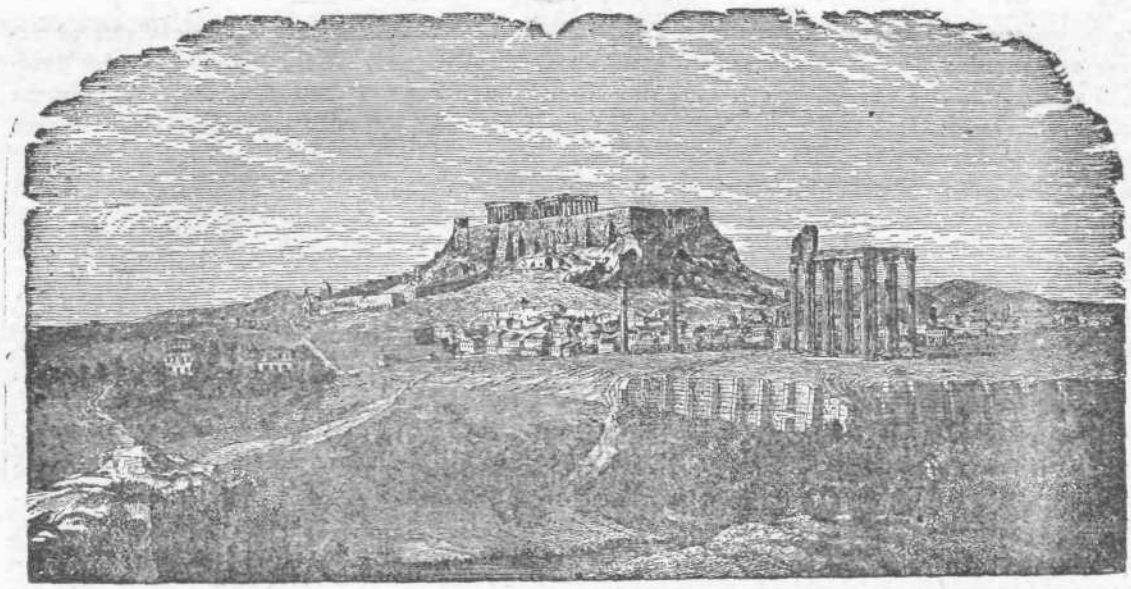

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΙΟΥΛΙΟΥ, 1859. ΤΟΜΟΣ Γ. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 224.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΝ ΒΛΑΧΟΙΣ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ὑπὸ τοῦ Καθηγητοῦ

Γ. Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ (*).

ΑΓΩΝΟΣ εἰς πρόοδον καλοῦ προκειμένου πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Ἑλληνικῇ χερσονήσῳ οἰκοῦσι λαοῖς, ἔτι δὲ καὶ τοῖς περιοίκοις τοῖς διὰ δεσμῶν συγγενείας, κοινῶν παθημάτων καὶ ἐλπίδων μεθ' ἡμῶν συναπτομένοις, ὡς ὁ εἰς ἄμυναν ἢ εἰς πόλεμον παρασκευαζόμενος ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ κινδύνου τοὺς οἰκείους ἀναλογίζεται, τοὺς συμμάχους καὶ φίλους, οὓς παντὶ σθένει καὶ πάσῃ μηχανῇ οἱ πολέμιοι ν' ἀπαλλοριώσωσιν ἀπ' ἀλλήλων ἀγωνίζονται· οὕτω σπουδὴς οὐ τῆς τυχούσης ἔργον ἐπίκειται ἡμῖν, κατὰ τὸν παρόντα μάλιστα καιρὸν, ν' ἀναθεωρήσωμεν τοὺς λόγους τῶν ἡμετέρων πρὸς τοὺς ὁμορύλους λαοὺς σχέσεων, καὶ διαῤῥήξαντες τὸν ἐπιπροσθοῦντα ἀκάνθινον φραγμὸν, τοὺς ἀδελφοὺς ν' ἀσπασθῶμεν ὅπου γῆς καὶ ἂν ὦσιν, ὅσον καὶ ἂν ἀπεμακρύνθησαν ἡμῶν.

Ὅθεν κατὰ τὴν χαρμόσυνον ταύτην πανήγυριν τὴν τὸ δέκατον ἤδη τελουμένην, καθ' ἣν ἡ διαδεξομένη ἡμᾶς νέα γενεὰ, ἡ ὡς προσφιλὲς σύμβολον τῶν ἀπανταχοῦ γῆς διατελούντων ἀδελφῶν, ἐν τῇ καθέδρᾳ ταύτῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ, παρισταμένη σήμερον ἐνταῦθα, διὰ νὰ δώσῃ λόγον τῶν ἐνιαυσίων αὐτῆς λογικῶν προόδων, φαιδρὰν ἀναπεταννύει σημαίαν γλυκυτάτων ἐλπίδων, οἰκεῖον νομίζω νὰ διαλάβω τινὰ *περὶ τοῦ ἐν Βλάχοις ἑλληνισμοῦ*. Διότι τὰ πρό τινων ἐτῶν συμβάντα ἠλλοίωσαν οὐσιωδῶς τῶν λαῶν ἐκείνων τὰς σχέσεις, πολλαὶ δὲ περιστάσεις ἑκατέρωθεν ὑπό τε τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς κακοβουλίας παρεξηγήθησαν· ὅθεν ἐνῷ αἱ παλαιότεραι γενεαὶ ὑπὲρ τὸ δέον ἀλλήλας ἐγίνωσκον, αἱ παροῦσαι ἐξ ἐναντίας πλέον τοῦ δέοντος ἀγνοοῦσιν ἀλλήλας, ταῦτα δὲ ἐπὶ ἀνηκέστῳ τῶν ἀληθῶν συμφερόντων ἑκατέρων βλάβῃ.

Τὰ δὲ πρὸς τὸν λόγον τοῦτον σκοτεινὰ καὶ ἀσαφῆ τῆς ἀρχαίας καὶ μεσαιωνικῆς ἱστορίας διεξερχόμενος θέλω προσπαθήσει νὰ ἐκθέσω τὸ προκείμενον, ὅσον οἷόν τε, εὐκρινὲς καὶ ἀπηλλαγμένον περιττῆς τινὸς ἐπιστημονικῆς λεπτολογίας, οὐχ ἧττον κατὰ τὴν νεωτέραν ἱστορίαν ἀπέχων πάσης πολιτικῆς ἐμπαθείας, ἐπίσης εἰς τὸν παρόντα καιρὸν καὶ τόπον ἀνοικείας, πρὸς μόνην δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐπ' ἀγαθῷ ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν ἀποβλέπων.

Α'. Περὶ καταγωγῆς τῶν Δάκων.

Ἡ καταγωγὴ τῶν ἐθνῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἐπισημοτάτων εἶναι λίαν δυσεξερεύνητος, διὰ τὴν ἐλλειψιν πηγῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας παντὸς ἀρχαίου ἔθνους, καὶ διὰ τὴν ἀτέλειαν τῶν ἐθνολο-

(*) Τὴν ἀνωτέρω ἀξίαν μελέτης πραγματείαν ἀνέγνω ὁ Κ. Γ. Γ. Παπαδόπουλος τὴν 24 Ἰουνίου 1859 ἐν τῷ Ἐκπαιδευτηρίῳ αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς τὸ δέκατον γενομένης διανομῆς τῶν βραβείων πρὸς τοὺς ἀριστεύσαντας τῶν μαθητῶν. Περιττὸν δὲ νὰ εἴπωμεν καὶ αὖθις ὅτι ἡ πρόοδος τῶν μαθητῶν ἀπέδειξε καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, πόσον ὁ Ἐπιμελητὴς τοῦ Ἐκπαιδευτηρίου μεριμνᾷ περὶ τῆς ἀγωγῆς αὐτῶν.

γικῶν **γνώσεων τῶν ἀρχαίων**, μέσα μὴ ἐχόντων ἱκανὰ συγκοινωνίας· ὅθεν δὲν θέλομεν ἐνδιατρίψει πολὺ εἰς τὰς περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων κατοίκων τῆς Βλαχίας ἐρεύνας.

Ἐκ τῶν σωζομένων μαρτυριῶν ἐξάγεται, ὅτι οἱ Δάκοι, οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Βλαχίας καὶ τῶν περὶ αὐτὴν χωρῶν, ἦσαν φῦλον γετικόν, διότι εἰς τοὺς Γέτας οἱ Ἕλληνες συμπεριελάμβανον τοὺς Δάκους, ὧν τὸ ὄνομα μετὰ ταῦτα ὑπερίσχυσεν. Ἐκάλουν δὲ αὐτοὺς *Δάους*, *Δάκους* ἢ *Δαύους*, ὅπερ ἔχει προφανῆ σχέσιν πρὸς τὴν κατάληξιν τῶν τοπικῶν αὐτῶν ὀνομάτων *Βουριδάβα*, *Σιγγιδάβα*, *Παμιδάβα*, *Μαρχιδάβα*, *Οὐτιδάβα* κ.τ.λ. ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸ *Δεκέβαλος*, ὄνομα τοῦ γνωστοτάτου μεταξὺ τῶν Δάκων βασιλέων. Κατῴκουν δὲ οἱ Γέται τὰς ἀπὸ τοῦ Αἵμου μέχρις Ἴστρου καὶ Εὐξείνου πόντου χώρας (Βουλγαρίαν καὶ Σερβίαν (1). Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα, ἐπὶ Φιλίππου τοῦ Μακεδόνος, ὑπερβάντες τὸν Ἴστρον, ᾤκησαν καὶ τὴν ἐπέκεινα αὐτοῦ χώραν (Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν). Τὸ δὲ ὄνομα Δάκος ἐπεκράτησεν ἔπειτα παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις (2). Ἐκεῖθεν δὲ μετηνάστευσαν εἰς ἑκατέραν τοῦ ἄνω Ἴστρου τὴν ὄχθην, πρὸς δυσμὰς φερόμενοι, (Τρανσυλβανίαν καὶ Οὑγγαρίαν (3)). Ἡ δὲ πρὸς τὰ ἄνω φορὰ τοῦ γετικοῦ φύλου ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μαρτυρουμένη εἶναι σύμφωνος καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ πράγματα· διότι οὐ μόνον αἱ μεσημβριναὶ χῶραι ὁμολογουμένως τότε ἦσαν πολυανθρωπότεραι, καὶ ἐπομένως οἱ ἐν αὐταῖς ἐκτάσεως ἐπιδεκτικώτεροι, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλληνικῶν ἐθνῶν ἀπεσόβει τοὺς συμφύλους αὐτοῖς καὶ ἤδη βαρβάρους ὑπ' αὐτῶν καλουμένους λαούς Ἄλλως τε καὶ μετὰ ταῦτα ἀναφέρεται, ὅτι οἱ Τριβαλλοί, ἔθνος θρακικόν, διαφθαρέντες ὑπὸ τῶν Σκορδίσκων, διέβησαν τὸν Ἴστρον καὶ συνεχωνεύθησαν μετὰ τῶν Γετῶν (4), ὅπερ ἔτι ἐμφαίνει καὶ τὴν ἐν τῇ θρακικῇ ὁμοφυλίᾳ συγγένειαν τῶν δύο τούτων ἐθνῶν.

Ἐθεώρησαν μέν τινες τοὺς μὲν Γέτας ὡς Θρᾷκας, τοὺς δὲ Δάκους ὡς ἑτεροφύλους (5), ὁτὲ μὲν εἰς τὸ σύστημα τῆς ὁμοεθνίας τῆς μετὰ ταῦτα γερμανικῆς κληθείσης, ὁτὲ δὲ εἰς τὸ τῆς μετὰ ταῦτα σλαβικῆς κληθείσης ἀνάγοντες αὐτούς, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος Διονύσιος Φωτεινός (6). Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῆς ἑτεροφυλίας τῶν Δάκων πρὸς τοὺς Γέτας οὐδεὶς παρέχεται λόγος ἀποχρῶν, ὑπὲρ δὲ τῆς εἰς τοὺς Θρᾷκας ἀναγωγῆς αὐτῶν φέρεται ἡ ῥητὴ μαρτυρία τοῦ Ἡροδότου (7), ὅστις εἶναι πάντων ἀξιοπιστότατος, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐποχήν, ἀλλὰ καὶ διότι ἀκριβεστάτας ἠρύσατο γνώσεις περὶ τῶν ἐθνῶν τούτων, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες κατοικοῦντες τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου διὰ τοῦ ἐμπορίου βαθύτατα εἰς τὰς χώρας ἐκείνας εἰσέδυον (1)· φέρεται πρὸς τούτοις ἡ μαρτυρία τοῦ Θουκυδίδου (2), τοῦ Εὐσταθίου (3) κτλ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἂν διανοηθῶμεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κάτοικοι τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, ἤτοι τῆς πρὸς νότον τοῦ Ἴστρου χώρας, δύνανται ν' ἀπαρτίσωσιν τρία συστήματα, ἤτοι τρεῖς ὁμοφυλίας· τὴν *θρακικὴν* (θρακοπελασγικήν), τὴν *Ἰλλυρικὴν* (ἰλλυριοπελασγικήν), καὶ τὴν *Ἑλληνικὴν* (Ἑλληνοπελασγικήν), ἐξ ὧν ἡ ἰλλυρικὴ κατεῖχε τὴν ἀπὸ τῆς Ἠπείρου μέχρι τοῦ Πάδου παραλίαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἀντικρὺ αὐτῆς ἰταλικήν· ἡ θρακικὴ τὰς πρὸς ἀνατολὰς χώρας καὶ ἱκανὸν τῆς Ἐλάσσονος Ἀσίας· τὰ δὲ νοτιότερα ἡ Ἑλληνική, ἥτις τῇ θρακικῇ ὀφείλει πολλὰ καὶ αὐτὸν τὸν Ὀρφέα· ἂν ἔτι διανοηθῶμεν, ὅτι αἱ τρεῖς αὗται ὁμοφυλίαι ἀποτελοῦσιν ὁμοεθνίαν τινὰ τὴν καθόλου *θρακοπελασγικὴν* δυναμένην νὰ κληθῇ, δι' ἔλλειψιν ἄλλου ὀνόματος, ἧς τὰ ἱστορικώτατα ἔθνη εἶναι οἱ μετὰ ταῦτα κληθέντες Ἕλληνες καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, θέλομεν εὐκόλως ἐννοήσει, ὅτι τὰ γετικὰ ἔθνη, κατὰ τὸν λόγον τοῦτον, σύμφυλα ὄντα τοῦ Ἑλληνικοῦ, δὲν διαφέρουσιν αὐτοῦ πλέον τῶν εἰς τὸ μακεδονικὸν ἔθνος π. χ. πάλαι περιληφθέντων λαῶν· καὶ ὅτι τέλος ἡ ὁμοεθνία αὕτη εἶχεν, ὡς αἱ γλῶσσαι μαρτυροῦσι, παλαιοτέραν καὶ ἐπομένως ἀσθενεστέραν συγγένειαν πρὸς τοὺς προγόνους τῆς μετὰ ταῦτα κληθείσης γερμανικῆς καὶ τοὺς τῆς σλαβικῆς, εἰ καὶ ἡ θρακοπελασγικὴ ὁμοεθνία ἐμφαίνει ἀσυγκρίτως πολλῷ μείζονα ποικιλίαν ἢ αἱ μνημονευθεῖσαι λοιπαὶ δύω, ἣν ἄλλως τε παριστῶσιν αἵ τε γλῶσσαι αὐτῆς καὶ τὸ πολὺ μᾶλλον πολυσχιδὲς καὶ πολύμορφον τῆς ὑπ' αὐτῆς κατοικηθείσης χώρας.

Τοσοῦτον λοιπόν, νομίζω, μόνον δύναται σήμερον νὰ ὁρισθῇ ἡ ἀρχικὴ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων φυλετικὴ σχέσις· διότι δύναται μέν τις, συνδυάζων χωρία καὶ γνώμας, νὰ πείσῃ ἑαυτόν, ὅτι ἀδιστάκτως ἔλυσε τὸ προκείμενον ἐθνολογικὸν πρόβλημα τὸ λίαν δυσεπίλυτον καὶ τοπογραφικῶς καὶ ἐθνολογικῶς, δι' ἄλλα τε καὶ διὰ τὰς συχνὰς τῶν ἐθνῶν κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας μεταναστάσεις, ἀλλὰ τὴν πεποίθησιν ταύτην δὲν θέλει ποτὲ δυνηθῇ καὶ εἰς ἄλλους νὰ μεταδώσῃ. Εἴθε δὲ ἡ ἀνθρωπίνη ἐπιστήμη νὰ προβῇ τοσοῦτον, ὥστε θετικῶς νὰ καταδείξῃ πολλῶν ἐθνῶν ἀλλοτρίως διακειμένων τὴν ἀληθῆ εἰ καὶ κεκρυμμένην συγγένειαν· τὴν καταγωγήν, ὅσῳ μᾶλλον ἀπ' ἀλλήλων ἀφίστανται, ἐπισκοτιζομένην, τὴν δὲ ἀλλοτριότητα. ἔργον πολλάκις ἀνόσιον ἀγρίων πολιτικῶν συμφερόντων τοὺς ἀσπασμοὺς τῶν ἀδελφῶν ἐπιπροσθούντων!

(1) Gattererp. 35.
(2) **Plin. H. N. IV, 25. Getae Daci Romanis dicti.**
(3) **Mannert VI. 173. VII 30**
(4) Ἀππιαν. Ῥωμαϊκ. Ἰλλυρικ.
(5) Βερνάρδ. εἰς Διονύσ. τὸν περιηγ.—Νειβούρ. ἱστορ. ποντήμ. σελ. 376.
(6) Ἱστορ· Δακ. τόμ. Α'. σελ. 59.
(7) Δ'. 93 καὶ ἑξῆς.

(1) Heeren ἐν τῷ περὶ Σκυθῶν· [περὶ πολιτ. καὶ τ. λ. γαλ. μεταφρ. τόμ. 2 σελ. 306 καὶ ἑξῆς.
(2) Β'. 96.
(3) Εἰς Διονύσ. τὸν περιηγ. σελ. 304. Τὴν θρακικὴν καταγωγὴν τῶν Γετῶν παραδέχεται καὶ Μύλλερος ὁ πάνυ ἐν τῷ περὶ Μακεδόν. 35 39. Πλείονα δὲ περὶ τούτων ὁ Tzschucke ἐν ταῖς εἰς Μελ. ἐξηγητ. σημειώσ. II, 2 σελ. 76 κτλ. καὶ J. C. Enge commentatio de expeditionibus Trajani et origine Valachorum. Βιέννῃ 1794.

Β'. *Περὶ τῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Δάκων σχέσεων μέχρι τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων, (ἤτοι μέχρι 100 Μ. Χ.).*

Ἀσαφεῖς μόνον παραδόσεις πρὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀπαντῶνται περὶ Δάκων καὶ Γετῶν, οἷα ἡ περὶ τοῦ Ζαμόλξιδος, (1) ἥτις τὴν πρώτην πολιτιστικὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοὺς Δάκους καὶ Γέτας ἐπίδρασιν ὑποδεικνύει, εἰ καὶ δύσκολον εἶναι νὰ ὁρισθῶσιν αἱ ὑπὸ τῶν παραδόσεων τούτων κρυπτόμεναι σχέσεις. Ἀλλ' οὐχ ἧττον βέβαιον εἶναι, ὅτι αἱ κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τοῦ εὐξείνου πόντου, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἴστρου καὶ ἔτι μεσογειότερον ἱδρυμέναι ἑλληνικαὶ ἐμπορικαὶ ἀποικίαι, αἱ μετὰ τῶν ἐγχωρίων πολλάκις ἡνωμέναι ἑλληνικαὶ συνοδίαι καὶ πολυειδεῖς ἄλλαι σχέσεις λεληθότως διωχέτευον εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους στοιχεῖά τινα πολιτισμοῦ, ἅπερ βεβαίως ἀπὸ τῶν βορειοτέρων χωρῶν δὲν ἠδύναντο νὰ παραλάβωσιν. Ἐκ δὲ τῶν περὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δαρείου κατὰ τῶν Σκυθῶν παρὰ τὰς χώρας ταύτας (513. π. Χ.) μαρτυριῶν (2) οὐδὲν ἀκριβές, οὔτε λόγου ἄξιον δυνάμεθα νὰ πορισθῶμεν περὶ τῶν Δάκων. Ἐπὶ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (430) Σιτάλκης ὁ Θρᾷξ κατὰ τοῦ Περδίκκου στρατευόμενος ἦγε μεταξὺ ἄλλων καὶ Γέτας (3)· βραδύτερον δὲ ὁ Σεύθης ἐπολέμησε τοὺς Ἀθηναίους ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου (342—339) ἄγων ἐπίσης Γέτας. Αὐξανομένης δὲ τῆς μακεδονικῆς δυνάμεως, οἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου Γέται, διαβάντες, ὡς εἴπομεν, τὸν ποταμόν, κατῴκησαν ἐπὶ τῆς ἀντίπεραν χώρας. Μετὰ ταῦτα δὲ ὁ Ἀλέξανδρος νικήσας Σύρμον τῶν Τριβαλλῶν βασιλέα καὶ διώκων αὐτὸν καταφυγόντα εἰς τοὺς Γέτας ἐπῆλθε κατ' αὐτῶν καὶ διαβὰς τὸν Ἴστρον ἐνίκησεν αὐτοὺς (4) κατὰ κράτος (336 π. Χ.). Ἐκ δὲ τῶν περὶ Δάκων ὀλίγων εἰδήσεων, δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ, ὅτι οὗτοι ἀπὸ τοῦδε ἀπετέλουν αἱρετήν τινα στρατιωτικὴν μοναρχίαν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου γνωστὸν εἶναι, ὅτι ὁ Λυσίμαμαχος, πολεμήσας τοὺς Δάκους καὶ Γέτας, ἐνικήθη καὶ αἰχμαλωτισθεὶς μόλις ἐσώθη (5). Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολυτάραχον ἐκείνην ἐποχήν, ὅτε καὶ ἡ τῶν Γαλατῶν εἰς Θρᾴκην, Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα ἐγένετο ἐπιδρομή, πλὴν τῶν βιαίων μετακινήσεων τῶν λαῶν, ἄξιαι σημειώσεως εἶναι αἱ πολυειδεῖς μεταξὺ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν δακικῶν χωρῶν συσταθεῖσαι σχέσεις, οὐ μόνον διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ποταμοῦ ὑφιστάμεναι, ὡς πρότερον, ἀλλὰ καὶ διὰ ξηρᾶς, ἐκ τῆς ὑπὲρ τὸν Αἷμον Θρᾴκης· ὅπερ καταφαίνεται οὐ μόνον ἐκ τῶν πολυαριθμοτάτων Ἑλληνικῶν ἀργυρῶν στατήρων τοῦ Λυσιμάχου τῶν καθ' ἑκάστην ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀνευρισκομένων, καὶ μεγάλου μάλιστά ποτε ἀνακαλυφθέντος θησαυροῦ (1) καὶ χρυσῶν τοῦ Λυσιμάχου, ἔτι δὲ καὶ πολλῶν νομισμάτων Ἑλληνικῶν πόλεων, Ἴστρου, Τόμων, Καλλατίας, Ὀδησσοῦ κτλ. ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς λατρείας θεῶν τινων, ἥτις διὰ τῶν Μακεδόνων πιθανῶς εἰσήχθη, οἷον Ἀζίζου, ἀσσυριακῆς θεότητος, διὰ συρομακεδόνων κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν ἢ κατὰ μεταγενεστέραν δι' ὁμοίων ἀποίκων εἰσχωρησάσης.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις συμμαρτυροῦσι τὸν λόγον πλῆθος σημάτων γλυπτῶν, ὧν οὐκ ὀλίγα ἀνήκοντα εἰς τὴν περίοδον τῶν διαδόχων καὶ μεθ' ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν. Ἐκ τούτων δὲ σημειοῦμεν τὴν ἐφεξῆς ἐν τῷ ἐν Βουκουρεστίοις μουσείῳ τοῦ Ἁγίου Σάββα τηρουμένην. Εἶναι δὲ αὕτη κεχαραγμένη ἐπὶ ἐπιτυμβίας στήλης ὁμοιοτάτης τῶν ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος εὑρισκομένων, γεγλυμμένης ἐπιτοπίως, ὡς δύναταί τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ βάρους τοῦ λίθου. Ὅθεν οὐδεμία λείπεται ἀμφιβολία καὶ ἐκ τῆς στήλης ταύτης καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων, ὅτι Ἕλληνες γλύπται ὑπῆρχον ἤδη ἐν Βλαχίᾳ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου· διότι εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνήκει τὸ προκείμενον ἔργον, ὡς φαίνεται, καὶ ἐκ τῆς τεχνοτροπίας καὶ ἐκ τῆς ἀπεργασίας τοῦ ἐν αὐτῇ ἀναγλύφου καὶ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων (2). Ἔχει δὲ ἡ ἐπιγραφὴ ὡς ἑξῆς (ἐπὶ τοῦ ἄνω περιθωρίου τῆς στήλης)· ΝΟΥΜΗΝΙΟΣ ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ (ἕπεται τὸ ἀνάγλυφον. Εἶτα ἐπὶ τοῦ κάτω περιθωρίου τῆς στήλης) ΑΝΩ[Ν]ΥΩ ΠΥΡΙΩΝΟΣ ΘΥΓΑ || ΤΗΡ ΓΥΝΗ ΔΕ ΝΟΥΜΗΝΙΟΥ || ΤΟΥ ΑΡΤΕΜΙΔΩΡΟΥ ΧΑΙΡΕΤΕ (3). Ἐκ τούτου φαίνεται,

(1) Ἡρόδ. ἔνθ. ἀνωτ.
(2) Ἡρόδ. Δ'. 46.
(3) Θουκυδ. Β'. 29.
(4) Ἀῤῥιαν. Ἀλεξ. ἀνάβ.
(5) Πολυαιν. Ἀππιαν.

(1) Κέμεν. ἱστορ. Τρανσυλβ.
(2) Παριστᾷ δὲ τὸ ἀνάγλυφον τῶν κειμένων τὸν θάνατον διὰ σκηνῆς τινος τοῦ βίου, ὡς συνήθως, μετὰ πολλῆς χάριτος. Δεξιόθεν ὁ Νουμήνιος, νέος κατακεκλιμένος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγκῶνος στηριζόμενος, κρατεῖ, στέφανον ὃν θέλει νὰ ἐπιθέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἀνωνυοῦς Αὕτη δέ, καθημένη ἐπὶ ἑδράνου, ἀντικρὺ αὐτοῦ, τείνει αὐτῷ τὴν δεξιάν· διὰ δὲ τῆς εὐωνύμου ἄκροις δακτύλοις χαριέντως ἔχεται τοῦ ἱματίου, ὡς μέλλουσα νὰ καλύψῃ τὴν ὄψιν αὐτῆς. Ἔμπροσθεν δὲ τοῦ Νουμηνίου εἶναι γεγλυμμένος τρίπους συμβολικῶς παριστῶν τὴν τράπεζαν, ἐφ' οὗ φαίνονται πόπανα ἐπιτήδεια εἰς νεκρικὰς θυσίας· δεξιόθεν δὲ νέος τις, ὅστις, ἐκ τῆς περιβολῆς καὶ τῆς θέσεως, φαίνεται προσφιλής τις δοῦλος· πρὸ δὲ τῆς Ἀνωνυοῦς φαίνεται νέα τις γυνὴ ἐσταυρωμένας ἔχουσα τὰς χεῖρας, ἥτις ἐπίσης φαίνεται προσφιλής τις δούλη. Ἡ καλλιτεχνικὴ λοιπὸν ἰδέα παριστᾷ τὸν θάνατον γυναικός, ἣν ὁ σύζυγος, πιθανῶς προθανών, ὑποδέχεται ἐν νεκρικῷ συμποσίῳ.
(3) Νουμήνιος ἀναγινώσκεται ἐν νομίσματι τῆς Κβύδου (Mionnet suppl, vol. 5 pag. 490 N. 20.) ἐν εὐβοϊκῇ τινι ἐπιγραφῇ (Le Bas inscript.livraid. 5 pag. 228, N. 287.) καὶ ἀλλαχοῦ (Boeckh. vol. I. pag. 774. N. 1594. 3. Olbiopol. vol. II pag. 133. N. 2068, 5.) παρὰ τῷ Πολυβίῳ (30, 11, 1) ἐν τῇ ἑλληνικῇ βιβλιοθ. Φαβρ. πολλάκις κ.τ.λ. Εὑρίσκεται δὲ καὶ Νευμήνιος ἐν νομίσματι Ταραντίνων (Mion. suppl vol. I pag. N. 280 355) καὶ ἔν τινι ἐπιγραφῇ (Boeckh vol. II. 359 N 2438, 6.) Τὸ δὲ Ἀνωνυώ, ἂν ὀρθῶς ἀνέγνων, διότι τὸ τελευταῖον Ν εἶναι ἐξηλειμ-

ὅτι εὐσεβῶν φίλος ἕλλην ἀνήγειρε τὸ σῆμα Νουμηνίῳ καὶ τῇ συμβίῳ Ἀνωνυῷ, Ἕλλησιν ἀμφοτέροις ἐν Δακίᾳ θανοῦσιν. Εὔληπτον λοιπὸν ἀποβαίνει, ὅτι ἡ παρουσία τοσούτων Ἑλλήνων ἐν Δακίᾳ, ἡ ἐξ αὐτῶν ἀνεύρεσις ἑλληνικῶν τεχνουργημάτων, σαφῶς ἐμφαίνουσι πολλὴν τὴν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Δάκων συνάφειαν, καὶ ἱκανῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ χώρᾳ παροίκησιν, προελθοῦσαν ἐκ τῶν προγενομένων μεγάλων μετακινήσεων λαῶν καὶ τῶν μεταβολῶν ἐν γένει τῶν ἐπιγενομένων εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἐθνῶν τούτων, ἐπὶ τοῦ Φιλίππου, τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων.

Ὅτε δὲ ὁ Περσεὺς κατὰ τῶν Ῥωμαίων παρεσκευάζετο (174 π. χ.), οἱ Γέται προσκληθέντες ὑπ' αὐτοῦ νὰ συμμαχήσωσι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προσέλθωσιν, αὐτοὶ πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Βασταρνῶν, ἔθνους τῆς γερμανικῆς ὁμοεθνίας. Ἀφοῦ δὲ οἱ Μακεδόνες ὑπετάγησαν τοῖς Ῥωμαίοις, οἱ Γέται καὶ οἱ Δάκοι, μετ' ἄλλων Θρακικῶν ἢ καὶ Σκυθικῶν φύλων, ἐζητάθησαν πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς ἀδριατικῆς θαλάσσης· ἀλλ' ἐδιώχθησαν ὑπὸ τῶν Σκορδίσκων καὶ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες τότε πρῶτον καὶ τὸ ἔθνος καὶ τὸ ὄνομα τῶν Δάκων ἐγνώρισαν. Ἀλλὰ τοῦ παρόντος καιροῦ ἔργον δὲν εἶναι νὰ παρακολουθήσωμεν λεπτομερῶς τὰς νέας σχέσεις, αἵτινες ὡς πρὸς τὰ προκείμενα ἔθνη ἐπήγασαν ἐκ τῶν ἐνταῦθα πολέμων τῶν Ῥωμαίων· διότι ταῦτα εἶναι μὲν ἀξιόλογα ὡς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν Δάκων, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὡς πρὸς τὸν προκείμενον λόγον. Ὅθεν ἐν παρόδῳ μόνον σημειοῦμεν, ὅτι ὁ ὡς πάλαι ὁ Ζάμολξις θείων εὐμοιρήσας τιμῶν παρὰ τοῖς Γέταις Δεκαίνεος (περὶ τὸ 50 π. χ.) ἐπὶ τοῦ διαβοήτου Βοιριβίστα, ᾧ ἐθέσπιζεν, (1) λέγεται *πεπλανημένος κατὰ τὴν Αἴγυπτον*, διδαχθεὶς δηλονότι αὐτόθι. Ἀλλὰ τότε ἡ χώρα ἐκείνη (περὶ τὸ 60 π. χ.) ἦτο καθέδρα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας καὶ τῆς φιλοσοφικῆς οὐχ ἧττον θεουργίας καὶ τερατουργίας διὰ τῶν νεοπλατωνικῶν μάλιστα· ὥστε κατ' ἀμφότερα φαίνεται ὁ Δεκαίνεος διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης τὰ θαύματα ἐκεῖνα παιδευθείς. Οἱ μὲν Ῥωμαῖοι ὁτὲ μὲν ἡττημένοι (2), ὁτὲ δὲ νικῶντες (3) τὰ ἔθνη ταῦτα, καθ' ἑαυτά, ἢ μετ' ἄλλων ὁμόρων ἢ ξένων λαῶν συμμαχοῦντα, προέβαινον καὶ φρούρια μάλιστα ἐπὶ τῆς χώρας ἵδρυον. Οἱ δὲ Δάκοι ἐπὶ δύω αἰῶνας ἐπόρθουν τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Θράκην, ῥωμαϊκὰς γενομένας ἐπαρχίας, ὡς οἱ Γαλάται καὶ οἱ Γερμανοὶ τὰ ἄλλα τῆς αὐτοκρατορίας ἄκρα. Ἡ Ῥώμη λοιπὸν ἠναγκάζετο πολλάκις νὰ πέμπῃ στρατόν, φονικαὶ δὲ συγκρούσεις ἐγίνοντο συμπλοκαί, καθ' ἃς ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπεκράτουν οἱ Δάκοι. Ὅθεν ὁ Δομετιανὸς (81—96 μ. Χ) καὶ ὁ Νερούας (96—98 μ. Χ) ὑπεχρεώθησαν νὰ τελῶσι φόρον Δεκεβάλῳ τῷ βασιλεῖ τῶν Δάκων, ὅπως οὗτοι ἀπέχωσι τῶν κατὰ τὰ μεθόρια ἐπιδρομῶν.

Γ'. *Περὶ τοῦ ἐν ταῖς ῥωμαϊκαῖς ἀποικίαις ἑλληνισμοῦ (100 Μ. Χ.—274).*

Ὁ αὐτοκράτωρ τέλος Τραϊανὸς (98—117 μ. Χ), βουλόμενος ν' ἀπαλλάξῃ τὴν Ῥώμην τοῦ αἰσχροῦ ἐκείνου φόρου, ἐστράτευσεν (101—103) ἐπὶ τὴν Δακίαν πολυάριθμον ἄγων στρατόν· πολλάκις δὲ, ἀλλ' οὐκ ἄνευ ζημίας νικήσας, ἐπέβαλεν ἐν τῇ Σαρμιζεγεθούσῃ εἰρήνην τῷ Δεκεβάλῳ, καὶ ἐν τοῖς κυριωτάτοις ὀχυρώμασι καταλιπὼν φρουρὰν ἐκλήθη ἐπανελθὼν *Δακικός*.

Ἀλλ' ὁ Δεκέβαλος σράξας τοὺς ἐν Δακίᾳ Ῥωμαίους φρουροὺς ἐπετέθη κατὰ τῆς Ῥώμης· ὅθεν οὗτος μὲν ἐχθρὸς ἀνεκηρύχθη, ὁ δὲ Τραϊανὸς ἐπελθὼν ἔζευξε τὸν Δούναβιν (104) ἐπὶ γεφύρας (οὐ μακρὰν τῆς πάλαι μὲν Σεβερινουπόλεως· νῦν δὲ Σεβερινείου πύργου καλουμένης (παρὰ τὸ νῦν Τσερνέτσιον)), ἧς τοὺς μὲν ὀρθοστάτας λιθοδμήτους κατεσκεύασεν ὁ ἕλλην ἀρχιτέκτων Ἀπολλόδωρος (1), τὸ δὲ ἄνω ζεῦγμα ξύλινον (2). Μετά τινας δὲ συμπλοκάς, μεγάλης μάχης ἐκ τοῦ συστάδην συγκροτηθείσης, ὁ μὲν Δεκέβαλος ἡττηθεὶς αὐτοκτόνησεν, οἱ δὲ Δάκοι ἀπελπίσαντες ἐκρήμνισαν τὰς οἰκίας καὶ πολλοὶ ἑαυτοὺς ἐφόνευσαν· οἱ δὲ ἐπιζήσαντες μετηνάστευσαν παρὰ τοῖς Σαρμάταις, καὶ τέλος πᾶσα ἡ χώρα τοῖς Ῥωμαίοις ὑποταγεῖσα (105) ἐγένετο *ἐπαρχία*. Ἐν δὲ τῇ Ῥώμῃ ἱδρύθη μεγαλοπρεπὲς τρόπαιον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀρχιτέκτονος, ἡ ἄχρις ἡμῶν περισωθεῖσα τραϊανὴ στήλη.

Ὁ Τραϊανὸς ἀποχωρῶν ἔστησεν ἐπὶ τῆς Δακίας τοὺς Ῥωμαϊκοὺς ἀετοὺς, ἀνέκτισε τὴν Σαρμιζεγέθουσαν, μετονομάσας αὐτὴν *Οὐλπίαν Τραϊανήν*· ᾠκοδόμησε φρούρια καὶ ἄλλας πόλεις. Ἔπεμψε δὲ στρατιωτικοὺς πρὸ πάντων ἀποίκους, εἰς οὓς, κατὰ τὰ παρὰ Ῥωμαίοις εἰθισμένα, κατεκληροῦχησε τὴν γῆν, ὅπερ ἦτο πολιτικῶς συμφέρον, διότι οὕτως ἐν τῷ ὄχλῳ τῶν ἐκπεμπομένων, οὗ ἀπηλλάττετο ἡ Ῥώμη, ἐτηρεῖτο μακρὰν αὐτῆς ἡ ῥωμαϊκὴ ἐθνότης, γινομένων τῶν ἀποίκων κατόχων καὶ κυρίων καὶ πιστῶν τῆς χώρας φρουρῶν, ὅθεν καὶ ἀναποσπάστως μετὰ τῆς μητροπόλεως συνδεομένων· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἦτο βάρβαρον τὸ ἔθνος, διότι ἀπανθρώπως ἀφηροῦντο τῶν κατακεκτημένων αἱ γαῖαι. Ἐτάχθη δὲ προπραίτωρ, ἀνώτερος τῶν ἀποίκων ἄρχων, καὶ μετ' οὐ πολὺ παρεχωρήθησαν αὐτοῖς δικαιώματα καὶ προνόμια ῥωμαίων πολιτῶν. Τὸ δὲ ἔργον τοῦ

μένον καὶ ἴχνη τινὰ φαίνοντα μόνον, νομίζω ὅτι ἐνταῦθα τὸ πρῶτον ἀπαντᾶται.

(1) Στράβ. Ζ'. 11.

(2) Ὁ Ὁράτιος παρὰ τῷ Μαικήνᾳ ἐνοχλούμενος ἠρωτᾶτο, ἂν ἤκουσί τι περὶ τῶν Δάκων (Β. 20) ἴδε καὶ Ὀβίδ. Trist. γ' 5. 19, δ'. 1, ἐ, 10 Pont. Β'. 2 καὶ Δίωνα Κάσσιον.

(3 Σουητων· κά.

(1) Ἦν δὲ οὗτος ἐκ Δαμασκοῦ, Ἕλλην δηλαδὴ ἐκ τῶν Συρομακεδόνων.

(2) Πλίν. Πανηγυρικ. 56. — ἴδε στήλης Τραϊαν. περιγραφ. — ὁ δὲ Δίων Κάσσιος ὄχι ὀρθῶς νομίζει, ὅτι ἡ γέφυρα ὅλη ἦτο λιθίνη· διότι οὐ μόνον ἡ ἐπὶ τῆς στήλης εἰκὼν ἀποδεικνύει τὸ ἐναν τίον, ἀλλὰ καὶ οἱ σωζόμενοι ὀρθοστάται, οἵτινες, ἐλαττουμένου τοῦ Ἴστρου, φαίνονται, παριστῶσι τὰς εἰσοχὰς, ἐν αἷς ἐσφηκοῦντο αἱ ξύλιναι ἄψιδες (τμήματα τόξων) ἢ ἀμείβοντες (χωδαϊστὶ ψαλίδια).

Τραϊανοῦ συνεχίσθη ἐπὶ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἔτη ἐπὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καί τοι νέων ἐπερχομένων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν, καί τοι πολλαχῶς καὶ αὐτῆς τῆς Ῥώμης συνταρασσομένης. Αὕτη εἶναι ἡ ἀρχὴ τοῦ νῦν βλαχικοῦ ἔθνους, οὗτινος ἡ χώρα ἐγένετο ῥωμαϊκὴ, ὡς καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων καλεῖται *Ῥουμανία* (1), ἔκτοτε, φαίνεται, οὕτως ὀνομασθεῖσα πρὸς διάκρισιν τῶν περὶ αὐτὴν ἑτεροφύλων λαῶν. Ἀλλ' οὔτε τὰ περὶ τῶν ἐγκατασταθεισῶν λεγεώνων (2), οὔτε τὰ περὶ τῶν φρουρίων καὶ πόλεων (3), οὔτε τὰ περὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν λιθοστρώτων ὁδῶν (4) καὶ τ' ἄλλα τὰ κατὰ τὴν χώραν λόγου ἄξια θέλομεν ἐξακριβώσει κατὰ τὸ παρόν· διότι τὸ ἔργον εἶναι μὲν σπουδαῖον ἀλλ' οὐ τοῦ προκειμένου λόγου, ὅθεν ἐπανερχόμεθα εἰς τὸ κύριον καὶ ὑφ' ἡμῶν ἰχνηλατούμενον ἀντικείμενον.

Συνήθως λέγεται καὶ πιστεύεται, ὅτι οἱ Δάκοι ἐξέλιπον κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν. Ἀλλ' ἂν διανοηθῶμεν, ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἤδη, ὅλοι τοὐλάχιστον, νομάδες, διότι καὶ ἐγεώργουν καὶ πόλεις κατῴκουν, ἐν αἷς καὶ τὴν Σαρμιζεγέθουσαν, ἧς αἱ οἰκίαι ἦσαν ξύλιναι, οἷκι καὶ σήμερον περὶ τὰς χώρας ἐκείνας αἱ πλεῖσται τῶν χωρικῶν οἰκήσεων κατασκευάζονται· ὅτι ἐπειδὴ ὅλοι καὶ πρότερον δὲν ἦσαν ἰδιοκτῆται, πλείστων ἀποζώντων διὰ τῆς τῶν ἀλλοτρίων ἀγρῶν καλλιεργείας· ὅτι οἱ ἐπελθόντες Ῥωμαῖοι οὔτε ἱκανοὶ ἦσαν, οὔτε οἱ πάντες ἐπιτήδειοι εἰς γεωργίαν· καὶ ὅτι αὐτοί τε καὶ οἱ δι' αὐτῶν ἀποικήσαντες παρέλαβον τῶν ἐγχωρίων τὸν ἱματισμὸν, ὅστις ἐν μέρει ἄχρι τοῦδε διατηρεῖται παρὰ τοῖς βλάχοις χωρικοῖς, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν ἐν τῇ τραϊανῇ στήλῃ σχημάτων, θέλομεν πεισθῆ, ὅτι πολλοὶ τῶν Δάκων οἱ μὲν ἐνέμειναν ὡς θητικὴ ἢ γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφικὴ τάξις, ἀκολούθως καὶ κατ' ὀλίγον μετὰ τῶν ἀποίκων συγχωνευθεῖσα, οἱ δὲ ἐπανῆλθον κατ' ὀλίγον ἐκ τῶν ὀρεινῶν χωρῶν, ἔνθα εἶχον καταφύγει. Ἀλλ' ἐπεκράτησεν, ὡς εἰκὸς, τὸ ἀποικιακὸν στοιχεῖον ὡς πρὸς τὴν γλῶσσαν, τὴν νομοθεσίαν, τὴν θρησκείαν κτλ. διότι ἦτον οὐ μόνον τὸ κρατοῦν, ἀλλὰ καὶ κρεῖττον ὡς πρὸς τὸν πολιτισμόν, ὡς ἐπίσης ἐπεκράτησε τὸ ἀποικιακὸν στοιχεῖον ἐν τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ καὶ τῇ Γαλλίᾳ, εἰ καὶ πάντως κατὰ τὰς ἐκεῖθι ἀποικήσεις καὶ ἐπιδρομὰς δὲν εἶχεν ἐκλίπει ἠδηδὸν τὸ ἰβηρικὸν καὶ κελτικὸν στοιχεῖον, ἀλλ' ἀπερρόφθη κατὰ λόγον ὑπὸ τοῦ κρείττονος. Οὕτω καὶ μετὰ ταῦτα κρεῖττον ὂν τὸ γαλλορρωμαϊκὸν ἐν Γαλλίᾳ φῦλον ἀπερρόφησε τέλος τὸ αὐτόθι ἐπιδραμὸν φραγκικὸν, ἤτοι γερμανικὸν, εἰ καὶ τοῦτο ἦτο τότε τὸ κατακτητικόν.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν Δάκων, ὧν ἡ καταγωγὴ σύμφυλος τῇ τῶν Ἑλλήνων ὡρίσθη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, πρόκειται ὅσον οἷόν τε νὰ διακρίνωμεν καὶ τῶν κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν κατάκτησιν ἀποικησάντων τὸ φῦλον. Ἂν δὲ παρατηρήσωμεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτῆς δημοκρατίας ἐλαμβάνοντο ἤδη σύμμαχοι ξένοι (1), οἱ δὲ μετὰ ταῦτα ἐν Ἱσπανίᾳ Κελτίβηρες πρῶτοι ὡς στρατιῶται ἐμισθώθησαν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων (2), καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων οἱ ξένοι ἀπετέλουν τὸ μέγιστον τοῦ ῥωμαϊκοῦ στρατοῦ μέρος, ὅθεν αἱ ἐπαρχίαι δυσαρέστως παρεῖχον τὴν ἐν αὐταῖς νεολαίαν, ἑκάστης τοπαρχίας ὀφειλούσης νὰ χορηγῇ, κατὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμόν, ἀριθμόν τινα στρατιωτῶν (3)· ἂν πρὸς τούτοις παρατηρήσωμεν, ὅτι ἡ μετὰ τὸν μέγαν Ἀλέξανδρον περίοδος ἦν πλήρης πολέμων, εὐκόλων μάλιστα τῷ εὐποροῦντι, διότι πολλῶν καὶ μεγάλων χωρῶν διὰ τὰς διηνεκεῖς ταραχὰς ὑπὸ τῆς πενίας κατατρυχομένων, τὸ τοῦ μαχητοῦ ἐπιτήδευμα εἶχε κατασταθῆ τὸ ἧττον ἄθλιον, ὡς ἐφάνη μάλιστα ἐπὶ τοῦ Πύῤῥου, τῶν Ἀντιγονιδῶν, τῶν Σελευκιδῶν κτλ. καὶ ἐπὶ τοῦ Μιθριδάτου· ὅτι τέλος ἡ στρατιωτικὴ παράδοσις ἐνέμεινεν εἰς τὰς ἐν τῷ ἑλληνισμῷ διαπλασθείσας χώρας καὶ ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων, εὐκόλως θέλομεν ἐννοήσει, ὅτι οἱ ἐν Βλαχίᾳ στρατιωτικοὶ ἄποικοι, ὡς καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς ἐλθόντες, ἦσαν σύγκλυδες, καὶ ἑπομένως ἀναλόγως ὀλίγοι ἐκ τῶν κυρίως Ἰταλῶν καὶ Ῥωμαίων, οἵτινες ἀπετέλουν μὲν ἐλάχιστον τοῦ στρατοῦ, εἶχον δέ, ὡς εἰκός, ὁπωσδήποτε κατάστασίν τινα ἐν Ἰταλίᾳ ἢ ἀλλαχοῦ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, διὰ νὰ ὁρίσωμεν τὸ ἐπικρατέστατον τῶν συγκλύδων ἐκείνων φῦλον, σιωπώντων τῶν ἱστορικῶν, ἠδυνάμεθα μὲν νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι οἱ περιοικοῦντες παρὰ τὸν κάτω Ἴστρον

---

(1) Ἀφοῦ ὁ Καρακάλας ἠλευθέρωσε τὰς πόλεις καὶ τοὺς ἐξ ἐλευθέρων ἀδιακρίτως πάντας πολίτας Ῥωμαίους ἐνέγραψεν· ἀφοῦ καὶ οἱ ἀπελεύθεροι ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὰ αὐτὰ ἔλαβον προνόμια, ἡ οἰκουμένη τότε κατοίκους ἄλλους δὲν εἶχεν ἢ βαρβάρους καὶ Ῥωμαίους· διὸ Ῥωμανία καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων Ῥοῦμ Ἰλὶ ὠνομάσθη τὸ μέγα σύστημα τῶν τὸ Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀποτελουσῶν χωρῶν. Ὅθεν τὸ ὄνομα Ῥωμιλία (Ρούμελη) ἀπελείφθη εἰς τὴν Θράκην, διότι ταύτην ἐσχάτην ἐτήρησαν οἱ αὐτοκράτορες, σχεδὸν μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

(2) Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν γνώσκομεν τὰς ἑξῆς· I. adjutrix, V Macedonica, VII Claudia, XXX Valens victrix, συχνότατα XII Gemina κ.τ.λ.

(3) Ἡ Ζερνησία, ἡ Σαρμιζεγέθουσα κτλ. ἐκυβερνῶντο κατὰ τὸ jus italicum (Ulpian. de Cens. Βιβ. I. §. 8. 9.)· ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν ἐπίσης μανθάνομεν, ὅτι αἱ ἐπισημόταται πόλεις εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνῶνται ὡς municipia. Συνῳκίσθησαν δὲ πόλεις περὶ τὰς ἑβδομήκοντα.

(4) Τρεῖς τούτων διέβαινον τὸν Ἴστρον ὧν ἴχνη σώζονται α) ἀπὸ Σεβερινουπόλεως μέχρις Οὐλπίας τραϊανῆς. β'.) ἀπὸ Τσελέου μέχρις Ἀλούτα ὑπερβαίνουσα καὶ τὰ Καρπάθια. γ'. βέλτιον δὲ τηρεῖται ἡ ἐπὶ τῆς Ἀντωνίνης ἀποικίας (Καρακαλ) μέχρι Ῥιμνίκου. Εἶναι δὲ αἱ ὁδοὶ αὗται ἄνευ θεμελίων ἐκ χαλίκων ποταμίων. Τοιαύτας δέ τινας ὁδοὺς μὴ ἀκριβῶς λιθοστρώτους, κατὰ τὸ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις σύνηθες ἐν ταῖς ὁδοῖς πολυγώνιον σύστημα, ἀλλ' ἐκ χαλίκων, ἐξ ἀργῶν λίθων σεσωρευμένων, ἢ ἃς σήμερον μακαδαμικὰς ὀνομάζουσι, φαίνεται ὅτι εἶχον κατασκευάσει καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὠνόμαζον δὲ αὐτὰς σκυρωτὰς (ἱππόκροτον σκυρωτὰν ὁδὸν Πίνδ. Πυθ. 5. 93. Σχολ. ἀντὶ τοῦ λιθόστρωτον, σκύρον γὰρ λέγουσι τὴν λατύπην τὴν ἀπὸ τῆς κατεργασίας τῶν λίθων ἀποπίπτουσαν—Σκυρωτὴ ὁδὸς ἀπόκροτος Ἡσυχ. (Διόρθου λοιπὸν ἱππόκροτος) Ἐρῆ. Στέφ.

(1) Τίτ. Λίβ. XXI. 46. 48. 55. 56. XXII. 22.

(2) Τίτ. Λίβ. XXIV. 49.—

(3) Ταχίτ. Ἱστορ. IV. 14. Agric. 31. —

καὶ οἱ τὰ παράλια τοῦ εὐξείνου πόντου κατέχοντες, Ἕλληνες πρὸ πάντων, ὑπὸ τὴν ἰδιότητα τοῦ Ῥωμαίου, ἢ ταῖς τάξεσι τοῦ στρατοῦ ἐγγεγραμμένοι ἢ ταύταις παρακολουθοῦντες, ἔτι δὲ καὶ πολλοὶ τῶν πρὸς νότον τοῦ Ἴστρου οἰκούντων, οὗτοι ἀπετέλεσαν κυριώτατόν τι μέρος τοῦ τῶν νέων ἀποικιῶν πληθυσμοῦ.

Ἀλλ' ἀντὶ τῶν ἡμετέρων εἰκασιῶν, ἐπισημοτάτην τινὰ ἐπάγομεν μαρτυρίαν. Κατὰ τὸ 1838 ἀνεκαλύφθη ἐν τῷ χωρίῳ Ζιάνι, ἐν τῷ θέματι Ῥωμανατσίου τῆς μικρᾶς Βλαχίας, ἔνθα γνωστὸν εἶναι, ὅτι εἶχε κατασταθῆ ῥωμαϊκή τις ἀποικία, παρὰ τὸν Δούναβιν, διπλῆ ὀρειχαλκίνη πλὰξ τηρουμένη ἐν τῷ ἐν Βουκουρεστίοις Γκικαίῳ Μουσείῳ (1), ἐπὶ ταύτης δὲ ἀναγινώσκεται ἡ ἑξῆς ἐπιγραφή·

IMPerator CAESAR DIVI TRAIANI PARTHICI Filius DIVI || (2) NERVAE NEPOS TRAINAUS HADRIANVS AVGustus ||. PONTIFex MAXimus TRIBunicia POTESTate XIII CONSulatu III (3). Pater Patriae || EQVITIS ET PEDITIS QVI MILITAVERunt IN ALAE (4) ET || VEXILLATIONE (5) EQVITum ILLIRICORum (6) ET COHORTIS IIII QVAE || APPELLANTur. I HISPRANORum VETERANorum || ET II FLAViana NVMIDARum ET II FLAViana BESSORum (7) Et III GAL || LORum ET SVNT IN DACIA INFERIORE (8) SVB PLAVTIO || CAESIANO QVINTO ET VICENtio PLVRIBVS VESTILEN || DIS EMERITIS DEMISSIS HONESTA MISSIO || NE QVORUM NOMINA SVBSCRIPTA SVNT || IPSIS LIBERIS POSTERIS QVE EORVM CIVITA || TEMDEDIT ET CONVBIVM (1) CVM VXORIBVS || QVAS TVNC HABVISSENT CVM EST CIVITAS IIS ||

(2) (2)

DATA AVT SIQVI CAELIBES ESSENT CVM IIS QVAS || POSTEA DVXISSENT DVMTAXAT SINGVLI || SINGVLAS ||.

A DIE XI Kalendarum APRILis || (3) Publio IVVENTIO CELSO II (4) Quinto IVLIO BALBO COnsulibus || VEXILLATIO EQVITVM ILYRICORum (5) EX || GRECAIE (6) || EVPATORI EVMENI (7) E SEBASTOPOLI: || ET EVPATORI Filio EIVS ET EVPATORIa (8) Filia EIVS || ET EVMENO FILio EIVS ET THRASONI FILio EIVS || ET PHILOPATRAE (9) FILia EIVS || DESCRIPTVM ET RECOGNITVM EX TABVLA || AENEA QVAE FIXA EST ROMAE IN MVRO POST || TEMPLVM DIVI AVGusti AD MINERVAM

Ὀπισθεν δὲ τῆς δευτέρας πλακός.

Lucii VIBI || VIBIANI || Quinti LOLLI || FESTI || Lucii PVLLI || DAPHNI || Lucii EQVITI || GEMELLI ||

Lucii PVLLI || ANTHIputhi || Titi CLAVDI || MENANDRI ||

Caii VITTIENI || HERMETIS || (10)· ἤτοι·

Αὐτοκράτωρ Καῖσαρ (11), θεοῦ Τραϊανοῦ Παρθικοῦ υἱός, θεοῦ Νερούα υἱωνός, Τραϊανὸς Ἀδριανὸς Αὔγουστος, Ἀρχιερεὺς μέγιστος, δημαρχικῆς ἐξουσίας τὸ ιγ', ὕπατος τὸ γ', πατὴρ πατρίδος, τοῖς ἱππεῦσι καὶ τοῖς πεζοῖς τοῖς ἀγωνισαμένοις ἐν τῇ ἴλῃ καὶ τῷ ἀγήματι (12) τῶν Ἰλλυριῶν ἱππέων καὶ τέσσαρσι σπείραις, αἳ καλοῦνται ά. Ἱσπανῶν καὶ ά. Ἱσπανῶν

(1) Τὸ μὲν μῆκος τῶν πλακῶν εἶναι 0, 152. τὸ δὲ πλάτος 0,121. γαλ. μετρ. ἡ δὲ δευτέρα εἶναι τεθραυσμένη εἰς δύο σχεδὸν ἴσα μέρη, ἐν τῷ μέσῳ, ἔνθα ὑπῆρχον δύο ὀπαί, ἀντιστοιχοῦσαι ἀκριβῶς πρὸς δύο ἑτέρας ὁμοίας ἐν τῇ πρώτῃ πλακί· ἔτι δὲ ὑπάρχει καὶ τρίτη ὀπὴ εἰς ἀμφοτέρας τὰς πλάκας κατὰ τὸ ἄνω δεξιὸν ἄκρον. Αἱ δύω λοιπὸν πλάκες συνεδέοντο προφανῶς κατὰ τὰς δύο ὀπάς, ἐκ δὲ τῆς τρίτης ἡ ὅλη πλὰξ ἐξηρτᾶτό ποθεν. Τῆς μὲν πρώτης πλακὸς οἱ στίχοι εἶναι κατὰ πλάτος, ὄπισθεν δὲ αὕτη εἶναι κενή· τῆς δὲ δευτέρας ἡ μὲν πρώτη σελὶς, ἡ συναπτομένη τῇ πρώτῃ πλακί, περιέχει τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν, ἣν καὶ ἡ ἑτέρα πλάξ, ἀλλ' ἀμελῶς πως καὶ ἀτάκτως, ὥστε πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἦτο ἁπλοῦν τι σχέδιον, ὅπερ ἔμεινεν ἄχρηστον, ἡ δὲ δευτέρα σελὶς τῆς αὐτῆς πλακὸς ἡ μετὰ τὴν σύναψιν ἀμφοτέρων ἀποτελοῦσα τὸ ὄπισθεν τοῦ ἐγγράφου, περιέχει τοὺς στίχους κατὰ μῆκος εἰς δύο στοίχους, ἢ στήλας ἐν εἴδει ἐπιγραφῶν.

(2) Θέσις τῆς κατὰ τὸ ἄνω δεξιὸν ἄκρον ὀπῆς.

(3) 129 Μ. Χ.

(4) Οὕτως· ἀνάγνωθι in ala, οὕτω δὲ ἐκαλεῖτο σῶμα ἱππέων ὅπερ καὶ justus equitatus ἐλέγετο διῃρεῖτο δὲ εἰς δέκα turmas, ὧν ἑκάστη εἰς τρεῖς decurias (Tit. Liv. III. 62).

(5) Vexillatio καλεῖται μοῖρα στρατοῦ ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν (Tacit. Hist 1. 31. 70—Gal. 18).

(6) Οὕτως· ἀνάγνωθι Ilyricorum.

(7) Ἦσαν οὗτοι ἔθνος οἰκοῦν παρὰ τὸν Ἴστρον ἐν τῇ Θράκῃ καὶ ἐν τῇ Μοισίᾳ ἐπὶ τοῦ Ἕβρου, μεταξὺ Αἵμου καὶ Παγγαίου.

(8) Ἡ κάτω Βλαχία εἶναι ἡ κυρίως Βλαχία· ἀλλ' οὐδαμοῦ ἀλλοῦ ἀπαντᾶται, νομίζω, ἡ αὐτὴ ὀνομασία.

(1) Οὕτω· διόρθου connubinum.

(2) Θέσεις τῶν δύο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλακὸς ὀπῶν.

(3) 22 Ἀπριλίου 129 Μ. Χ.

(4) Ὁ Π. Ἰουβ Κέλσος δὶς ὑπάτευσε, συγγραμμάτων αὐτοῦ ἀποσπάσματα σώζονται εἰς Digest.

(5) Οὕτω· διόρθου πάλιν Illyricorum.

(6) Οὕτω· διόρθου Graecia· σημείωσαι δὲ, ὅτι ἐπὶ τοῦ τῆς δευτέρας πλακὸς σχεδίου ἀναγινώσκεται Grecae.

(7) Εἶναι γενικὴ βαρβάρου ὀνομαστικῆς Eumenus, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἐν στιχ. 24 δοτικῆς Eumeno.

(8) Ἀνέγνων θηλυκῶς, διότι μοὶ φαίνεται ἀπίθανον τοῦ αὐτοῦ πατρὸς δύο ζῶντα τέκνα νὰ ὦσιν ὁμώνυμα.

(9) Οὕτως· ἀνάγνωθι Philopatra.

(10) Σημείωσαι, ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα εἶναι κατὰ γενικὴν, ἐνῷ ἀκηκοεῖτο ἢ ἀφαιρετικὴ, ἐξυπακουομένου τοῦ recognitum, ἢ ἐνεμαστικὴ, ἐξυπακουομένου recognoscit. Παρήχθη ἄρα ὁ γράψας δοῦλος ἐκ τῶν ἡγουμένων ὀνομάτων ὄντων κατὰ δοτικήν; — Τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην ἐξέδωκα ἅμα ἀνευρεθεῖσαν ἐν τῷ Ζεφύρῳ τοῦ Ἴστρου, ἐφημερίδι Ἑλληνικῇ ἐν Βουκουρεστίοις ἐκδιδομένῃ (ἐν ᾗ ἐξέδωκα καὶ τὴν προηγουμένην ἑλληνικὴν, μέρ. Β'.) καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ Bull. dell' Inst. di corresp archeol. 11 Φεβρ. 1848· ἐξεδόθη καὶ βλαχιστὶ ἐν τισιν ἐγχωρίοις ἐφημερίσι καὶ ἐν Ἰασίῳ καὶ ἐν Πέστῃ.

(11) Τοῦτο σύνηθες ἐν ταῖς ὁμοίαις ἑλληνιστὶ ἐπιγραφαῖς ἀντὶ τοῦ ἐν τῷ Λατ. θείου.

(12) Οὐκ ἄλλως ἔχω ἑλληνίσαι τὸ vexillatio, ὅπερ οὐκ ἀκριβῶς ὥρισται.

τῶν ἀπομάχων καὶ Β'. Φλαβιανῇ Νομαδικῶν καὶ Β'. Φλαβιανῇ Βέοσων καὶ Β'. Γάλλων καὶ διατρίβουσιν ἐν τῇ κάτω Δακίᾳ παρὰ τῇ ὑπὸ Πλαυτίου (διοικουμένῃ) πέμπτῃ καὶ εἰκοστῇ (μοίρᾳ τῇ καλουμένῃ) Καισιανῇ· πολλοῖς ἀποστράτοις καλῶς διαστρατευσαμένοις, ὧν ὑπογέγραπται τὰ ὀνόματα, τοῖς τέκνοις αὐτῶν καὶ τοῖς ἀπογόνοις αὐτῶν (ὁ αὐτοκράτωρ) δέδωκε τὴν πολιτείαν καὶ τὸ τῆς συζυγίας δίκαιον μετὰ τῶν γυναικῶν, ἃς (κατὰ νόμον) ἠγμένοι ἦσαν· τῆς δὲ πολιτείας δεδομένης αὐτοῖς, οἵτινες ἄγαμοι εἶεν, καὶ μετ' ἐκείνων, ἃς ἂν (κατὰ νόμον) ἐφεξῆς ἀγάγωνται, ἀλλ' ἐκείνοις μόνοις μετὰ τούτων μόνων. — ἀπὸ τῆς ιά. Καλενδῶν Ἀπριλίου. Ἐπὶ Πουβλίου Ἰουβεντίου Κέλσου τὸ β'. καὶ Κουϊντίου Ἰουλίου Βάλβη ὑπάτων. — Ἄγημα Ἰλλυριῶν ἱππέων ἐξ Ἑλλάδος. — Εὐπάτορι Εὐμένους τῷ ἐκ Σεβαστουπόλεως καὶ Εὐπάτορι τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ Εὐπατορίᾳ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ, καὶ Εὐμένει τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ Θράσωνι τῷ υἱῷ αὐτοῦ καὶ Φιλοπάτρᾳ τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ. — Ἀντιγραφὲν καὶ ἐπιμαρτυρηθὲν ἐκ τοῦ χαλκοῦ πίνακος τοῦ προσηλωμένου ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ ὄπισθεν τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ Αὐγούστου (ὃν ἱερὸν ἐδείματο) τῇ Ἀθηνᾷ — Λεύκιος Βίβης Βιβιανός. Κόϊντος Λόλλιος Φῆστος. Λεύκιος Πούλλιος Δάφνις. Λεύκιος Ἐκούιτος Γέμελλος. Λεύκιος Πούλλιος Ἀνθιπύθης. Τῖτος Κλαύδιος Μένανδρος. Γάϊος Βιττιηνὸς Ἑρμῆτις.

Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, ἥτις εἶναι ἐκ τῶν οὐχὶ λίαν σπανίων πινάκων ἐντίμου ἀποστρατείας (tabulae honestae missionis), ἐξάγεται, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς 22 Ἀπριλ. 129 Μ. Χ. παρέσχεν εἰς πολλοὺς ἀποστράτους ἀξιωματικοὺς τοῦ ἱππικοῦ καὶ τοῦ πεζικοῦ τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν καὶ τὸ τῆς συζυγίας δικαίωμα μετὰ τῶν γυναικῶν, καὶ οὐχὶ μετὰ τῶν παλλακίδων αὐτῶν· καλῶς δὲ οὗτοι ἀγωνισάμενοι ἦσαν ἐν Βλαχίᾳ, ἔνθα ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθῶσιν· ὅτι τὰ ἐνταῦθα ἀναφερόμενα ὀνόματα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ἰλλυρικοῦ ἱππικοῦ σώματος εἶναι ὅλα Ἑλλήνων τοῦ αὐτοῦ γένους· οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ τῶν τεσσάρων ἀναφερομένων σπειρῶν εἶχον πιθανῶς ἕκαστοι ἀντίγραφα τοῦ αὐτοῦ διατάγματος μετ' ἰδίου ὀνομάτων καταλόγου· ὅτι τὰ ἐπὶ τῆς δευτέρας πλακὸς ὀνόματα, πάντα πλὴν τεσσάρων παρωνύμων λατινικὰ ὄντα, εἶναι, ὡς φαίνεται, ὑπαλλήλων ἐπικυρούντων τὸ ἀντίγραφον, διότι ἕνεκα τῆς τροπῆς τῆς πτώσεως δὲν φαίνεται πιθανὸν, ὅτι ἀπαρτίζουσιν ἕτερον ἀξιωματικῶν κατάλογον. Ἀλλ' ὅπερ μάλιστα τῷ λόγῳ ἡμῶν οἱείον· οἱ ἀρχηγοὶ οὗτοι ἀποίκων ἐν Δακίᾳ, κατὰ τὴν ἐπισημοτάτην ταύτην μαρτυρίαν, οὐ μόνον εἶναι Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ ἐπιγράφεται ὁ κατάλογος τῶν ὀνομάτων αὐτῶν ἐξ *Ἑλλάδος*, εἰ καὶ μόνον ὄνομα πόλεως τῷ οἰκογενειάρχῃ ἀναφέρεται ἡ Σεβαστούπολις· τοιαύτη ἦτον ἡ ἔκτασις, ἣν εἰς τὸ ὄνομα *Ἑλλὴν* παρεῖχε καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη κατὰ τὴν μεγίστην μάλιστα τῆς δυνάμεως ἀκμήν (1)!

Δὲν ἀνεδέχθημεν μὲν ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι πάντα τὰ περὶ τῶν ἐν Δακίᾳ ἀποίκων αὐτοκρατορικὰ διατάγματα, ἢ οἱ πίνακες ἐντίμου ἀποστρατείας, περιεῖχον μόνον ἑλληνικὰ ὀνόματα· ἀλλ' οὐδεὶς δύναται εὐλόγως νὰ ὑπολάβῃ ὅτι μόνος ὁ τοὺς Ἕλληνας περιλαμβάνων πίναξ ἐπέπλευσε τοῦ βαρβαρικοῦ κατακλυσμοῦ τῆς χώρας· διότι τοιοῦτος συνδυασμὸς ἤθελεν εἶσθαι καὶ θαύματος ἀνώτερος· λογικώτατον δὲ ἐξ ἐναντίας εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, κατὰ τὰ προειρημένα, ὅτι πολλοὶ ἦσαν οἱ Ἕλληνες· ὅθεν οἱ ἐν τῷ ἀναγνωσθέντι πίνακι οὔτε οἱ μόνοι ἦσαν, οὔτε μόνοι ἦλθον, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν ἄλλων ὁμογενῶν περὶ αὐτοὺς, εἰ καὶ πάντες δὲν εἶχον ἐξ ἀρχῆς τὸ τοῦ Ῥωμαίου πολίτου δικαίωμα. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἡγουμένων, ἂν ἐπισκεφθῶμεν τὸ γκικαῖον μουσεῖον, μεταξὺ δυω μόνον στηλῶν λιθίνων ἐν αὐτῷ σωζομένων, ἡ μὲν βωμοειδὴς παριστᾷ ἀνάθημα τῷ θεῷ Ἡλίῳ (2), ἡ δὲ ἐπιτύμβιος ἀνδρὸς ἀπομάχου τῆς Ε'. Μακεδονικῆς λεγεῶνος περιέχει τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα *Καλλιῤῥόη* (3). Ἐὰν ἔτι ἐπισκεφθῶμεν τὸ ἐν Βουκουρεστίοις τοῦ Ἁγίου Σάββα ἐθνικὸν μουσεῖον, ἐν ᾧ περιείχοντο δύο ἐπίσης μόνον ἐπιτύμβιοι στῆλαι, θέλομεν παρατηρήσει, ὅτι ἡ μὲν

(1) Ἄδηλον δὲ εἶναι, ἂν ἐννοεῖται ἡ ἐν τῷ Καππαδοκικῷ Πόντῳ ἢ ἐν τῷ Γαλατικῷ ἢ καὶ αὐτὴ ἡ Διοσκουριὰς ἡ κατὰ τὸν Ἀῤῥιαν. (περιπλ.) καὶ Στέφανον τὸν Βυζάντιον κληθεῖσα ἐπίσης Σεβαστούπολις.

(2) Ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ὡς ἑξῆς· || [SO]LI INVICTO || [P]RO SALV[T]E IMPeratoris Marci || [AV] RE[Lii] . . . . || . . . . . || . . . . . || . . . C[AES . .]IMPerat. ἤτοι· Ἡλίῳ ἀνικήτῳ ὑπὲρ ὑγείας αὐτοκράτορος Μάρκου Αὐρηλίου κτλ. Ἡ στήλη βωμοειδὴς οὖσα εἶναι κατεσκευασμένη ἐξ ἐγχωρίου τιτανούχου λίθου. Ἡ τῆς παρὰ τοῖς Ζενδικοῖς ἔθνεσιν δυαδικῆς θρησκείας καὶ ἰδίως τῆς ἡλιολατρείας μιθριακὴ μορφὴ, ἀπαντωμένη ἐν πολλοῖς μουσείοις, εἰσήχθη ἐν Ῥώμῃ ἀπὸ τοῦ Πομπηΐου πρὸ τῶν ἐν Δακίᾳ ἀποικιῶν· ὁ Montfaucon πολλὰ τοιαῦτα περιέγραψεν· ἴδε καὶ Μυλλέρου πίνακας LXXII N. 406. XL. N. 145. Αἱ μὲν παραστάσεις τῶν μιθριακῶν μνημείων ἀνάγονται εἴς τινα παραδεδεγμένον τύπον· παρὰ δὲ τὸν τόπον, ἔνθα εὑρέθη ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος στήλη, ἀνωρύχθη ὑπόγειον πλινθόστρωτον, οὗ οἱ τοῖχοι παρίστων ἴχνη τοιχογραφίας ἐπὶ κονιάματος· προέκειντο δὲ ἐρείπια προστάσεως. Ἐνταῦθα μεταξὺ τῶν ἐρειπίων ἀνεκαλύφθη σειρὰ μιθριακῶν ἀναγλύφων ἐπαναλαμβανόντων τὴν αὐτὴν μυστικὴν σκηνὴν, σώζονται δὲ ταῦτα ἐν τῷ γκικαίῳ μουσείῳ. Ἐν σπηλαίῳ παρίσταται ὁ Μίθρας (Ἥλιος) φορῶν φρυγικὸν πῖλον· πιέζει διὰ τοῦ γόνατος καταβληθέντα ταῦρον (τὴν γῆν), ᾧ ἐμπηγνύει μάχαιραν (ἀναγκάζων αὐτὴν νὰ καρποφορήσῃ)· ὄφις καὶ κύων (σύμβολον τῶν κυνικῶν καυμάτων) ἐπιπίπτουσι κατὰ τοῦ ταύρου κ.τ.λ.

(3) Τὴν στήλην ἀνακαλυφθεῖσαν παρὰ τὴν Σεβερινόπολιν ἐξέδωκεν ὁ Μαρσίλιος (discription du Danube)· παρατηρουμένων ἐν τῷ ἀντιγράφῳ αὐτοῦ διαφορῶν τινων, ἐκδίδομεν αὐτὴν ἀκριβέστερον ἔχουσαν οὕτω· || Diis Manibus || Caius VALerinus VICTO || RINUS VETeranus || LEGionis V. MaCedonorum || EX Bene Ficiis TRIBunus || VIXit ANnos LV || Caius VALerinus MERCV || RIALIS GENE || RI SVO ET AV || RELIA CALLI || ROE CONIux Bene Merente || POSVERunt ||· ἤτοι θεοῖς χθονίοις· Γάϊος Οὐαλέριος Οὐίκτορῖνος, ἀπόμαχος τῆς Ε' λεγεῶνος τῶν Μακεδόνων (νῦν δ') ἐπὶ τιμῇ (στρατιωτικὸς) δήμαρχος ἐβίω ἔτει ΝΕ'. — Γάϊος (δὲ) Οὐαλέριος Μερκουριάλιος τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ, καὶ Αὐρηλία Καλλιῤῥόη ἡ σύζυγος αὐτοῦ, ἀνδρὶ κρατίστῳ ἔστησαν (τὴν στήλην).

εἶναι ὅλως ἑλληνική, περὶ ἧς προείπομεν (1), ἡ δὲ τοῦ Γ΄. Μ. Χ. αἰῶνος περιέχει λατινικοῖς γράμμασι τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα *Νικάνωρ* (2), ὅπερ συνεμφαίνει τὴν διὰ τῆς πάλαι μακεδονικῆς ἐπικρατήσεως ἔκτασιν τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐὰν δὲ τέλος ἀναλογισθῶμεν, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κοινότερα ἦσαν τὰ ῥωμαϊκὰ ὀνόματα παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἢ τὰ ἑλληνικὰ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις, θέλομεν θαυμάσει τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐννοοῦντες συγχρόνως, πόσον οὗτος ἀφθόνως εἰσέῤῥευσεν καὶ δι' αὐτῆς τῆς ῥωμαϊκῆς κατακτήσεως, εἰς τὰς δακικὰς χώρας, ἐν αἷς καὶ αὐτὸ τὸ ῥωμαϊκὸν στοιχεῖον φαίνεται ὡς παραχωροῦν αὐτῷ καὶ κατ' αὐτὴν τὴν μᾶλλον θριαμβευτικὴν αὐτοῦ στιγμήν.

Πρὸς τούτοις ἐκ τῶν ἐν τῇ Δακίᾳ καὶ περὶ τὴν χώραν ταύτην, μάλιστα ἐν Μοισίᾳ, κεχαραγμένων ἑλληνικῶν νομισμάτων, κατὰ τὰ ἀντιστοιχοῦντα δηλαδὴ παράλια τοῦ εὐξείνου Πόντου, παρὰ τὸν Ἴστρον καὶ πρὸς νότον αὐτοῦ, αὐτονόμων ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων ἑλληνικοῖς γράμμασιν, ὧν ὑπὲρ τὰ ὀκτακόσια διάφορα σώζονται (3), οὐχ ἧττον δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν ταῖς χώραις ταύταις καὶ μετὰ τὴν ῥωμαϊκὴν αὐτῶν διοργάνωσιν.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐν Δακίᾳ πολλάκις ἀνακαλυφθέντων ἀρχαίων καλλιτεχνικῶν ἔργων οὐχ ἧττον τὸ λεγόμενον συναποδεικνύεται· μάλιστα δὲ ἐκ τῶν κατὰ τὸ 1838 ἐν τῷ θέματι *Σακοενίῳ* τῆς μεγάλης Βλαχίας, ἤτοι τῆς ἐντεῦθεν τοῦ Ἀλούτα, ἀνευρεθέντων καὶ ὡς ἐκ θαύματος περισωθέντων χρυσῶν σκευῶν. Πρὸ πάντων ἐκ περικαλλεστάτου τινὸς σπονδείου καὶ χρυσίδος, ἥττονος μὲν τὴν τέχνην καὶ μεταγενεστέρας, ἀλλ' ἑλληνικῶς ἐχούσης περιγεγλυμμένους τοὺς θεοὺς, καὶ κρίκων τινῶν πολλῷ ἀρχαιοτέρων καὶ κανῶν, περιδεραίων πομπικῶν καὶ λύχνων λιθοκολλήτων, ὧν ἡ τέχνη, τῶν κανῶν μάλιστα καὶ τῶν περιδεραίων, βυζαντινὴ παριστανομένη, εἶναι παρεμφερὴς τῇ τῶν βυζαντινῶν ἐπίσης ἐκπομάτων τῶν ἐν τῷ ἐν Βούδῃ μουσείῳ σωζομένων. Ἐπειδὴ δὲ τὰ χρυσᾶ ταῦτα σκεύη, ἕλκοντα σταθμὸν τεσσαράκοντα λειψιακῶν λιτρῶν (ἤτοι φουντίων) καὶ ἑνὸς τετάρτου, εἶναι τὸ εὑρεθὲν καὶ σωθὲν ἕκτον τοῦ ὅλου ἀνακαλυφθέντος θησαυροῦ, καὶ ἐπειδὴ καί τοι ἐπὶ πᾶσιν ἐπικρατούσης τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καθ' ὅλας σχεδὸν αὐτῆς τὰς ἐποχὰς, μεγίστη παρίσταται ἡ ποικιλία καὶ ἡ διαφορὰ, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι τὰ σκεύη ἐκεῖνα ἀπετέλουν τὸν θησαυρὸν ναοῦ τινος· οὗτος δὲ ἐν ταῖς δειναῖς τῆς χώρας περιπετείαις κατεχώθη ἔνθα καὶ εὑρέθη (1).

(*Ἕπεται συνέχεια.*)

---

(1) Ἴδε τοῦ παρόντος λόγου μέρ. Β΄.

(2) Τῆς στήλης ταύτης τὸ ἄνω μόνον ἥμισυ μέρος σώζεται· ἄνωθεν τοῦ παραλληλεπιπέδου ἐπιγέγλυπται ἀψὶς καὶ ἑκατέρωθεν ἀνθέμιον· λήγει δὲ ἑκατέρωθεν ἡ ἀψὶς εἰς κιονόκρανον, ἐντὸς δὲ αὐτῆς εἰκονίζεται στηθάριον (demiefigure) ἀνδρός· ἕπεται ἡ ἐπιγραφή· Diis Manibus. ‖ ANTONIVS. ‖ NICANORIS ‖ τὰ δὲ λοιπὰ δὲν σώζονται. — Σημείωσαι, ὅτι καὶ ὁ τύπος Ἀντώνιος Νικάνορος . . . δὲν εἶναι ῥωμαϊκὸς ἀλλ' ἑλληνικός.

(3) Ἴδε Mionet. κτλ,

(1) Καθ' ἃ ἐγνώσθη, τῷ 1838 ἐν Σακοενίῳ δύο χωρικοὶ ἀνεκάλυψαν τὸν θησαυρὸν, καὶ μετὰ τὴν διανομὴν αὐτοῦ, ἕκαστος ἐφύλαξε τὸ ἴδιον μέρος, ὑπολαμβάνων τὰ σκεύη χαλκᾶ. Γανωτοῦ δὲ Ἀθιγγάνου ζητήσαντός ποτε χαλκὸν πρὸς ἐπισκευὴν λέβητος, ὁ χωρικὸς ἔδωκε χρυσὸν, ὃν ὁ γανωτὴς ἔῤῥιψεν ὀνομάσας αὐτὸν σκληρὸν καὶ ἄχρηστον ὀρείχαλκον· ἀλλὰ πρωτοτέκτων τις παρὼν καὶ γνωρίσας τὸν χρυσὸν ἠγόρασε τὰ τοῦ ἑτέρου τῶν χωρικῶν, ὑποπτεύοντός τι ἤδη, σκεύη ἀντὶ τετρακισχιλίων γροσίων καὶ ἀμφότεροι ὑπεσχέθησαν νὰ τηρήσωσι τὸ γεγονὸς ἀπόῤῥητον. Ἐνῷ δὲ ὁ ἀγοραστὴς διὰ πελέκεως ἔκοπτε τὰ σκεύη διὰ νὰ τ' ἀναλύσῃ, πολλὰ τεμάχια τῶν ἐγκεκολαμμένων κρυστάλλων καὶ ὑελωδῶν μιγμάτων ἔπεσον, καὶ ἐκ τούτου ἀνεκαλύφθη μετὰ ταῦτα τὸ τέχνασμα. Ἐν τούτοις ὁ πρωτοτέκτων κατώρυξε τὸν θησαυρὸν, φυλάξας ἀκριβῆ τῶν σκευῶν κατάλογον· ἀλλ' ὅση προσπάθεια καὶ ἂν κατεβλήθη, τὸ τρίτον μόνον τῶν κρυβέντων ἀνευρέθη, ὡς ἐξήχθη ἐκ τοῦ καταλόγου. Ὁ τόπος ὅμως ἔμεινεν ἄγνωστος, εἰ καὶ οἱ μοναχοὶ παρακειμένης τινὸς μονῆς ἠξίουν ὅτι περὶ αὐτὴν εὑρέθη ὁ θησαυρός. Ἐκ μὲν τοῦ καταλόγου ἐξάγεται, ὅτι πολλὰ τῶν σκευῶν ἦσαν διπλᾶ, τὰ δὲ σωθέντα καὶ ὅσον ἦτο δυνατὸν ἐπισκευασθέντα εἶναι τὰ ἑξῆς·

1. Δίσκος περιφερὴς ὀλίγον τι κοῖλος· ὁ γῦρος λεῖος πλὴν κυματίου καὶ δύο σειρῶν ἀστραγάλου, ἔτι δὲ καὶ λεπτοῦ φυλλώματος κατὰ τὸ ἄκρον καὶ περὶ τὸ κέντρον, διάμετρ. 0,565 γαλ. μετ. πάχος 0,001· ἕλκει λίτρ. λειψ. 13 5/16.

2 Ὀκτάγωνον σκεῦος ἐν σχήματι κανοῦ ὀλίγον τι ἐλλειψοειδοῦς, αἱ ἑκατέρωθεν λαβαὶ εἰκονίζουσι παρδάλεις, ἐπὶ δὲ τῆς ῥαχίδος αὐτῶν εἶναι ἀληθεῖς μαργαρῖται, ἐκ τούτων ἡ μία μόνη ἠδυνήθη νὰ ἐπισκευασθῇ· τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ κανοῦ εἶναι ὡς διάπλεκτον, τὰ δὲ μεταξὺ κενὰ πληροῦνται δι' ὀρυκτοῦ κρυστάλλου καὶ ὑαλώδους τινὸς μίγματος διαφόρων χρωμάτων ἐσφηκωμένων ἐν τῷ χρυσῷ. Τοῦτο τὸ σκεῦος δεινὴν εἶχε πάθει καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ δειλαίου ἐκείνου πρωτοτέκτονος· ἡ μεγάλη διάμετρος 0,185, ἡ δὲ μικρὰ 0,165· κατὰ δὲ τὴν βάσιν ἡ μὲν μεγάλη διάμετρος 0,09, ἡ δὲ μικρὰ 0,075· βάθος 0,105, πάχος 0,0015, ἕλκει δὲ λίτρ. λειψ. 5. 5/32.

3. Δωδεκάγωνον κανονικὸν σκεῦος, κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου σχῆμα καὶ τὴν ἐργασίαν τοῦ προηγουμένου· διάμετρ. 0,175, βάθος 0.12, πάχος 0,0015 ἕλκει δὲ 3 1/4.

4. Χρυσὶς (φιάλη) μετὰ διπλοῦ πυθμένος· τὸ ἔσω δὲ αὐτῆς καλύπτεται ὑπὸ γλυφῶν παριστα νουσῶν θεοὺς, κατὰ δὲ τὸ κέντρον ἄγαλμα καθημένης· διάμετρ. 0,257· πάχ. 0,002, ἕλκει δὲ 45/32· τοῦ δὲ ἀγαλματίου ὕψος 0,75. πάχος τοῦ ἐλάσματος 0,001. ἕλκει δὲ 15/64.

5. Περιδέραιον διὰ διπλοῦ ἐλάσματος· τὸ ἄνω μέρος εἶναι ἐπίσης διάπλεκτον, τὰ δὲ κενὰ πληροῦνται διὰ κρυστάλλου καὶ μίγματος ὡς ἐῤῥέθη· ἐπίσης εἶχε δεινῶς πάθει· διάμετρ. ἄνωθεν 0,15 κάτωθεν 0,2, πάχος 0,0005 ἕλκει δὲ 15/32.

6. Κρίκος (ἢ βαρύτατον εὐκταῖον ψέλλιον) ἐφ' οὗ ἐπιγραφὴ, ἥτις ἔτι δὲν ἀνεγνώσθη, φαίνεται δὲ λίαν ἀρχαία· διάμετρ. 0,153, πάχ. 0,012, ἕλκει δὲ 1 7/16,

7. Ἕτερος ἄνευ ἐπιγραφῆς· διάμ. 0,17, πάχος 0,005 ἕλκει δὲ 25/64.

8. Λύχνος ἐν σχήματι ἱέρακος, οὗ ἡ κεφαλὴ λιθοκόλλητος, ὡς ἐῤῥέθη, τὰ δὲ λοιπὰ ἐπίσης ψήφοις κεκοσμημένα, ἀλλ' ἐγκολαπτοῖς· μῆκος 0,27, πλάτος 0,105 ἕλκει δὲ 1 3/4.

9. Ἕτερος λύχνος εἰκονίζων Ἶβιν, πανταχοῦ λιθοκόλλητος· μῆκος 0,25, πλάτος 0,08 πάχος 0,0015, ἕλκει δὲ 15/32.

10. Ἕτερος λύχνος ὁμοιοσχήμων, μῆκος 0,235· πλάτος 00,65· πάχος 0,0015· ἕλκει δὲ 1 1/8.

ΔΙΗΓΗΜΑ.

—ooo—

Ἡ ἑλληνικὴ καρδία εἶναι πλήρης ἐλπίδων· ἀπόδειξις ὅτι ἐπλάσθη διὰ τὸν χριστιανισμόν.

Α΄.

Ἔν τινι ἐαρινῇ ἑσπέρᾳ τοῦ 1819 ἔτους, ὅτε ὁ ἥλιος, κρυπτόμενος ὄπισθεν τῶν περὶ τὴν πόλιν Ἰωαννίνων δυτικομεσημβρινῶν γηλόφων, ἠκόντιζε τὰς τελευταίας ἀκτῖνάς του ἐπὶ τῶν αἰγείρων, αἵτινες ὡς ὑψιτενεῖς γίγαντες ἐφρουροῦσιν ἐπὶ τῶν παραλιμνίων κήπων, καὶ ἐχρύσιζε τὰς κορυφὰς αὐτῶν, τρεῖς νέοι φουστανελλοφόροι, ἐνδεδυμένοι χρυσοκέντητα θωράκια καὶ περικνημίδας ὁλοχρύσους, περιεζωσμένοι δὲ καὶ ὅπλα ἀργυρᾶ, ἐκάθηντο εἰς τὸν μικρὸν κῆπον εὐτελοῦς καφφενείου, κειμένου ἐν τῇ συνοικίᾳ τοῦ Καλούτσενα, δροσιζόμενοι ἀπὸ τὴν ἀπολίμνιον αὔραν τῶν ἐκπνεουσῶν πνοῶν τοῦ βορέως. Καὶ οἱ μὲν δύο ἦσαν ὑψηλοῦ καὶ κομψοῦ ἀναστήματος, ἤθους τολμηροῦ, τὸ βλέμμα ἔχοντες γοργὸν καὶ ἀνήσυχον· ὁ δὲ τρίτος εὐτραφὴς, καλλιπάρειος, ὄψεως λευκῆς, εἶχε μὲν ἀνδρικὸν τὸ ἦθος, εἰς τοὺς κυανοὺς ὅμως ὀφθαλμούς του ὑπετυποῦτο ἡ περίσκεψις καὶ ἡ πανουργία.

— Παρατηρήσατε, φίλοι, εἶπεν ὁ τελευταῖος εἰς τοὺς δύο συντρόφους του, τί ὡραῖον εἶναι ἀπόψε τὸ χρῶμα τῆς λίμνης! ὁμοιάζει χρυσένδετον σάπφειρον. Ὢ τί μαγευτικὸς εἶναι ὁ ὁρίζων! Οἱ διὰ τῶν δυουσῶν ἀκτίνων τοῦ ἡλίου φαινόμενοι ὡς διὰ χρυσῆς ἄμμου πεπασμένοι πέριξ αὐτῆς καλαμῶνες, δὲν σχηματίζουσιν ἀληθῶς τὴν χρυσῆν σφενδόνην τῆς λίμνης; Ὢ πόσον μέγας εἶναι ὁ πλάστης, Θεόδωρε! πόσον θαυμασίως ἐκαλλώπισε τὴν φύσιν! Βλέπεις, Σταῦρε, εἶπεν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν ἕτερον τῶν συντρόφων του, βλέπεις πόσον σιμὰ φαίνονται τὰ ἐρείπια τῆς Καστρίτσης; καὶ ὅμως ὑπάρχει δύο ὡρῶν ἀπόστασις.

— Ναὶ, ἀπεκρίθη ὁ Θεόδωρος, φαίνονται ὡς νὰ ἦσαν πολλὰ πλησίον μας· τῆς μονῆς μάλιστα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου δυνάμεθα νὰ μετρήσωμεν καὶ τὰ παράθυρα. Τοσαῦτα ἔτη εὑρίσκομαι ἐδῶ, Ὀδυσσεῦ, καὶ ποτὲ δὲν ὑπῆγα νὰ τὰ ἐπισκεφθῶ.

— Βέβαια· αὐτὸ σοῦ λείπει ἀκόμη νὰ γενῇς καὶ μιλόρδος, ἀπεκρίθη ὁ Σταῦρος ξεκαρδιζόμενος ἀπὸ τὸν γέλωτα.

— Καὶ μόνον οἱ μιλόρδοι ἔχουν μάτια καὶ περιέργειαν; ἀνέκραξεν ὁ Θεόδωρος ἐξαφθείς· αὐτὰ εἶναι ἔργα τῶν προπατόρων μας, διατί νὰ μὴν τὰ γνωρίζωμεν καὶ ἡμεῖς;

— Ναὶ, εἶναι τὰ χαλάσματα τῶν σπητιῶν τοῦ πάππου μας, ἐπανέλαβεν ὁ Σταῦρος ἐξακολουθῶν νὰ γελᾷ.

— Καλότυχε Σταῦρε! ἀπεκρίθη ὁ Θεόδωρος, ὁλονὲν ἀγαπᾷς τὰ σκώμματα, καὶ ὅλαις ταῖς ὥραις τὸ ἴδιο ταῖς ἔχεις.

— Ἐλησμόνησα νὰ σὲ εἰπῶ, ἐξηκολούθησεν ὁ Σταῦρος μὲ ὕφος κωμικὸν, ὁ δάσκαλος ὁ Ψαλίδας ζητεῖ νὰ εὕρῃ ἕνα πρωτόσκολον, ἂν θέλῃς νὰ τὸν εἰπῶ νὰ σὲ πάρῃ διὰ νὰ βάζῃς τὰ παιδιὰ εἰς τάξιν, δηλαδὴ ξέρεις ἐσὺ, Θοδωράκη, ξύλο ντεντίο, ὅσο νὰ πετοῦν τὴ γλῶτσά τους σὰν λαγωνικά.

— Παῦσε, ἀδελφὲ Σταῦρε, νὰ ὁμιλήσωμεν τίποτ' ἄλλο, ἀπεκρίθη ὁ Θεόδωρος μὲ ἱκετευτικὸν τρόπον.

Ὁ δὲ Σταῦρος ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως ἔστρεψε τὰ νῶτα θεωρῶν πρὸς τὴν λίμνην.

— Εἰπέ με, φίλε Ὀδυσσεῦ, ὑπῆγες ποτὲ εἰς αὐτὸ τὸ μέρος; ἠρώτησεν ὁ Θεόδωρος, ἀποταθεὶς πρὸς τὸν Ὀδυσσέα.

— Μάλιστα. Πέρυσι μίαν ἡμέραν τοῦ Ἰουλίου μ' ἔκραξεν ὁ Ἀλῆ-Πασᾶς καὶ μὲ λέγει· « Ὠρὲ, Πύρο μου, νὰ πηγαίνῃς μ' αὐτὸ τὸ φίλο μας τὸ μιλόρδο μαζί, ποῦ θὰ πηγαίνει νὰ βλέπῃ τὸ Καστρίτσα. Μὰ τήρα, Πύρο μου, ἄνοιξε τὰ μάτια καλά . . . . καταλαβαίνεις ὠρ' Ὀλυσσαῖο; . . . . νὰ ὠρὲ, νὰ τηρᾷς καλὰ τὸ μιλόρδο . . . . , γιατί μὰ τὸ κεφάλι μου σ' ἔφαγε τὸ μαῦρο τὸ φίδι. » Ἐννόησα ὅτι εἶχεν ὑποψίαν μὴ ὁ μιλόρδος ξεχώσῃ κανένα θησαυρόν. « Βεζύρι μου, τὸν ἀπεκρίθην, ξεύρεις, ὅτι πάντοτε, ὅταν μ' ἔστειλες εἰς θέλημα σ' ἐννόησα καὶ ἐξεπλήρωσα τὴν προσταγήν σου ὅπως ἤθελες. »

— Γιάσου, μωρὲ Πύρο μου, πὰ ὡρὲ καὶ πῶς δὰ, ἐγὼ ξέρω πῶς ἔχεις γνῶσι πολύ· ἄϊτε σύρε, ὡρὲ τώρα, γιὰ ὁ μιλόρδος.

Ὁ μιλόρδος, ὅστις ἦτο παρὼν, ἀποχαιρετήσας τὸν Πασᾶ, μ' ἔκαμε νεῦμα καὶ ἐξήλθομεν κατευθυνθέντες πρὸς τὴν ὄχθην τῆς λίμνης, ὅθεν μᾶς παρέλαβε μικρὸν πλοιάριον. Μετὰ δύο ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς τὰ λειβάδια τὰ λεγόμενα τῶν Βέϊδων καὶ ἐξελθόντες ἀπὸ τὸ πλοιάριον διέβημεν δι' ἀγρῶν φυτευμένων ἀραβόσιτον, καὶ μετὰ δεκαπέντε ἢ εἴκοσι λεπτὰ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ῥιζοβούνι, ἠκολουθήσαμεν μίαν ὁδὸν ἀθλιεστάτην, ἄβατον, μεταξὺ βράχων· ἐγὼ μὲ εἴκοσι πηδήματα ἀνέβην μέχρι τῶν κάτω ἐρειπίων καὶ ἐστάθην περιμένων τὸν λόρδον, ὅστις χωλαίνων ὀλίγον καὶ δυσκολευόμενος ἀπὸ τὸ δύσβατον τῆς ὁδοῦ, ἀνέβαινεν ἀγάλι' ἀγάλια καθίζων εἰς κάθε δεκαπέντε βήματα διὰ νὰ ξανασάνῃ καὶ νὰ θεωρῇ τὸ ὡραῖον πανόραμα, τὸ σχηματιζόμενον ἀπὸ τὴν λίμνην, τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων, καὶ τὴν ἐπιμήκη κοιλάδα τὴν καταλήγουσαν εἰς ἀπόστασιν ἄπειρον, ἔχουσαν πρὸς τὴν δύσιν ὄρια βουνὰ ὡς κυανόφαιος ὁμίχλη φαινόμενα.

Ὁ Θεόδωρος ἐθεώρει μὲ κεχηνὸς στόμα τὸν Ὀδυσσέα διηγούμενον.

— Τώρα, Θεοδωράκη, εἶπεν ὁ Σταῦρος, διακό-

---

11. Ἕτερος λύχνος μικρότερος τῆς αὐτῆς κατασκευῆς· μῆκος 0,175, πλάτος 0,055, ἕλκει δὲ 7/16.

12. Πρόχους· ὕψος 0,35· διάμετρ. 0,1· πάχος 0,001· ἕλκει δὲ 3 43/64· ἡ ὁλικὴ δὲ πάντων τῶν σκευῶν ὁλκὴ, περιλαμβανομένων καὶ τινων συντριμμάτων ἑλκόντων 1 11/64, εἶναι λίτρ. λειψ. 40 15/64.

Τηροῦνται δὲ ἅπαντα ταῦτα ἐν τῷ ἐν Βουκουρεστίοις τοῦ ἁγ. Σάββα μουσείῳ.

ψας τὴν διήγησιν τοῦ Ὀδυσσέως, θὰ γίνῃς φιλόσοφος καὶ μετ' ὀλίγον θὰ ἐπιθυμήσῃς νὰ γείνῃς καὶ μιλόρδος, διότι καθὼς ἀνοιξες τὸ στόμα καὶ χάσκεις, ποῖος ἠξεύρει ἐὰν δὲν σὲ φωτίσῃ ἡ παλαβομάρα σου νὰ ὑπάγῃς καμμία μέρα καὶ μοῦ κουβαλίσῃς εἰς τὸ κονάκι κανένα ἀπὸ τὰ λιθάρια τῆς Καστρίτζας. Ἀκουρμασθῆτε (ἀκροασθῆτε) νὰ σᾶς εἰπῶ καὶ ἐγὼ μία ἱστορία. Μία ἡμέρα, εἶναι τώρα δύο χρόνοι σωστοί, ἤμουν εἰς τὸ χωρίον Δραμισοῦς· ἐκεῖ βλέπω κάτω 'ς τὴν λάκκα ἕνα φράγκο κ' ἐκοπάνιζε μ' ἕνα σίδερο τὰ λιθάρια.—Τί κάμνει ὁ φράγκος ἐκεῖ; ἐρώτησα τοὺς χωριάτας.—Δὲν τὸν βλέπεις τί κάμνει; σπᾷ τὰ σκαλιὰ τοῦ Θεάτρου, ὅπως τὸ λέγουν οἱ δασκάλοι.—Ἔτρεξα ἀμέσως κάτω νὰ ἰδῶ· ὁ φράγκος μήτε μ' ἐτήραξε, μόνον ἐξακολουθοῦσε κτυπῶν μὲ τὸ σφυρὶ ἕνα σκαλί, ὅσον ὁποῦ ἔκοψεν ἕνα κομμάτι καὶ τὸ ἔβαλεν εἰς τὸ δισάκι ὁποῦ εἶχεν ἐπάνω εἰς τὸ ἄλογό του.

— Τί θὰ τὴν κάμῃς τὴν πέτρα; τὸν ἠρώτησα.

— Τὴν θέλω, μ' ἀπεκρίθη, εἶναι ἀρχαία, ἀντίκα. Ὑπόθεσε τί γέλοια ἔκαμα μὲ τὸν παλαβὸ τὸν φράγκο.

— Ἐγὼ νὰ σοῦ δείξω, τὸν εἶπα, ἀκόμη πλιὸ παλαιὰ ἀντίκα ἀπ' αὐτήν. Καὶ τὸν ἔδειξα τὸν βράχον ὁποῦ ἦτον ἀντικρύ μας.

— Ναί, τὸν βλέπω, ἀλήθεια, μ' ἀπεκρίθη, ἀλλ' ὁ βράχος δὲν ἔλαβε ποτὲ τὸν τύπον τῆς τέχνης· εἶσαι ἀνόητος.

Μοῦ ἦλθε νὰ τοῦ καθίσω τὸ καπέλλο μέσ' τὰ μάτια του, ἀλλ' ἐφοβήθηκα μὴ πάγῃ καὶ κλαυθῇ εἰς τὸν Ἀλῆ Πασσᾶ, κ' εὕρω τὸ διάβολό μου· ἑκατάπια σὰν χάπι τὴν ὕβριν, πλὴν ἠθέλησα κἂν νὰ μάθω τί πρᾶγμα ἦτον αὐτὸ τὸ παλαιὸν κτίριον.

— Δὲν μὲ λέγεις, Μουσιοῦ, τί εἶναι τοῦτο τὸ πρᾶγμα; τὸν ἠρώτησα.

— Ἐδῶ ἦτον ἡ πόλις Πασσαρῶν, μ' ἀπεκρίθη, ῥίψας συγχρόνως βλέμμα περιφρονήσεως ἐπάνω μου· παρὰ τὸ θέατρον τοῦτο, ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ Ἀρείου Διός, ὃν οἱ φιλοπόλεμοι Μολοσσοὶ ἐτίμων τὰ μέγιστα· ἐν αὐτῷ, μετά τινας ἐξιλασμοὺς καὶ θυσίας, ὡρκίζοντο οἱ μὲν ἀντιπρόσωποι τῶν Ἠπειρωτῶν πίστιν καὶ ὑποταγὴν εἰς τοὺς βασιλεῖς των, οὗτοι δὲ νὰ φυλάξωσιν ἀναλλοιώτους τοὺς νόμους τῆς πατρίδος. Μετὰ τὴν τελετὴν ταύτην ἤρχοντο ἅπαντες εἰς τὸ θέατρον τοῦτο, ἔνθα διὰ μουσικῶν ὀργάνων καὶ σαλπίγγων ἔστεφον τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν. Δὲν τὰ ἠξεύρεις σὺ αὐτά; ἐπρόσθεσεν ὄχι μὲ τόσον εὐγενῆ τρόπον ὁ φράγκος.

— Καὶ ποῦ νὰ τὰ ἠξεύρω; ἀπεκρίθην, ἐγὼ δὲν ἔμαθα γράμματα· ἄλλο πλὴν τὸ ἐπάγγελμα τῶν ὅπλων δὲν γνωρίζω.

— Δυστυχεῖς ἄνθρωποι! εἶπε, ποῦ σᾶς κατήντησεν ἡ δουλεία!

— Καὶ δὲν μὲ λέγεις τί σὲ χρησιμεύει, τὸν ἠρώτησα, τὸ λιθάρι;

Ἀντὶ νὰ μὲ ἀποκριθῇ ὁ καλός σου φράγκος, ἀνέβη εἰς τὸ ἄλογόν του, τὸ ἐκέντησε καὶ ἐχάθη ἀπ' ἐμπρός μου.

— Σὲ ἠκούσαμεν, Σταῦρε, μὲ ὑπομονήν, εἶπεν ὁ Θεόδωρος, ἄφες τώρα καὶ σὺ νὰ τελειώσῃ ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν ὁμιλίαν του.

— Ἂς λέγῃ ὡς αὔριον, ἀπεκρίθη ὁ Σταῦρος στραφεὶς πρὸς τὴν λίμνην.

— Ὁ μιλόρδος τέλος πάντων ἀνέβη, ἐπανέλαβεν ὁ Ὀδυσσεύς, μ' ἐπλησίασε, μ' ἐκράξεν ἀσκαρδαμυκτί, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἐνέφαινον μελαγχολίαν καὶ συμπάθειαν.

— Πόσον ἐτῶν εἶσαι; μ' ἐρώτησεν.

— Εἰκοσιοκτώ, τὸν ἀπεκρίθην.

— Εἶσαι ὠκύπους;

— Δὲν τὸν ἀπεκρίθην, διότι δὲν ἐννόησα τὴν λέξιν· ἀλλ' ἐκ τῆς ἀπορίας τοῦ βλέμματός μου, ἐνόησεν ὅτι δὲν τὸν ἐκατάλαβα.

— Ἔχεις ταχεῖς τοὺς πόδας; μὲ εἶπε τότε.

— Ὁ Θεός, τὸν ἀπήντησα, ἐχάρισεν αὐτὸ τὸ προτέρημα εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας, διὰ νὰ καταφεύγουν εἰς τὰ ὄρη καὶ νὰ ζοῦν ἐκεῖ ὡς ἄγρια θηρία, ἀποφεύγοντες τοὺς ὄνυχας τῶν βαρβάρων τυράννων των.

— Ἄπειρα ἔθνη, μὲ ἀπήντησεν ὁ λόρδος, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνέβλυσεν ἓν δάκρυ, ἄπειρα ἔθνη ἐπάτησαν τὴν ἱερὰν ταύτην γῆν, ἀλλ' ἅπαντα διῆλθον καταστραφέντα. Ἐδῶ ἐγεννήθησαν οἱ Θεοί, οἱ Ἥρωες καὶ αἱ Μοῦσαι· ὁ οὐρανός της εἶναι σμαράγδινος, ὁ ἥλιος χύνει χειμάῤῥους φωτὸς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας της, καὶ οἱ ζέφυροι τὴν δροσίζουσιν, ἐνῷ τὴν γῆν ἡμῶν καλύπτει παχεῖα ὀμίχλη καὶ γνόφος· ἡ Ἑλλὰς εἶναι ἡ γῆ τῆς περινοίας καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ὦ φίλε μου! εἰς τὸ πρόσωπόν σου ἐπεκάθησεν ἡ ἑλληνικὴ ὡραιότης, πλήρης χάριτος ἀκατανοήτου. Ὦ Ἑλλάς! πόσον σὲ ἠγάπησα! ὦ γῆ κάλλους, χαρίτων καὶ τερπνότητος! ὦ . . . Καὶ νέα δάκρυα ἔῤῥευσαν ἐπὶ τῶν παρειῶν του.

— Πῶς ὀνομάζεσαι; ἐξηκολούθησεν ὁ λόρδος μετὰ μικρὰν σιγήν.

— Ὀδυσσεύς, ἀπεκρίθην.

— Ὀδυσσεύς! ἀνέκραξεν ἐνθουσιωδῶς, Ὀδυσσεύς! καὶ ἤρξατο ν' ἀπαγγέλλῃ μεγαλοφώνως εἰς γλῶσσαν ἑλληνικὴν ἀλλ' ἀκατανόητον εἰς ἐμέ· τίποτε ἄλλο δὲν μ' ἔμεινεν εἰς τὴν μνήμην εἰμὴ αἱ λέξεις *πολύμητις Ὀδυσσεύς*.

— Ὦ φίλε μου Ὀδυσσεῦ, εἶπεν ὁ Θεόδωρος, πόσον πνεῦμα ἔχεις, πόσας χάριτας! τρέχεις ὡς νὰ ἔχῃς πτερὰ εἰς τοὺς πόδας, λαλεῖς ὡς ῥήτορας, ἔχεις μνημονικὸν μέγα, ἀνδρίαν, τίποτε δὲν σὲ λείπει.

— Ἄφες αὐτά, Θεοδωράκη, καὶ ἄκουσε. Ὁ λόρδος μ' ἐνθουσίασε καὶ ἐμέ, διότι ὅταν τὸν ἔβλεπα νὰ προφέρῃ τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος μὲ δάκρυα, μ' ἐφαίνετο ἄγγελος πρόδρομος τῆς ἐλευθερίας μας· ἔκτοτε ἐγέμισεν ἡ καρδία μου ἐλπίδα καὶ θάῤῥος, ὅτι θὰ κάμωμεν καὶ ἡμεῖς βασίλειον.

— Ἐξακολούθησε νὰ ζῇς, Ὀδυσσεῦ.

— Μὲ συμφωνίαν ὅμως νὰ μὴ μὲ διακόπτῃς.

— Πόσον ὡραῖα ὁμιλεῖτε τὴν γλῶσσάν μας! εἶπα εἰς τὸν λόρδον.

— Ἐσπούδασα, μὲ ἀπεκρίθη, τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Σκωτίας, καὶ μισσιοναριός τις μ' ἐδίδαξε καὶ τὴν νέαν, τὴν ὁποίαν ἔμαθα εὐκόλως βοηθούμενος ἀπὸ τὴν παλαιάν, μὴ εὑρὼν κάμμίαν μακρυνὴν ἀπόστασιν τῆς μιᾶς ἀπὸ τὴν ἄλλην. Ἔπειτα ἐλθὼν εἰς τὰς Ἀθήνας, διέμεινα ἐκεῖ ἓν ἔτος νὰ γυμνασθῶ καλλήτερα.

— Πρὶν προχωρήσωμεν, εἶπα, θὰ σᾶς παρακαλέσω καὶ ἐγὼ νὰ μὲ εἰπῆτε τὸ ὄνομά σας.

— Εὐχαρίστως, μ' ἀπεκρίθη ὀνομάζομαι λόρδος Βάϊρων. Καὶ συγχρόνως ἐξαγαγὼν ἐκ τοῦ κόλπου του χαρτοφυλάκιον μ' ἐνεχείρισε μικρὸν γραμμάτιον, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ νὰ τὸ κρατῇς καὶ ἐγγράφως πρὸς ἐνθύμησιν.

— Ἀλλ' ἐγώ, τὸν ἀπεκρίθην, δὲν γνωρίζω τὰ ἀγγλικά, πῶς θὰ τὸ ἀναγνώσω;

— Ἔχεις δίκαιον, καὶ διὰ μολυβδοκονδύλου ἔγραψεν ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου μέρους καὶ ἑλληνικὰ τὸ ὄνομά του.

— Σᾶς εὐχαριστῶ κατὰ πολλά, μιλόρδε.

— Ἴσως μίαν ἡμέραν ἐνταμωθῶμεν εἰς καλλήτερον μέρος, ἐπανέλαβε, τώρα ἂς προχωρήσωμεν.

Ἀπέναντί μας ὑπῆρχε τεῖχος τέσσαρας περίπου πήχεις ὑψηλόν, ἐκ μεγίστων λίθων, ἐκτεινόμενον μέχρι τοῦ βορείου ἄκρου τοῦ βουνοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι κατάκρημνον, φραττόμενον ὑπὸ βράχου γιγαντώδους, κεκομμένου ὡς τεῖχος φρουρίου. Ἐκεῖ ἔνθα ἱστάμεθα καὶ ἔνθα ἤρχετο τὸ τεῖχος, ὑπῆρχε θύρα μεγίστη ἄνευ ἀνωφλίου, ἡ δὲ θύρα αὕτη εἶναι τὸ τέρμα τοῦ τείχους ἀπολήγοντες πρὸς μεσημβρίαν. Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς θύρας ὑπάρχει μικρὸν ἐπίπεδον ἐπὶ βράχου κεκομμένου καὶ τούτου καθέτως, ὥστε καθίσταται ἀδύνατος ἐκεῖθεν ἡ ἄνοδος.

Ὁ λόρδος ἐστάθη ἱκανὴν ὥραν ἐνταῦθα περιεργαζόμενος τὰ πέριξ, ὥστε ἔλαβα εὐκαιρίαν νὰ τὸν ἐρωτήσω, τί ἄρα εἶναι τὸ τεῖχος τοῦτο, τὸ ἐκ τοιούτων παμμεγίστων καὶ ἀκανονίστων λίθων συγκείμενον.

— Εἶναι, ἀπεκρίθη, τὸ πρῶτον περίφραγμα τῆς πόλεως, ἥτις κεῖται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ βουνοῦ. Τὰ τοιαῦτα τείχη ὀνομάζονται κυκλώπεια, ὄχι διότι τὰ ἔκτισαν οἱ μυθολογούμενοι Κύκλωπες, ἀλλὰ διότι εἶναι ἔργα τῆς πλέον ἀρχαιοτέρας ἀρχιτεκτονικῆς τῶν Ἑλλήνων, τὴν ὁποίαν παρέλαβον ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ Φοίνικας, καὶ ἀκολούθως ἐκανόνισαν διὰ τῆς ἐπιστήμης, καὶ διὰ τῆς εὐφυΐας των κατέστησαν θαυμασίαν ὑπὸ ῥυθμοὺς πλήρεις κάλλους ἁρμονίας καὶ χάριτος.

Προχωρήσαντες ὀλίγον εἰσήλθομεν εἰς τὴν ἄγουσαν πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου ὁδόν, ἢ μᾶλλον μονοπάτιον, βαδίζοντες παραλλήλως πρὸς τὰ ἕλη. Ἐκ διαλειμμάτων εἰς θέσεις βκτὰς ἀπηντῶμεν ἐρείπια τείχων ὡσαύτως κυκλωπείων. Πλησιάσαντες εἰς τὴν μονὴν διήλθομεν διὰ δάσους δρυῶν, περικυκλουσῶν ἅπασαν τὴν θέσιν ἐκείνην, μέχρι τῶν ἑλῶν τῆς λίμνης. Ὁ Ἡγούμενος μᾶς ὑπεδέχθη πρὸ τῆς θύρας τῆς Μονῆς, μᾶς προσέφερε βακὴν καὶ σῦκα ξηρὰ, καὶ μᾶς προσεκάλεσε ν' ἀναβῶμεν εἰς τὰ κελλία· ὁ λόρδος ὅμως εὐχαριστήθη νὰ καθήσῃ εἰς τὴν αὐλήν, καὶ μετὰ μικρὰν ἀνάπαυσιν, περιῆλθε περιεργαζόμενος λεπτομερῶς ὅλα τὰ μέρη ὡς καὶ αὐτὸν τὸν μικρὸν ναόν, ἀρχιτεκτονικῆς μὲν βυζαντινῆς ἀλλ' ἀσημάντου. Ἐξελθόντες ἐκ τῆς μονῆς ἀνήλθομεν εἰς τὴν πόλιν διὰ μονοπατίου ὁμαλοῦ, ἀλλ' ἀνωφεροῦς ὑπὸ πλείστων ἐλιγμῶν χαρασσομένου· ἀναβάντες εὑρέθημεν ἐντὸς ὁροπεδίου ἢ μᾶλλον ἐπιπέδου, κατέχοντος ἅπασαν τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, πλήρους ἐρειπίων· τὸ τεῖχος συνείχετο, ἀλλὰ κατεφθαρμένον πανταχόθεν, ὥστε μόλις εἰς μέρη τινὰ εἶχεν ὕψος δύο πήχεων. Εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν ἠγείροντο δύο πύργοι ἐρειπωμένοι ἐν μέρει, ἐν μέρει δὲ ἱστάμενοι ἀκέραιοι, καὶ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ὑπῆρχεν ἄστεγος πύλη, δι' ἧς ἀνήρχοντο, ὡς μ' ἔλεγεν ὁ λόρδος, ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πεδιάδος ἐγκαρσίως οἱ ποτὲ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης. Μίαν ἄλλην θύραν ἀπηντήσαμεν πρὸς τὸ ἀνατολικοβόρειον μέρος, ἀλλ' ἐξ ὁλοκλήρου ἐρειπωμένην. Ὁ λόρδος περιῆλθε σιωπηλῶς τὰ ἐρείπια, καὶ μετὰ μεγίστης λεπτομεροῦς παρατηρήσεως τὸ τεῖχος· εἶτα ἐλθὼν ἀνέβη ἐπί τινων ἐρειπίων, ὧν οἱ τοῖχοι ἦσαν ἐκ λίθου τετραγώνου πελεκημένου.—Ἐδῶ ἦσαν, μὲ εἶπε, πάλαι τὰ δημόσια καταστήματα.—Καὶ ἐξαγαγὼν βιβλίον ἐκ τοῦ κόλπου του ἤρχισε νὰ ἀναγινώσκῃ. Μ' ἐφάνη δὲ ὡς νὰ ἐξώρκιζε τὰ ἐμφωλεύοντα ἐν τοῖς ἐρειπίοις τούτοις πνεύματα. Ἐνῷ ὁ λόρδος ἀνεγίνωσκεν, ἐγὼ δὲν ἐχόρταινα τὸ θαυμάσιον θέαμα τὸ ὁποῖον ἐξετυλίσσετο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου. Πρὸς βορᾶν καὶ ἀνατολὰς παρίστατο ὡς προμαχὼν τῆς Ἠπείρου ὁ Πίνδος, πρὸς μεσημβρίαν τὰ ὄρη τῆς Θεσπρωτίας, ἐφ' ὧν ἔκειτο πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν τὸ καλλιγύναικον καὶ ὑπερήφανον Σούλιον, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τούτων ἡ κτηνοτρόφος τῆς Μολοσσίας χώρα, καὶ πρὸς τὴν δύσιν, ἡ ἐγχελοτρόφος λίμνη καὶ τὰ Ἰωάννινα εἰς σχῆμα δικεφάλου ἀετοῦ, ἑτοίμου ν' ἀνατείνῃ τὰς πτέρυγάς του καὶ νὰ ὑψωθῇ εἰς τὰ αἰθέρια ὕψη, εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς ἀπεράντου κοιλάδος τὰ ὄρη τῆς Χαονίας, ὡς ὀμίχλη κατάπυκνος. Ἡ ἀμίμητος αὕτη σκηνογραφία μ' ἐπροξένησε τοιαύτην γλυκεῖαν ἔκστασιν, ὥστε μόνη ἡ φωνὴ τοῦ καλοῦ μου λόρδου ἐδυνήθη νὰ μ' ἐξυπνίσῃ.

— Βλέπεις, Ὀδυσσεῦ, τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦτο θέαμα; τίς ὁ δυνάμενος ν' ἀντείπῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχον εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὸ προτέρημα τῆς αἰσθήσεως τοῦ καλοῦ; Τί ὡραία θέσις! Οἱ κτίτορες τῆς πόλεως ταύτης ἵνα μὴ ἐγκαταλίψωσι τὴν εὔφορον καὶ καθ' ὅλα πλουτοῦσαν ταύτην γῆν, ἀλλὰ φυσικῶς νοσώδη διὰ τὰ πέριξ αὐτῆς ἕλη, ἐξελέξαντο τὴν θέσιν ταύτην, ἐφ' ἧς ᾠκοδόμησαν τὴν πόλιν των, ἵνα πνέωσι καθαρὸν ἀέρα, τερπόμενοι ἀπὸ τοιαύτην μεγαλοπρεπῆ θέαν, καὶ ὑπάρχοντες ἐν ὀχυρῷ τόπῳ, ἐναντίον ἐπιδρομῆς ἐχθρικῆς, ἔχοντες τὴν κατάβασιν καὶ ἀνάβασιν ὁμαλὴν καὶ εὔκολον πρὸς μετακόμισιν καὶ τῶν βαρυτάτων πραγμάτων, καθὼς βλέπεις τὴν μεταξὺ τῶν δύο πύργων θύραν.

— Ποία πόλις ἄρά γε ἦτον αὐτή; τὸν ἠρώτησα.

— Ἡ Δωδώνη, φίλε μου, ἀπεκρίθη, πόλις ἀρχαιοτάτη, ὡς ἀναφέρουσι πολλοὶ συγγραφεῖς Ἕλληνες, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Ὅμηρος· τὰ δὲ κυκλώπεια τείχη της μαρτυροῦσιν ὅτι ἦτο πόλις προομηρική. Ἐνταῦθα ὑπῆρχε τὸ Μαντεῖον τοῦ Δωδωναίου Διός, τὸ ἀρχαιότερον ὅλων τῶν μαντείων. Ἰδοὺ ἡ Μολοσσία χώρα περὶ ἡμᾶς, ἥτις ἔκειτο, κατὰ τὸν Πίνδαρον, Ἀπολλόδωρον, Στράβωνα καὶ Στέφανον Βυζάντιον, πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἠπείρου. Τὴν γῆν ταύτην κατώκησαν πρῶτοι οἱ Πυρρίδαι, ἀπόγονοι τοῦ Πύρρου υἱοῦ τοῦ Ἀχιλλέως, ἐλθόντος μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Τροίας μετὰ μιᾶς Μυρμιδόνων ἀποικίας, καὶ στήσαντος ἐνταῦθα τὸ βασίλειόν του. Ἤκουσες πρὸ ὀλίγου τὸν Ἡγούμενον καὶ τοὺς χωρικούς, ὅταν τοὺς ἠρώτησα τί πόλις ἄρά γε νὰ ἦτον αὕτη, ἀποκριθέντας, ὅτι ἀπὸ τοὺς γονεῖς των ἤκουον ὅτι εἶναι ἡ χώρα τοῦ Πύρρου, καὶ ὅτι καὶ μέχρι σήμερον οὕτω τὴν ὀνομάζουσιν οἱ πέριξ χωρικοί. Τινὲς θέτουσιν ἀλλαχοῦ τὴν Δωδώνην, ὡς ἐπὶ παραδείγματι ὁ Πουκβίλ, εἰς τὴν θέσιν τὴν ὀνομαζομένην Προσκύνησις, ἀλλ' εἰς τὴν θέσιν ταύτην οὔτε ἴχνος ἐρειπίου φαίνεται. Ἂν τουλάχιστον τὴν ἔθετον εἰς τὸ ἐκεῖθεν μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχον Γαρδικάκι, ἔνθα φαίνονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως, ἐτιθανολογεῖτο κἂν ἡ εἰκασία του.

Ἡμεῖς βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡροδότου καὶ τοῦ Στράβωνος καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς θέσεως, λαμβάνομεν τὸ θάρρος ν' ἀποφανθῶμεν, ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ Δωδώνη πρῶτον, διότι ἔκειτο ἐπὶ τῆς Μολοσσίας χώρας· δεύτερον διότι ἔκειτο πλησίον ἑλῶν καὶ ὁ ναὸς ἐντὸς δάσους δρυῶν· τρίτον, διότι ἔκειτο ἐπὶ τοῦ Τομάρου. Στρέψε τὰ βλέμματά σου πανταχόθεν καὶ εἰπέ μοι, ἐὰν τὸ ὄρος τοῦτο συνέχεται μὲ κἀνὲν ἄλλο; Τὸ βλέπεις; εἶναι μεμονωμένον ἐντὸς τῆς πεδιάδος καὶ ὡς ἀληθὴς τόμαρος (κοψίδι) πάντοθεν τετμημένον.

— Ναὶ τῷ ὄντι, ἀπεκρίθην, ὁμοιάζει ταῦρον παμμέγιστον ἱστάμενον ἐπὶ τῶν ποδῶν του ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος, ἔχοντα παραλλήλως τὴν λίμνην, καὶ φέροντα ἐπὶ τῶν ὤμων του τὴν πόλιν.

— Ὡραία καὶ εὐφυής, Ὀδυσσεῦ, παρομοίωτις.

— Ἐλθὲ, φίλε μου Ὀδυσσεῦ, πρὸς τὸ ἄκρον τοῦ ἀνατολικοῦ τείχους. Βλέπεις ἐκεῖ κάτω βράχον διὰ χειρὸς τεχνίτου κεκομμένον ὡς τοῖχον οἰκοδομῆς; τοῦτο εἶναι ἀπόδειξις, ὅτι ἀφοῦ ἐπληρώθη ἡ κορυφὴ αὕτη δι' οἰκοδομημάτων, πολλαπλασιασθέντες οἱ κάτοικοι, κατέβησαν εἰς τὸ κεκλιμένον αὐτὸ ὅπερ ὁρᾷς ἐπίπεδον, καὶ ἔκτισαν καὶ ἑτέραν πόλιν, ἔχοντες τὴν παλαιὰν ὡς ἀκρόπολιν ἀπέραντον, αὐλιζόμενοι διὰ τῆς μεταξὺ τῶν δύο πύργων θύρας. Καὶ τῷ ὄντι ἡ ἱστορία ἀναφέρει, ὅτι ἡ Δωδώνη ἤκμαζε μεγίστη καὶ ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

— Τώρα εὐλογῶ τοὺς πόδας μου, εἶπα εἰς τὸν λόρδον, οἵτινες ἔγειναν ἀφορμὴ νὰ ἔλθω ἐδῶ καὶ νὰ μάθω τόσα πράγματα.

— Δὲν σ' ἐννοῶ τί μὲ λέγεις, ἀπεκρίθη ὁ λόρδος, τί ἔχουσι νὰ κάμωσιν οἱ πόδες σου εἰς τὴν διήγησιν ταύτην, ἐνῷ μόνον τὰ ὦτα εἶναι χρήσιμα;

— Τώρα τὸ μανθάνετε, τὸν ἀπήντησα. Ὅταν ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἐξέρχεται ἔφιππος, διατάσσει τινὰς ἐξ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων νὰ προπορεύωνται. Μίαν ἡμέραν ἐπροπορευόμην ἐγώ· ὁ τύραννος ἤθελε νὰ μὲ δοκιμάσῃ, καὶ ἐκέντησε τὸ ἄλογόν του, τὸ ὁποῖον ἔτρεχεν ὅσον ἐδύνατο· ἔτρεχα καὶ ἐγὼ συγχρόνως, ἀλλ' ἐστάθη ἀδύνατον νὰ μὲ προφθάσῃ ἢ νὰ μὲ καταπονήσῃ· ἔκτοτε δὲν μ' ἀφίνει ἥσυχον. Ὅταν θὰ στείλῃ τινὰ μακρὰν τῆς πόλεως στέλλει ἐμὲ, διὰ τοῦτο καὶ μὲ διέταξε νὰ ἔλθω μαζύ σας.

Ὁ λόρδος ἐξεκαρδίσθη γελῶν ὅταν ἤκουσε τὴν παράδοξον ταύτην ἐξήγησιν, καὶ ἔπειτα μὲ εἶπεν·

— Ἐξαίρετα λοιπὸν σὲ ὠνόμασα ὠκύποδα, καὶ ἂν ἦσο εἰς τὴν πατρίδα μου ἤθελες λάβει τὸ πρῶτον βραβεῖον ἐν τοῖς ἱπποδρομίοις.

— Καὶ πῶς, ἔκραξα, μὲ ἐκάμετε ἵππον;

— Διόλου, φίλε Ὀδυσσεῦ, ἔχομεν καὶ ἱπποδρόμια τῶν πεζῶν, ἢ μᾶλλον πεζοδρόμια.

Τότε ἐκάθησεν ἐπὶ ἑνὸς λίθου, καὶ ἔγραψεν ἀρκετὰς σημειώσεις ἐντὸς τοῦ χαρτοφυλακίου του.

Ἀφοῦ δὲ ἐτελείωσε, τῷ εἶπα·—Τώρα σᾶς παρακαλῶ νὰ μὲ δείξετε καὶ ποῦ ἦτον ὁ ναὸς τοῦ Δωδωναίου Διός.

— Μετ' ὀλίγον θέλω σὲ εὐχαριστήσει, ἀπεκρίθη.

Β'.

Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων λεπτῶν εὑρέθημεν ἐνώπιον τῶν θυρῶν τοῦ μοναστηρίου.

— Ἰδοὺ ἡ θέσις, εἶπεν ὁ λόρδος, ἐφ' ἧς ὑπῆρχεν ᾠκοδομημένος ὁ ναὸς τοῦ Δωδωναίου Διός. Ὅλην αὐτὴν τὴν περιοχὴν, ὡς καὶ τὸ ἐμβαδὸν τῆς Μονῆς κατεῖχεν ὁ σηκός. Ἐν τῷ μέσῳ ὑπῆρχεν ὁ ναὸς καὶ πρὸ αὐτοῦ ἡ ἱερὰ δρῦς, ἥτις βεβαίως ἀπεκόπη, καὶ σὺν αὐτῇ ἄλλαι πολλαί, ἵνα οἰκοδομηθῇ ἡ μονή. Βλέπεις κεκομμένους γύρωθεν τοὺς βράχους ἐπίτηδες πρὸς ἀπαρτισμὸν τοῦ ἐπιπέδου τούτου κατὰ τὴν πλευρὰν τοῦ ὄρους· βλέπεις τὸ πέριξ ἡμῶν ἐκ δρυῶν δάσος. Τί λέγεις; ἀπὸ ἡμᾶς μέχρι τῶν ἑλῶν ὑπάρχει τεσσαράκοντα βημάτων ἀπόστασις;

— Βεβαίως, ἀπεκρίθην, ὄχι περισσότερα.

— Ἀκολούθει μοι.

Καὶ εἰσήλθομεν εἰς τὸν περίβολον τῆς μονῆς.

— Ἐδῶ ἔνθα σήμερον κεῖται ὁ ναὸς τοῦ προδρόμου, ἐξηκολούθησεν ὁ λόρδος, ἔκειτο ὁ τοῦ Διὸς, ἐν ᾧ καὶ τὸ Μαντεῖον ὑπῆρχεν. Καταστρέφοντες οἱ χριστιανοὶ τοὺς ἐθνικοὺς ναοὺς, ᾠκοδόμουν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν χριστιανικοὺς, ἀφιεροῦντες αὐτοὺς εἰς ἁγίους ἔχοντας ἀναλογίαν τινὰ πρὸς τοὺς τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὰς Ἀθήνας μετεσχημάτισαν τὸν ναὸν τοῦ Θησέως εἰς τὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὸν τοῦ Ἐλέους, εἰς τὸν τῆς Ἐλεούσης, τὸν τοῦ Ἄρεως εἰς τὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὸν τοῦ Διὸς Σωτῆρος εἰς τὸν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. Οὕτω καὶ οἱ καταστρέψαντες τὸν ναὸν τοῦ Δωδωναίου Διὸς

βυζαντινοὶ, καὶ οἰκοδομήσαντες τὸν μικρὸν τοῦτον, ἀφιέρωσαν αὐτὸν εἰς τὸν Πρόδρομον, τὸν προοιωνιζόμενον τὰ μέλλοντα. Τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι μυστηριῶδες.

— Ποῦ εἶναι αἱ σχισμαὶ τοῦ ὄρους, ἐξ ὧν ἐκρέει ἀὴρ καὶ ἀκούεται ἦχος καταρρεόντων ὑδάτων; ἠρώτησεν ὁ λόρδος τὸν Ἡγούμενον.

— Ὀλίγον παρέκει, ἀπεκρίθη ὁ Ἡγούμενος. Καὶ μὰς ἔδειξε διαρόρους σχισμὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων προσήλωσε πρῶτον τὸ οὖς ὁ λόρδος, καὶ ἔπειτα ἀποχωρήσας μ' ἔκαμε νεῦμα νὰ πλησιάσω. Ὦ! πόσον ἐξεπλάγην ἀκούσας τὸν ἦχον τῶν καταρρεόντων ὑδάτων! μ' ἐφάνη, ὅτι ἱστάμην ἐπὶ ἀβύσσου, ἐχούσης κάλυμμα τὸ ἔδαφος ἐφ' οὗ ἐπάτουν οἱ πόδες ἡμῶν. Ὁ ἐκρέων βιαίως ἀὴρ μὲ ἠνάγκασε ν' ἀποχωρήσω. Τὴν αὐτὴν ἀπόπειραν ἐκάμαμεν εἰς διάφορα μέρη, καὶ πανταχοῦ ὁ αὐτὸς ἦχος, καὶ ὁ ἐκρέων βίαιος ἀήρ.

— Πόθεν, εὐγενέστατε, ἠρώτησεν ὁ Ἡγούμενος, ἐγνωρίζετε τὸ περιστατικὸν τοῦτο;

— Πολλοὶ συμπατριῶταί μου περιηγήθησαν τὸν τόπον τοῦτον καὶ ἔγραψαν περὶ αὐτοῦ.

— Τί ἄρά γε νὰ ἦναι ἡ βοὴ αὕτη; ἐπερώτησεν ὁ Ἡγούμενος, μήπως ἔχῃ μέσα του τὸ ὄρος κανένα ποταμόν;

— Ὄχι, τὸ ὄρος τοῦτο εἶναι μέγιστος θόλος παμμεγίστου σπηλαίου, ὅμοιος μὲ χονδρὸν φλοιὸν, ἔνθα χωνεύουσι τὰ περισσεύοντα τῆς λίμνης ὕδατα, τὰ ὁποῖα καταποντιζόμενα εἰς βάθρον ἐντὸς τοῦ σπηλαίου βαθὺν, ἀνακινοῦσι τὸν ἄνεμον, ὅστις πιεζόμενος ἐξέρχεται βιαίως διὰ τῶν σχισμῶν· ἐδῶ πλησίον πρέπει νὰ ἦναι, πάτερ, ἡ καταβόθρα.

— Ναὶ, ἀπεκρίθη ὁ Ἡγούμενος, ἐκεῖ κάτω, ὅπου φαίνεται ὁ διὰ τῶν καλαμώνων χωριζόμενος αὐλαξ, ἐκεῖθεν ἤρχετο τὸ ὕδωρ εἰς τὴν καταβόθραν.

Ὁ λόρδος μ' ἔνευσε νὰ καταβῶμεν, καὶ μετ ὀλίγας στιγμὰς εὑρέθημεν ἔμπροσθεν αὐτῆς, τῆς ὁποίας τὸ ἀχανὲς στόμα, κατέπινε μὲ πάταγον τῆς λίμνης τὰ ὕδατα.

— Βλέπεις, μὲ εἶπεν ὁ λόρδος, πόσα πράγματα καθίστων μυστηριῶδες τὸ ὄρος τοῦτο, ἐν ἐποχῇ μάλιστα ὅτε ἡ δεισιδαιμονία κατεκυρίευε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα; Ποίαν καταλληλοτέραν θέσιν ἐδύναντο νὰ εὕρωσιν οἱ ἀπατεῶνες ἱερεῖς τῶν εἰδώλων πρὸς καθίδρυσιν μαντείου, ἵνα ἐκμεταλλεύσωσι τὴν μωρίαν τοῦ πλήθους; Τὸ δάσος τῶν δρυῶν, τὸ μυστηριῶδες ὄρος, ἡ ἄποψις τῆς λίμνης καὶ τῶν πέριξ πεδιάδων, ὁ ἐκτεταμένος ὁρίζων, ἡ προσέγγισις μιᾶς ἐπισήμου πόλεως, ὅλα ταῦτα ἐχορήγουν ἄπειρα μέσα πρὸς ἀγυρτίαν. Ἱέρεια τις ἐλθοῦσα ἐξ Αἰγύπτου, ἔνθα ἡ ἱεροκρατία ἐδέσποζε, λευκὰ ἐνδεδυμένη, κατὰ τὴν ἱερατικὴν τάξιν τῆς πατρίδος της, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς λαοὺς νὰ μυθολογήσωσιν, ὅτι λευκὴ περιστερὰ ἐλθοῦσα ἐξ Αἰγύπτου ἐνεφώλευσεν εἰς τὸ Μαντεῖον, αἰνιττόμενοι τήν τε ἁγνότητα αὐτῆς ὡς παρθένου, καὶ τὸ τῆς ἐνδυμασίας λευκόν.

Διελθόντες διὰ τοῦ δάσους τῶν δρυῶν ἀνέβημεν εἰς τὴν μονὴν ἵνα προγευματίσῃ ὁ λόρδος· ὁ καλός μας Ἡγούμενος τῷ εἶχεν ἑτοιμάσει ἐξαίρετον πρόγευμα.

— Ἀδελφὲ Ὀδυσσεῦ, εἶπεν ὁ Σταῦρος, καὶ κόφρα ἂν ἦτον ἡ κεφαλή σου, πάλιν δὲν ἤθελε χωρέσει ὅσα μᾶς εἶπες· πῶς διάβολο τὰ ἐνθυμεῖσαι καὶ τὰ διηγεῖσαι ὡς δάσκαλος! Ἐγώ, ἀπ' ὅσα μᾶς εἶπες, ἂν μὲ εἰπῇ κανεὶς νὰ τοῦ τὰ εἰπῶ, μήτε μισὸ δὲν θὰ ἐνθυμηθῶ.

— Ἔχεις δίκαιον, ἀπεκρίθη ὁ Ὀδυσσεύς. Ὅταν ὁ λόρδος ἐκάθησε νὰ προγευθῇ ἐπροσκάλεσε καὶ ἐμὲ νὰ συμφάγωμεν· ἐγὼ ὅμως τὸν παρεκάλεσα νὰ μὲ συγχωρήσῃ καὶ νὰ μὲ ἀφήσῃ νὰ κάμω κᾶτι τι πολὺ ἀναγκαῖον. Ἀνέβην λοιπὸν εἰς τὰ κελλία, ἤβρα τὸν διάκονον Ἀγάπιον, μαθητὴν τοῦ Ψαλίδα, καὶ μὲ τὰ ἔγραψεν ὅλα εἰς δυο κόλλας χαρτί, βοηθήσας αὐτὸν διὰ τοῦ μνημονικοῦ μου.

— Ἔτσι δὰ πέ, ἀνέκραξεν ὁ Σταῦρος γελῶν, ἀλλέως ἐσύ σαι γιὰ δάσκαλος!

— Ἂς τελειώσωμεν, εἶπεν ὁ Θεόδωρος, πλησιάζει νὰ νυκτώσῃ.

— Ἐτελειώσαμεν, ἀπεκρίθη ὁ Ὀδυσσεύς. Ἀφοῦ ἐξήλθομεν τῆς Μονῆς, ὁ λόρδος μ' ἔδειξεν ἓν τεμάχιον τείχους παλαιοῦ πρὸς τὴν δυτικοβόρειον πλευράν. Ἰδού, μὲ εἶπε, μέρος τοῦ σηκοῦ τοῦ ναοῦ σωθὲν εἰς μαρτυρίαν. Εἰσελθόντες εἰς τὸ πλοιάριον ἐξεσπάθωσα τὸ χαρτί μου καὶ τὸ ἀνεγίνωσκα.

— Τί ἀναγινώσκεις; ἠρώτησεν ὁ λόρδος.

— Ἔβαλα τὸν διάκονον τῆς μονῆς καὶ μ' ἔγραψεν ὅσα μὲ εἴπετε, διὰ νὰ μὴν τὰ λησμονήσω.

Ὁ λόρδος μὲ παρεκάλεσε καὶ τ' ἀνέγνωσα μεγαλοφώνως· ἡ χαρά του ὑπῆρξεν ἀκράτητος.

— Ἀάβε, μὲ εἶπε διὰ νὰ μ' ἐνθυμῆσαι. — Καὶ μ' ἐνεχείρισε χρυσοῦν ἐγχειρίδιον, τὸ ὁποῖον ἔφερε κάτωθεν τοῦ ἐπενδύτου του.

Ἰδοὺ ἐτελείωσα.

— Σὲ εὐχαριστῶ, Ὀδυσσεῦ, τῷ εἶπεν ὁ Θεόδωρος, μὲ διασκέδασες μὲ τὴν ὡραίαν διήγησίν σου, καὶ μ' ἐσήκωσες ἕνα μέγα βάρος, τὸ ὁποῖον κάθεται εἰς τὴν ψυχήν μου ἀπὸ τὸ πρωΐ. Ἡ ἡμέρα μ' ἐφάνη χρόνος, καὶ ἂν ἦτον εἰς τὴν ἐξουσίαν μου ἤθελα κρύψει τὸν ἥλιον ἀπὸ τὸ μεσημέριον.

— Διατί τοῦτο; ἠρώτησεν ὁ Ὀδυσσεύς.

— Διότι ἔχω νὰ ἐκπληρώσω ἓν χρέος ἱερόν.

— Τίς ἠξεύρει τί παλαβομάραις ἔβαλες εἰς τὸν νοῦν σου νὰ κάμῃς! εἶπεν ὁ Σταῦρος.

— Βρὲ ἀδελφὲ Σταῦρε, ἐσὺ εἶσαι ἕνας παράξενος ἄνθρωπος. Ὅ,τι καὶ ἂν κάμω θὰ τὸ ἐπικρίνῃς. τί διάβολο! δὲν κάμνω καὶ καλόν;

— Προχθὲς σοῦ ἦλθε εἰς τὸν μυαλὸ νὰ δείρῃς τὸν Ἀράπη τοῦ Βελῆ-Πασᾶ.

— Καὶ διατί νὰ μὴν τὸν δείρω, ὅσαν βλασφημᾷ τὴν πίστιν μου τὸ ψωρόσκυλον;

Ὁ Σταῦρος ἀντὶ ἀπαντήσεως ἐξεκαρδίσθη γελῶν, ἔπειτα τὸν ἐφίλησεν εἰς τὸ μέτωπον.

— Τώρα, Σταῦρε, θὰ μᾶς εἰπῇ ὁ Θεοδωράκις τί ἔχει νὰ κάμῃ ἀπόψε, εἶπεν ὁ Ὀδυσσεύς.

— Καὶ διατί ὄχι; ἀπεκρίθη ὁ Θεόδωρος. Ὅταν καταφρονῆται ἡ τιμὴ τῶν χριστιανῶν καὶ ὑβρίζεται ἡ πίστις μας δὲν πρέπει ν' ἀδιαφορῶμεν.

Ὁ Σταῦρος ἦτον θρῆσκος, ὥστε ἡ ὁμιλία τοῦ ἀδελφοῦ του τῷ ἐκέντησε τὴν περιέργειαν.

— Λέγε, Θεοδωράκη μου, εἰπέ μου, ἀδελφοῦλι μου, τί τρέχει;

— Τί τρέχει; ἀπεκρίθη ὁ Θεόδωρος, τί τρέχει; Ἀκούσετε νὰ μάθετε. Σήμερον τὸ πρωΐ ἐκαθόμην εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ χασναντάρη καὶ τὸν ἐπρόσμενα νὰ τὸν εἰπῶ μίαν παραγγελίαν τοῦ Βελῆ Πασᾶ, διότι δὲν ἦτον ἐκεῖ. Ἠξεύρετε ὅτι τὸ δωμάτιόν του εἶναι ἰσόγαιον· ἐκαθήμην πλησίον τοῦ παραθύρου, ἤκουα ὁμιλίαν ἔξωθεν εἰς τὴν αὐλήν, καὶ ἀπὸ τὴν φωνὴν ἐγνώρισα ὅτι ἦτον ὁ Σιλιχτὰρ-Πόδας, ὅστις ἔλεγεν εἰς τὸν ἀδελφόν του· —Πάλιν καινούριο μοῦτρο θὰ μᾶς φέρῃ ὁ Βεζύρης εἰς τὸ χαρέμι, κοντεύει νὰ τὸ κάμῃ ῥωμαΐικο. Σήμερον ἔκραξε τοὺς δύο δημίους του τὸν Χοῦσα Πριμέτη καὶ τὸν Μοῦστο Γιάφα καὶ τοὺς παρήγγειλε νὰ πάρουν τὴν μικρὰν λέμβον καὶ μόνοι των κωπηλατοῦντες ν' ἀπεράσουν ἄντικρυ εἰς τὸν Πόρον, καὶ ἀφίνοντές την ἐκεῖ εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ ξενοδόχου, νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ χωρίον Γότσιστα, ν' ἁρπάζουν τὴν θυγατέρα τοῦ Νάσου Τέγου, νὰ τὴν φέρουν εἰς τὸν Πόρον εἰς τὰς τρεῖς τῆς νυκτὸς, καὶ ἐκεῖθεν νὰ τὴν ἐμβάσουν εἰς τὴν λεμβον καὶ νὰ τὴν φέρουν εἰς τὸ Σεράγι ἀπὸ τὴν θύραν τῆς λίμνης. Βλέπεις, δὲν ἐμπιστεύεται νὰ στείλῃ Τοῦρκον διότι ἠξεύρει τὴν κατακραυγὴν ἡ ὁποία γίνεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐξ αἰτίας ὁποῦ ἐγέμισε τὸ χαρέμι ἀπὸ χριστιανὰς καὶ καταφρονεῖ τὰς Τούρκας· χριστιανοὺς δὲν στέλλει διότι φοβεῖται.

— Καὶ πῶς διάβολο τὰ ἔμαθες; εἶπεν ὁ ἀδελφός του.

— Ἤμην ὄπισθεν τοῦ παραπετάσματος τῆς θύρας, καὶ ὅταν τὰ ἤκουσα ἔρυγα σὰν ξαφνισμένο λάφι.

— Ὦ τὸν δυστυχῆ πατέρα της! εἶπεν ὁ Ὀδυσσεύς, ποῦ ς' τἀνάθεμα τὴν ἔμαθεν ὁ ἀντίχριστος! Αὐτὴ ὀνομάζεται Δέσπω· τὴν ἴδα μίαν φορὰν διαβαίνων ἀπὸ τὸ χωρίον της· εἶναι ἡ ὡραιοτέρα κόρη τῆς Ἠπείρου.

— Καὶ τί ἡλικίαν ἔχει; ἠρώτησεν ὁ Σταῦρος.

— Πρέπει νὰ ἦναι δέκα ὀκτώ, ἕως δέκαεννέα ἐτῶν. — Ὁ Σταῦρος ἤρχησε νὰ ξύῃ τὸ μέτωπόν του, εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸν Θεόδωρον εἶπε·

— Τί λοιπὸν θὰ κάμῃς, Θοδωράκη;

— Ὅλα τὰ ἔχω ἕτοιμα· ἀπόψε τὴν ἁρπάζω ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν κατηραμένων δημίων.

— Ἐπειτα . . ; αὐτοὶ θὰ σὲ μαρτυρήσουν.

— Καὶ μήπως εἶμαι τρελὸς νὰ τοὺς ἀφήσω νὰ μὲ μαρτυρήσουν.

— Ἀμμὴ οἱ σύντροφοί σου ποῖοι εἶναι;

— Οἱ κωπηλάται οἱ ἴδιοι· μὴ μ' ἐρωτᾶτε περισσότερον, τὰ πάντα ἔχω ἕτοιμα.

— Καὶ δὲν φοβεῖσαι μὴ σὲ μαρτυρήσουν καὶ αὐτοί;

— Τότε θὰ κρεμασθῶμεν μαζύ, διότι καὶ αὐτοὶ θὰ γείνουν συναίτιοι.

— Καὶ ἐγὼ θὰ ἔλθω μαζύ σου, εἶπεν ὁ Σταῦρος.

— Καὶ ἐγὼ, ἐπρόσθεσεν ὁ Ὀδυσσεύς.

Κ. ΡΑΜΦΟΣ.

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

ΑΡΣΑΚΕΙΟΝ ΠΑΡΘΕΝΑΓΩΓΕΙΟΝ.

Τὸ 1835 ἔτος ὁ Ἰωάννης Κοκκώνης, ἔφορος ὢν τῶν κατὰ τὰς Κυκλάδας ἀρχαιοτήτων, ἔλεγε πρὸς τὸν γράφοντα τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις, συγχρόνως τότε διοικοῦντα τὸν νομὸν ἐκεῖνον, ὅτι ἐάν ποτε μεταχαλεσθῇ εἰς Ἀθήνας, κατὰ νοῦν ἔχει ν' ἀφιερωθῇ ὅλος εἰς ἀνίδρυσιν παρθεναγωγείου, στοιχείου, ὡς ἔλεγεν, ἀναποφεύκτου εἰς τὴν ὀρθὴν κατάρτισιν πάσης κοινωνίας συγκροτουμένης ἐκ πολιτῶν ἐλευθέρων.

Πρὸ τῆς παρελεύσεως ἑνὸς ἔτους ὁ Ἰωάννης Κοκκώνης μετεκαλέσθη εἰς Ἀθήνας· μετακαλεσθέντες δὲ καὶ ἡμεῖς μετὰ μικρόν, εὕρομεν αὐτὸν ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Χάρις δὲ εἰς τοὺς ἀτρύτους αὐτοῦ ἀγῶνας ὁ σκοπὸς εὐωδώθη, καὶ πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν τὸ Παρθεναγωγεῖον τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας, διασπείρει παιδείαν καὶ φῶτα ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος, ἀκμάζει ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ὑπὸ τὴν προστασίαν μάλιστα τῆς Μεγαλειοτάτης Βασιλίσσης καὶ διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς συνδρομῆς τοῦ οἰκοδομήσαντος τὸ κατάστημα Ἀποστόλου Ἀρσάκη, καὶ ἐπαγγέλλεται καρποὺς ἀφθονωτέρους καὶ μᾶλλον θαλερούς.

Σήμερον, ὅτε ἀποκαταστάσης τῆς τε πολιτείας καὶ τῆς κοινωνίας, ὅτε οἰκοδομήσαντες τὴν καλύβην καὶ ζυμώσαντες τὸν ἄρτον ἡμῶν, δυνάμεθα νὰ στρέψωμεν τὴν προσοχὴν καὶ εἰς ἄλλα, δὲν ἐννοοῦμεν ὁπόσοι κόποι καὶ ὁποῖαι θυσίαι ἀπητοῦντο πρὸ εἰκοσιπέντε ἐτῶν εἰς ἵδρυσιν τοιούτου καταστήματος. Πάντες ἀνεξαιρέτως ἤμεθα τότε ἐνδεεῖς, ἢ μᾶλλον πάντες ἐστερούμεθα τοῦ ἐπιουσίου· ἡ νεοσύστατος ἐξουσία εἶχε νὰ θεραπεύσῃ μυρίας ἄλλας ἀνάγκας μᾶλλον κατεπειγούσας, καὶ, διὰ τὰ ἤθη καὶ τὰς ἰδέας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, εὐάριθμοι ἦσαν οἱ συναιροῦντες εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ γυναικείου φύλου.

Καὶ ὅμως ὁ Ἰωάννης Κοκκώνης κατείκησε διὰ καρτερίας πάσας ταύτας καὶ ἀλλας δυσκολίας, καὶ ἐπὶ τέλους συνήγαγεν ἡμᾶς καὶ μικρόν τινα κορασίων ἀριθμὸν εἰς στενὸν καὶ περιχρὸν κατώγαιον, ὅπου ὁ μὲν ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ἐπεκαλέσθη τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ ταῦτα, ὁ δὲ ἀρχιμανδρίτης Μιχαὴλ κατέδειξε πρὸς τοὺς δακρύοντας ἀκροατὰς δι' ὁμιλίας παραινετικῆς τὴν

ὠφέλειαν τὴν ἐκ τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ γυναικείου φύλου.

Τοιαύτη ἐν συντόμῳ ἡ ἀρχὴ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ἑταιρίας. Καὶ ὅτε ἐσχάτως παρασταθέντες εἰς τὰς ἐξετάσεις τῶν μαθητριῶν, παρεβάλομεν τὴν μεγαλοπρεπῆ αἴθουσαν τοῦ Ἀρσακείου, τοσαῦτα περιέχουσαν κοράσια ἔκ τε τῆς ἐντὸς καὶ τῆς ἐκτὸς Ἑλλάδος, πρὸς τὴν ταπεινὴν καλύβην ἐν ᾗ ἐγένοντο τὰ πρῶτα ἐγκαίνια, κατενύγημεν μὲν ὑπὸ χαρᾶς διὰ τὴν πρόοδον, ἀλλὰ καὶ συνετρίβημεν τὴν καρδίαν διὰ τὴν ἀδικίαν τῶν ἀνθρώπων, διότι ὁ πρῶτος καταβαλὼν τὰ θεμέλια τοῦ γυναικείου Πανεπιστημίου, αὐτὸς εἰς ὃν καὶ αἱ σύζυγοι καὶ αἱ θυγατέρες ἡμῶν ὀφείλουσι τὴν ἰδίαν ἐκπαίδευσιν, ποσάκις ἀντὶ εὐγνωμοσύνης ὑβρίσθη, καὶ ἐπροπηλακίσθη, καὶ λυμεὼν ὠνομάσθη τῆς νεολαίας.

Αἱ ἐξετάσεις αὗται ἤρξαντο τὴν 7 καὶ ἔληξαν τὴν 21 τοῦ Ἰουνίου, διαρκέσασαι ἡμέρας δεκαπέντε. Ἐν τῷ διαστήματι δὲ τούτῳ τετράκις παρεστάθη εἰς αὐτὰς ἡ Μεγαλειοτάτη Βασίλισσα, δεικνύουσα οὕτω ἰδιάζουσαν μέριμναν ὑπὲρ τῆς ἀγωγῆς τοῦ γυναικείου φύλου. Σημειωτέον δὲ ὅτι καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας καὶ πρὸ αὐτῶν, ὁσάκις ἡ Αὐτῆς Μεγαλειότης ἔνευσε ν' ἀποτείνῃ τὸν λόγον πρὸς τοὺς διοικοῦντας τὸ Παρθεναγωγεῖον, εἰς δύο τινὰ προσεκάλεσε κατ' ἐξαίρετον τὴν προσοχὴν αὐτῶν, εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μαθητευομένων. Καὶ θαυμασία τῳόντι ἡ τοιαύτη μέριμνα· διότι ἡ μάθησις ἄνευ ἀρετῆς δὲν εἶναι, ὡς καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν ἔλεγον, σοφία ἀλλὰ πανουργία.

Αἱ ἐξετάσεις τοῦ Ἀρσακείου, πολλαχῶς διεσυρθέντος ἐπ' ἐσχάτων, εἴτε διότι ἐν ὥρᾳ παραφορᾶς καὶ τὰ ἱερώτερα τῶν γενικῶν συμφερόντων θυσιάζομεν ἐνίοτε χάριν ἰδίου πάθους, εἴτε διότι ἡ συκοφαντία προθύμως ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἀταλαιπώρως πιστεύεται, προεμηνύοντο ὑπὸ οἰωνοὺς ἀπαισίους· τὰ θρυλληθέντα εἶχον καταταράξει καὶ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς κηδεμόνας τῶν ἐν τῷ Παρθεναγωγείῳ, καὶ μάλιστα τοὺς κατὰ τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν ἀλλοδαπήν, τινὲς τῶν ὁποίων λησμονήσαντες ὅτι καὶ οἱ διοικοῦντες αὐτό, ὑπὸ τὴν προεδρείαν ἀνδρὸς ὑπηρετήσαντος εἴπερ τις καὶ ἄλλος τὴν πατρίδα, εἶναι πατέρες, κατὰ χρέος καὶ κατὰ συνείδησιν φροντίζοντες ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ κορασίων ὡς περὶ ἰδίων τέκνων, δὲν ἐδίσταξαν νὰ παραδεχθῶσιν ὡς βέβαια ὅσα τοσάκις καὶ μετὰ τοσαύτης ἐπιμονῆς διεσαλπίσθησαν. Καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πρωτευούσῃ εἴδομέν τινας μὴ συγκατανεύοντας νὰ πιστεύσωσιν ὅτι δυνατὸν νὰ ὑπάρξῃ κακεντρέχεια ἐπὶ τοσοῦτον σατανική, ὥστε νὰ χαλκεύσῃ πρὸς ταῖς ἄλλαις συκοφαντίαις καὶ τὴν διὰ τύπου ἐκδοθεῖσαν ἐπίβουλον ἀναφοράν, τὴν σκοπὸν ἔχουσαν οὐ μόνον τὴν καταστροφὴν τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου ἱδρύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν προσβολὴν αὐτῆς τῆς τιμῆς ἑκατὸν καὶ τριάκοντα περίπου ἀθώων κορασίων, εἰς ἃ ἀπεδίδετο τὸ κακόηθες ἐκεῖνο ἔγγραφον.

Εὐτυχῶς ὅμως ὁ ὀρθὸς τῶν Ἑλλήνων νοῦς, ἡ μετὰ πλείονος ἐπιστασίας παρατήρησις καὶ ἔρευνα τῶν ἐν τῷ Ἀρσακείῳ γινομένων, αἱ ἐξετάσεις αὐταὶ ἐστηλίτευσαν τὴν ἐπιβουλὴν καὶ μετέπεισαν τοὺς ἀπατηθέντας.

Αἱ ἐξετάσεις, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς παρατιθεμένης ἐκθέσεως τὴν ὁποίαν ἀνέγνω ὁ εἰσηγητὴς τῆς ἐπὶ τῶν Σχολείων ἐπιτροπῆς Κ. Λ. Μελᾶς τὴν 21 Ἰουνίου, ἐνώπιον τῆς Μεγαλειοτάτης προστάτιδος, τῶν ὑπουργῶν, καὶ πολλῶν ἐκ τῶν ἐν τέλει καὶ ἄλλου πολυαρίθμου ἀκροατηρίου, ἀπέβησαν ἐν γένει εὐχάριστοι. Μανθάνομεν δὲ καὶ τοῦτο ἐκ τῆς ἐκθέσεως ὅτι ἰδιαιτέρα φροντὶς καταβάλλεται εἰς τὸ νὰ κατασταθῶσιν αἱ μαθητευόμεναι εὐπαίδευτοι μὲν τὴν ψυχήν, ὡς ἔλεγεν ὁ Θαλῆς, ἔμπειροι δὲ περὶ τὴν οἰκιακὴν οἰκονομίαν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ περὶ τούτων καὶ ἡ περὶ τῶν λοιπῶν φροντὶς δὲν θέλει τελεσφορήσει κατὰ πάντα ἐὰν δὲν θεραπευθῶσι σπουδαίοταί τινες ἐλλείψεις τοῦ Παρθεναγωγείου, καὶ μάλιστα ἐὰν δὲν παύσωσι νὰ συνδιδάσκωνται καὶ νὰ συγκοινωνῶσι τὰ ἐντὸς τοῦ καταστήματος διαιτώμενα κοράσια μετὰ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἔξωθεν φοιτώντων.

Πρὸς τοῦτο ὅμως ἀπαιτοῦνται δαπάναι, εἰς τελειοποίησιν μάλιστα τῆς οἰκοδομῆς τοῦ καταστήματος καὶ προσθήκην μεγάλης αἰθούσης διὰ τὰ διδασκόμενα τὴν ἀλληλοδιδακτικήν, δαπάναι εἰς ἃς δὲν ἐξαρκοῦσιν οἱ ἐλάχιστοι καὶ τὸ χεῖρον ἀβέβαιοι πόροι τῆς Ἑταιρίας. Καὶ ὅμως ἔχομεν πεποίθησιν ὅτι καὶ τοῦτο θέλει κατορθωθῇ τῇ κραταιᾷ προστασίᾳ τῆς Μεγαλειοτάτης Βασιλίσσης, τῇ προνοίᾳ τοῦ μεγαλόφρονος ἱδρυτοῦ, ἐκείνου διὰ τῆς ἐπωνυμίας τοῦ ὁποίου λαμπρύνεται τὸ Παρθεναγωγεῖον, καὶ τῇ γενναίᾳ συνδρομῇ τῶν ὁμογενῶν, ἐννοούντων ὁποία καὶ ὁπόση ἡ ἐκ τούτου ὠφέλεια πρὸς πᾶσαν τὴν Ἑλλάδα, τήν τε δούλην καὶ τὴν ἐλευθέραν.

Ἰδοὺ ἡ ἔκθεσις τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς ἐπὶ τῶν Σχολείων ἐπιτροπῆς·

« Ἐνώπιον τῆς Σεβαστῆς ταύτης Ὁμηγύρεως, ἣν τιμᾷ καὶ λαμπρύνει σήμερον ἡ παρουσία τῆς σεπτῆς ἡμῶν Ἀνάσσης, τῆς Μεγαλειοτάτης Προστάτιδος τοῦ Καθιδρύματος τούτου, ὀφείλω ἀκολουθῶν τὰ εἰθισμένα νὰ ἐκθέσω ἐν ὀνόματι τῆς ἐπὶ τῶν Σχολείων Ἐπιτροπῆς ὁποῖα τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐνιαυσίων ἐξετάσεων, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενθημερίαν ὑπέστησαν τὰ κοράσια τοῦ Παρθεναγωγείου τούτου.

» Ἕκαστος ὑμῶν βεβαίως, Κύριοι, καὶ πᾶσα Ἑλληνικὴ καρδία ποθοῦσα τὸ εὐτυχέστερον καὶ λαμπρότερον μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἀσμένως περιμένει κατ' ἔτος τὴν πανηγυρικὴν ταύτην ἡμέραν, ὅπως πληροφορηθῇ τὴν πρόοδον, τὴν ἀνάπτυξιν, τοὺς καρποὺς τοῦ ἐθνικοῦ τούτου Καθιδρύματος· διότι πάντες συνομολογοῦμεν καὶ ἀναγνωρίζομεν ὅτι τῆς πατρίδος ἡ εὐημερία κατὰ μέγα μέρος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν διάπλασιν τοῦ γυναικείου φύλου.

»Αἱ πρῶται ἀρχαί, αἱ κανονίζουσαι ὁλόκληρον τοῦ ἀνθρώπου τὸν βίον καθ' ὅλας τὰς φάσεις αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν μητέρων κατὰ πρῶτον ἐνσπείρονται εἰς τὰς ἁπαλὰς τῶν τέκνων καρδίας, καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἔλλειψις τῆς προσκολλήσεως οἰκογενειακῆς ἀνατροφῆς συνεπάγει πάντοτε τὸν μαρασμὸν καὶ τὴν καχεξίαν τῶν κοινωνιῶν.

»Ὅταν λοιπὸν διὰ τοῦ Καθιδρύματος τούτου πληθυνθῶσι καὶ παρ' ἡμῖν αἱ εὐσεβεῖς καὶ ἐνάρετοι, αἱ φιλόπονοι καὶ φιλόκαλοι μητέρες, θέλουν πληθυνθῆ βεβαίως τότε καὶ τὰ εὐσεβῆ καὶ φιλόπονα, τὰ ἐνάρετα καὶ φιλόκαλα τέκνα. Μόνον δὲ τέκνα τοιαῦτα καὶ τὴν πατρίδα των ὠφελοῦν καὶ δοξάζουν καὶ τοὺς Θρόνους κραταιοῦν καὶ λαμπρύνουν.

»Ἐμφρόνως λοιπὸν ὑπὸ τὴν κραταιὰν σου αἰγίδα παρέλαβες, Μεγαλειοτάτη Ἄνασσα, τὸν νέον τοῦτον Παρθενῶνα, ἐγερθέντα ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ ἀρχαίου ἐκείνου, ὃν ὁ μεγαλόνους Περικλῆς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀνύψωσεν ἵνα ἀνυψοῖ τὸ φρόνημα καὶ μεγαλύνῃ τὴν καρδίαν.

»Ἐμφρόνως δὲ καὶ ἡ Β. Κυβέρνησις τοῦ Σεβαστοῦ ἡμῶν Ἀνακτος ἀσμένως ἀπεδέχθη τὴν σύστασιν τῆς εθνωφελοῦς ταύτης Ἑταιρίας, πολλαχῶς δὲ ὑπεστήριζε καὶ ἔτι μᾶλλον εἰς τὸ μέλλον θέλει ὑποστηρίζει καὶ προάξει αὐτὴν ἐπὶ ἀγαθῷ ἁπάσης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

»Δικαίως δὲ καὶ Ἕλλην ἐξόχως φιλόπατρις καὶ μεγάθυμος. Ἀπόστολος ὁ Ἀρσάκης, ἀνιδρύσας ἰδίᾳ δαπάνῃ τὸ σεμνὸν τοῦτο Παρθεναγωγεῖον, παρέδωκεν ἔνδοξον τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ εἰς τας ἐπερχομένας γενεάς.

»Εὐλόγως ὡσαύτως καὶ πᾶς φιλόπατρις Ἕλλην φιλοτίμως κατέβαλε καὶ θέλει καταβάλει πάντοτε τὸν ὀβολὸν αὐτοῦ πρὸς εὐόδωσιν τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ σκοποῦ τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ταύτης Ἑταιρίας.

»Ἐπὶ τέλους δὲ καὶ ὑμεῖς, φιλόκαλοι ἀκροαταί, δικαίως ἐπιθυμεῖτε νὰ μάθετε σήμερον τὰ περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς προόδου τῶν κορασίων τοῦ Ἀρσακείου Παρθεναγωγείου.

»Τὴν εὐγενῆ ταύτην ἐπιθυμίαν σπεύδω νὰ εὐχαριστήσω, Κύριοι, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν παραδοθέντων μαθημάτων κατὰ τὸ λῆξαν Σχολικὸν ἔτος.

»Καὶ πρῶτον μὲν ἐδιδάχθη ἡ Ἱερὰ Ἱστορία καὶ ἡ Ἱερὰ Κατήχησις τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ὅπως τὰ κοράσια μάθωσιν ἐξ ἁπλῶν ὀνύχων οὐχὶ μόνον τί ὡς χριστιαναὶ ὀρθόδοξοι ὀφείλουσι νὰ πιστεύωσιν, ἀλλὰ καὶ πῶς διάγουσαι πρέπει νὰ λατρεύωσι τὸν Ὕψιστον, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εὐσεβῶς καὶ ἐναρέτως διανύσωσι τὸν βίον, καὶ μετὰ θάνατον ἀλύπως προσέλθωσιν εἰς τας ἀγκάλας τοῦ Πλάστου.

»Μετὰ τὰ ἱερὰ δὲ μαθήματα τὴν πρώτην θέσιν ἔσχεν ἡ σπουδὴ καὶ μελέτη τῆς προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, ἥτις ὁμολογουμένως εἶναι καὶ θέλει εἶσθαι ἡ ὡραιοτέρα γλῶσσα ἀφ' ὅσας ὁ ἄνθρωπος ὡμίλησεν ἐπὶ τῆς γῆς· δι' αὐτῆς καὶ ἡ διάνοια ἀνυψοῦται, καὶ ἡ καρδία ἐξευγενίζεται, καὶ τὸ αἴσθημα τοῦ ὡραίου καὶ τοῦ καλοῦ βαθέως διατυποῦται· ἡ δὲ σπουδή της τοσούτῳ μᾶλλον ἀναγκαία καθίσταται, καθόσον ὡς μήτηρ φιλόστοργος καὶ συγχρόνως πλουσία προάγει καὶ τελειοποιεῖ ἑκάστοτε τὴν καθομιλουμένην μονογενῆ θυγατέρα αὐτῆς.

»Ἐδιδάχθησαν προσέτι τὰ κοράσια τὴν Πολιτικὴν Φυσικὴν καὶ Μαθηματικὴν Γεωγραφίαν, τὴν Ἱστορίαν, Ἀριθμητικὴν καὶ Γεωμετρίαν. Τὰ δὲ μαθήματα ταῦτα ἠκροάσθησαν ὅπως ἀποκτήσωσι τὰς ἀναγκαίας βιωτικὰς γνώσεις, τὰς ὁποίας πᾶς καλῶς ἀνατεθραμμένος ὀφείλει ἐν τῇ κοινωνίᾳ νὰ ἔχῃ, καὶ ἐξασκήσωσι τὴν κρίσιν αὐτῶν, καθόσον ἡ ἀκρισία καὶ ἑπομένως ἡ ἀβουλία εἶναι ἡ κυριωτέρα πηγὴ τῶν δυστυχημάτων ἅτινα καταθλίβουσι καὶ ἄτομα καὶ οἰκογενείας καὶ ἔθνη ὁλόκληρα.

»Μετ' ἐπιτυχίας προσέτι ἐσπούδασαν πολλὰ τῶν κορασίων καὶ τὴν Γαλλικήν, ἥτις πρὸ χρόνων ἀπανταχοῦ ἧς γῆς ἐπολιτογραφήθη ἀνήκουσα εἰς ἔθνος οὐ μόνον μέγα, σοφὸν καὶ πολιτισμένον, ἀλλὰ καὶ ἐξόχως γενναῖον, φιλάνθρωπον καὶ εὐεργετικόν.

»Ἐκτὸς δὲ τούτων ἐδιδάχθησαν καὶ τὴν Ὀρχηστικήν, τὴν Μουσικήν, τὴν Καλλιγραφίαν καὶ τὴν Ἰχνογραφίαν, εἰς ἣν προσετέθη καὶ ἡ Ἀνθογραφία ὡς μάθημα ἰδιάζον τῶν κορασίων. Εἶναι ὁμολογούμενον, Κύριοι, ὅτι διὰ τῶν ὡραίων τεχνῶν, ὁσάκις δὲν παρεκτρέπωνται τοῦ εὐγενοῦς καὶ ὑψηλοῦ των σκοποῦ, καὶ τὰ ἤθη ἐξημερόνονται καὶ βελτιοῦνται, καὶ οἱ χαρακτῆρες τῶν ἐθνῶν ἐξευγενίζονται καὶ τελειοποιοῦνται· διὰ τοῦτο καὶ οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς ἀνθρωπότητος, οἱ ἔνδοξοι πρόγονοί μας, ἐθεώρουν καὶ τὰς ὡραίας τέχνας ὡς βάσιν ἀναγκαιοτάτην πάσης καλῆς ἀγωγῆς.

»Ἀλλ' ἡ ἐσωτερικὴ εὐδαιμονία τῶν οἰκογενειῶν, ἐφ' ἧς στηρίζεται καὶ τῶν κοινωνιῶν ἡ εὐημερία, βεβαίως οὔτε διὰ τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς, οὔτε διὰ τῆς ζωγραφίας καὶ τῶν κανόνων τῆς γραμματικῆς ἀπαρτίζεται. Ἡ οἰκοδέσποινα ἥτις εἶναι ὁ πρῶτος μοχλὸς τῆς οἰκογενειακῆς εὐδαιμονίας, ἀπαιτεῖται πλὴν τῶν εἰρημένων γνώσεων νὰ ἔχῃ καὶ ἄλλας, ἧττον ἴσως ὑψηλὰς καὶ ἐπιδεικτικάς, ἀλλὰ πολὺ μᾶλλον ἀναγκαίας ὅπως ἡ καθαριότης, ἡ ὑγεία, ἡ τάξις, ἡ λιτότης, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ οἰκονομία ἀποτελῶσι τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τῆς οἰκογενείας αὐτῆς. Αἱ γνώσεις αὗται ἀπαρτίζουσι τὴν οἰκιακὴν λεγομένην οἰκονομίαν. Ἡ δὲ σεβαστὴ αὕτη ὁμήγυρις μετ' εὐχαριστήσεως βεβαίως θέλει πληροφορηθῆ ὅτι καὶ τὸ μάθημα τοῦτο παρεδόθη κατὰ τὸ λῆξαν Σχολικὸν ἔτος ἐντὸς τοῦ Παρθεναγωγείου.

»Συμφώνως δὲ μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας τὰ κοράσια κατέγιναν ἰδίως εἰς τὰ ἀναγκαιότερα καὶ οὐσιωδέστερα τῶν γυναικείων ἐργοχείρων, καθόσον ἐθεωρήθη ὀρθότερον νὰ μανθάνωσι πρῶτον τὴν κατασκευὴν τῶν ἰδίων αὐτῶν ἐνδυμάτων, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ προβαίνωσιν εἰς ἔργα καλλωπισμοῦ καὶ πολυτελείας. Ἀλλ' ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ ἀνατροφή, ἥτις ὁμολογουμένως ἀνέδειξεν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ τελειότερον φυσικὸν καὶ ψυχικὸν κάλλος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, πρώτην βάσιν εἶχε τὴν Γυμναστικήν. Αὕτη ἀναπτύσσουσα καὶ ἐνισχύουσα τὸ σῶμα, τὸ ὄργανον τοῦτο τῆς ψυχῆς, ἐνισχύει καὶ ἀναπτύσσει συγχρόνως καὶ τὰς διανοητικὰς καὶ ἠθικὰς ἐνεργείας αὐτῆς. Τὰ δὲ ἔθνη, πλὴν τῆς ἀρετῆς, τῆς παιδείας καὶ τῆς τάξεως, χρήζουσι βεβαίως καὶ βραχιόνων στιβαρῶν καὶ κράσεως ὑγιοῦς καὶ ῥωμαλέας, ὅπως τὰ μὲν ἐλεύθερα διατηρῶσιν, ὑπερασπίζωνται καὶ ἐπεκτείνωσι τὴν πολύτιμον αὐτῶν ἐλευθερίαν, τὰ δὲ δοῦλα θραύσωσι τὰ δεσμὰ καὶ ἀνακτῶσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῶν.

»Τὸ μάθημα λοιπὸν τῆς Γυμναστικῆς ἐθεωρήθη παρ' ὅλων τῶν πολιτισμένων Ἐθνῶν ἀναγκαιότατον καὶ διὰ τὰ κοράσια, οὐχὶ μόνον χάριν τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ὑγείας, εὐρωστίας καὶ χάριτος, ἀλλ' ὅπως δι' αὐτοῦ προετοιμάζωνται καὶ ὑγιεῖς καὶ εὔρωστοι μητέρες καὶ τροφοὶ εὐρώστων καὶ ὑγιῶν τέκνων τῆς πατρίδος. Ὅθεν εἰδικὸς διδάσκαλος τῆς Γυμναστικῆς ἤρξατο κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος τὸ μάθημα τοῦτο, ἐπ' ἀγαθῷ τῶν τε κορασίων καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

»Καὶ ταῦτα μέν, σεβαστὴ ὁμήγυρις, περὶ τῆς γενομένης ἐκπαιδεύσεως. Τῶν δὲ ἐξετάσεων τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἐν γένει εὐχάριστον, μ' ὅλην τὴν αὐστηρότητα ἥτις περὶ τοὺς προβιβασμοὺς κατεβλήθη πρὸς τιμὴν τοῦ Παρθεναγωγείου τούτου, πρὸς τὸ ἀληθὲς συμφέρον τῶν τε κορασίων καὶ τῶν οἰκογενειῶν αὐτῶν, καὶ τέλος πρὸς ἐπιτυχῆ ἐκπλήρωσιν τοῦ ἐθνωφελοῦς σκοποῦ τῆς Φιλεκπαιδ. Ἑταιρίας.

»Ἐμαθήτευσαν κατὰ τὸ λῆξαν Σχολικὸν ἔτος ἐντὸς τοῦ Ἀρσακείου 629 νεάνιδες, ἐξ αὐτῶν 121 ἦσαν ἐσωτερικαί, αἱ δὲ λοιπαὶ 508 ἐρρίτων ἔξωθεν. Δὲν ἐπαρουσιάσθησαν δὲ εἰς τὰς ἐξετάσεις ἕνεκα διαφόρων κωλυμάτων 8 ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν, 36 ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν, καὶ 140 ἀνήκουσαι εἰς τὸ νηπιακὸν καὶ ἀλληλοδιδακτικόν.

»Ἐκ τῶν εἰρημένων 35, ἐξ ὧν 9 ἐσωτερικαί, ἠκολούθησαν τὰ μαθήματα τῆς πέμπτης καὶ ἀνωτάτης τάξεως, ἐνεκρίθησαν δὲ ἄξιαι ἀπολυτηρίου τρεῖς μὲ βαθμὸν *ἄριστα*, 7 μὲ βαθμὸν *πάνυ καλῶς*, καὶ 13 μὲ βαθμὸν *καλῶς*· ὥστε αἱ ἀπολυόμεναι *εὐδοκίμως* εἰσὶν 23.

»Εἰς τὴν τετάρτην τάξιν ἐμαθήτευσαν 74 κοράσια, ἐξ ὧν 18 ἦσαν μαθήτριαι ἐσωτερικαί. Ἐξ αὐτῶν 17 ἐνεκρίθησαν προβιβάσιμοι. Ἐκ δὲ τῶν 56 ἐξωτερικῶν ἄξιαι προβιβασμοῦ ἐθεωρήθασαν 21, ὥστε ὅλαι ὁμοῦ αἱ προβιβάσιμοι τῆς τάξεως ταύτης εἰσὶ 38.

»Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐπροβιβάσθησαν 22, ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν προβιβάσιμοι ἐνεκρίθησαν 33· ὥστε ἐκ τῶν 76 μαθητριῶν τῆς τάξεως ταύτης ἀνεδείχθησαν προβιβάσιμοι 55.

»Εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ἐμαθήτευσαν 104, ἐνεκρίθησαν δὲ ἄξιαι προβιβασμοῦ 84, ἤτοι 22 ἐσωτερικαὶ καὶ 62 ἐξωτερικαί.

»Εἰς δὲ τὴν πρώτην καὶ κατωτέραν τῶν Ἑλληνικῶν ἐμαθήτευσαν 107. Ἐνεκρίθησαν δὲ προβιβάσιμοι 64, ἤτοι 71 ἐσωτερικαὶ καὶ 49 ἐξωτερικαί.

»Ἐκ τῶν 93 δὲ μαθητριῶν τοῦ Β' Τμήματος τῆς ὀγδόης τάξεως τοῦ ἀλληλοδακτικοῦ, μόνον 25 ἐθεωρήθησαν ἄξιαι προβιβασμοῦ. Ἀλλ' εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ ἀλληλοδακτικοῦ καὶ νηπιακοῦ φοιτῶσι καὶ ἕτερα 140 κοράσια, ἅτινα δὲν ὑπεβλήθησαν εἰς ἐξέτασιν.

»Ἀνακεφαλαιοῦντες λοιπὸν παρατηροῦμεν ὅτι ἐκ τῶν ἐξετασθέντων 445, ἀπολύονται καὶ προβιβάζονται ὅλα ὁμοῦ κοράσια 296, ἰδίως δὲ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν, ἅτινα ἦσαν 113, ἐπηνέθησαν καὶ ἐπροβιβάσθησαν κοράσια 93.

»Τὰ εὐάρεστα ταῦτα ἀποτελέσματα ὀφείλονται βεβαίως, σεβαστὴ ὁμήγυρις, καὶ εἰς τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν τὸν ἀξιέπαινον ζῆλον καὶ τὴν ἱκανότητα, καὶ εἰς τῶν μαθητριῶν τὴν εὐγενῆ ἅμιλλαν καὶ φιλοπονίαν, καὶ εἰς τῆς διευθυντρίας καὶ τῶν ὑπ' αὐτὴν ἐπιμελητριῶν τὴν ἀκάμπτον ἐπίβλεψιν καὶ φροντίδα.

»Ἡ δὲ διανοητικὴ αὕτη πρόοδος τῶν κορασίων, συνενουμένη μετὰ τῆς ἐναρέτου καὶ ἠθικῆς διαπλάσεως αὐτῶν, ἣν κυρίως προτίθεται ἡ ἄγρυπνος καὶ αὐστηρὰ ἐσωτερικὴ διεύθυνσις τοῦ Καθιδρύματος τούτου, καὶ τοὺς φιλοστόργους γονεῖς καὶ προστάτας τῶν κορασίων βεβαίως θέλει εὐαρεστήσει, καὶ τὸν ζῆλον τῶν ἀπανταχοῦ φιλομούσων ὁμογενῶν θέλει ἀναζωπυρήσει, καὶ τὴν εὐγενῆ ψυχὴν τοῦ μεγάλου εὐεργέτου τῆς Ἑταιρίας θέλει χαροποιήσει, καὶ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τῆς Μεγαλειοτάτης ἡμῶν Ἀνάσσης θέλει δικαιώσει.

»Ἀλλ' αἱ εὐχαὶ τῆς Ἑταιρίας ταύτης τότε μόνον θέλουν κατὰ μέγα μέρος ἐκπληρωθῆ ὅταν εὐτυχήσῃ ν' ἀποκτήσῃ τὸ πρὸ πολλοῦ ποθούμενον κατάλληλον καὶ εὐρύχωρον οἰκοδόμημα πρὸς χρῆσιν τοῦ ἀλληλοδιδακτικοῦ, καὶ δυνηθῆ νὰ καταστήσῃ αὐτὸ σχολεῖον πρότυπον πρὸς ἐπιτυχῆ μόρφωσιν τῶν διδασκαλισσῶν, καὶ εὐδόκιμον διδασκαλίαν τῶν φοιτώντων εἰς αὐτὸ κορασίων.

Ἐν τούτοις ἃς συγχαρῶμεν καὶ ἃς ἐπαινέσωμεν σήμερον δημοσίως ἁπάσας τὰς ἀνεφανείσας ἀξίας προβιβασμοῦ, καὶ ἃς εὐχηθῶμεν αὐταῖς ἐγκαρδίως ν' ἀποπερατώσωσι τὴν ἐκπαίδευσίν των ἐν ἀρετῇ καὶ σεμνότητι.

»Τὰς δὲ ἀπολειπομένας ἃς ἐνθαρρύνωμεν ὅπως διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ φιλοπονίας των καταστοῦν καὶ αὗται προσεχῶς ἄξιαι προβιβασμοῦ καὶ ἐπαίνων.

»Πρὸς ὑμᾶς δὲ τὰς χρηστὰς νεάνιδας, αἵτινες ἀποπερατώσασαι εὐδοκίμως τὰς σπουδάς σας σεμναὶ καὶ ἐνάρετοι ἐπανέρχεσθε σήμερον εἰς τοὺς κόλπους τῶν οἰκογενειῶν σας, διὰ τελευταίαν ἤδη φορὰν ἀποτείνων τὸν λόγον συγχαίρω ὑμᾶς ἐν ὀνόματι τῆς Ἑταιρίας, ἐν ὀνόματι τῶν οἰκογενειῶν σας, ἐν ὀνόματι τῆς πατρίδος.

»Ἡ ἀποστολή σας καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν οἰκογενειῶν σας, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς εἶναι μεγάλη καὶ εὐγενής.

»Ἄλλαι μὲν ἐξ ὑμῶν πρόκειται νὰ κοσμήσητε τὴν πατρικήν σας οἰκίαν, ἄλλαι δὲ νὰ παρηγορή-

Ἡ βασίλισσα τῆς Οὔδης.

σητε γονεῖς γεγηρακότας ἢ χήρας καὶ δυστυχεῖς μητέρας, καὶ ἄλλαι διασπειρόμεναι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ν' ἀροσιωθῆτε εἰς τὸ δύσκολον μὲν ἀλλ' ἐθνωφελέστατον ἔργον τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως καὶ διανοητικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ φύλου εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκετε.

» Προσπαθήσατε λοιπὸν διὰ τῆς κοσμιότητος τῶν ἠθῶν καὶ τῆς ἀκαμάτου φιλοπονίας σας ν' ἀναφανῆτε ἄξιαι τῆς ἀποστολῆς σας, ἄξιαι τῶν ἀγώνων καὶ τῶν προσδοκιῶν τῆς Ἑταιρίας ταύτης, ἄξιαι τῶν ἐλπίδων τῆς φίλης πατρίδος.

» Εἰς τὸ πολυκύμαντον στάδιον τοῦ βίου ἐξερχόμεναι σήμερον, πολλὰς ὑφάλους καὶ σκοπέλους καὶ τρικυμίας θέλετε δυστυχῶς ἀπαντήσει. Ἀλλ' ἔχετε πάντοτε κατὰ νοῦν ὅτι τὰ μεγάλα ἱστία, καὶ ὁ πολὺς ἀτμὸς, καὶ οἱ πεπυρακτωμένοι ἄνθρακες, καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ τοῦ πλοίου στολισμοὶ ποτὲ δὲν δύνανται ἄνευ πηδαλίου καὶ ἔρματος νὰ φέρωσιν αὐτὸ εἰς ἀσφαλῆ λιμένα. Τοιουτοτρόπως, φίλα κοράσια, οὔτε αἱ πολλαὶ καὶ μεγάλαι γνώσεις, οὔτε τῆς παιδείας οἱ ἀτμοί, οὔτε ἡ πεπυρακτωμένη φαντασία, οὔτε τὰ ἐξωτερικὰ κοσμήματα θέλουν ποτὲ διασώσει τὸ πλοῖόν σας ἄνευ ἔρματος καὶ πηδαλίου.

» Θέσατε λοιπὸν πηδάλιον μὲν τὴν *φρόνησιν*, ἔρμα δὲ τὴν *χριστιανικὴν ἀρετήν*, καὶ τότε διαπλέουσαι ἀσφαλῶς καὶ ἀσμένως τὰ πελάγη τοῦ βίου σας θέλετε εὐλογεῖ τοὺς καθιδρυτὰς καὶ προστάτας τοῦ Παρθεναγωγείου τούτου, ἀνακράζουσαι ἐκ βάθους ψυχῆς· *Ζήτω ἡ Προστάτις ἡμῶν, ζήτω ἡ Βασίλισσα.* »

ΙΝΔΙΚΑ.

—ooo—

Ἀναγινώσκομεν εἰς τὰς τελευταίας ἐφημερίδας τῆς Δύσεως ὅτι καὶ αὖθις ἐξερράγη ἐπανάστασις κατὰ τὴν Ἰνδίαν, καὶ ὅτι ὁ διαβόητος Νανὰ Σαήπ, περὶ οὗ οὔτε λόγος ἐγίνετο ἐπὶ ἱκανὸν χρόνον, ἀνεφάνη ὁδηγῶν τοὺς ἐπαναστάτας.

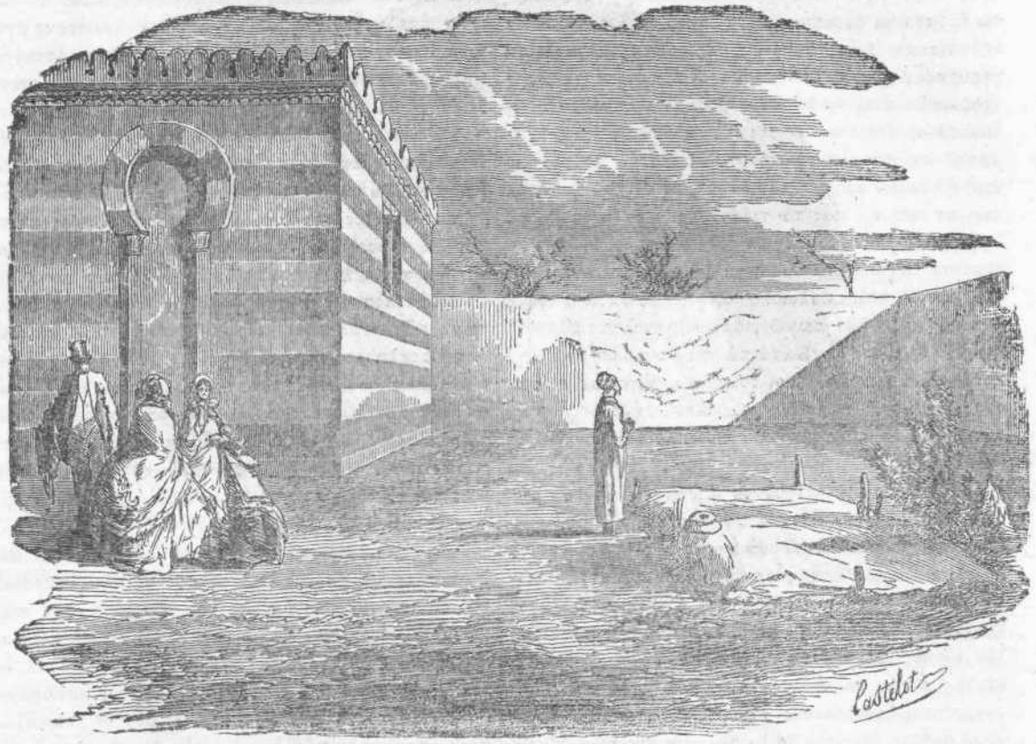

Μνημεῖον τῆς βασιλίσσης τῆς Οὔδης.

Ἡ νέα αὕτη ἐπανάστασις ἀνενθύμισεν εἰς ἡμᾶς τὴν βασίλισσαν τῆς Οὔδης, ἥτις ἐλθοῦσα εἰς τὴν Εὐρώπην ἵνα ἀνακτήσῃ διὰ τῆς ἀγγλικῆς δικαιοσύνης τὸ Κράτος αὐτῆς, τὸ ὁποῖον δι' ἑνὸς ψηφίσματος κατεβρόχθισεν ἡ ἐν Καλκούτῃ ἐμπορικὴ ἑταιρία, εὗρεν ἀντὶ θρόνου τάφον, εἰς ὃν κατεβίβασεν αὐτὴν ἡ ἀδημονία καὶ ἡ θλίψις. Ἀπέθανε δὲ εἰς Παρισίους τρεῖς χιλιάδας λεύγας μακρὰν τῆς μητροπόλεως αὐτῆς.

Ἐὰν ἡ παρατιθεμένη ἐνταῦθα εἰκὼν ὁμοιάζῃ τὴν πεσοῦσαν ἐκείνην Μεγαλειότητα, οἱ χαρακτῆρες αὐτῆς οὔτε κάλλους, οὔτε εὐρυθμίας εἶναι ἄμοιροι· οὔτε ὁ καλλωπισμὸς τῆς κεφαλῆς στερεῖται κομψότητος· ἀλλὰ καὶ τὸ ἦθος ἔχει ἀξιοπρεπὲς καὶ ἡγεμονικόν.

Ἀποθανοῦσαν τὴν βασίλισσαν τῆς Οὔδης, Μάλκαν Καχουὰρ καλουμένην, ἐταρίχευσαν κατὰ τὰ ἰνδικὰ ἔθιμα, καὶ μετὰ ταῦτα ἔφεραν ἐν πομπῇ εἰς τὸ πολυάνδριον Père-Lachaise, ὅπου ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἠγόρασε θέσιν ἀντὶ 18 χιλιάδων δραχμῶν ἵνα ἀνεγείρῃ μνημεῖον βασιλικὸν ὑπὲρ ἐκείνης τῆς ὁποίας ἥρπασε τὸν θρόνον.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1453.

Κατὰ τὰς ἀρχικὰς πηγὰς συγγραφεῖσα ὑπὸ

Α. Δ. ΜΟΡΔΜΑΝΝΟΥ.

(Συνέχ. Ἴδε φυλλάδ. 219, 220, 221, 222 καὶ 223.)

—ooo—

ΕΚΠΟΡΘΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ.

Τρίτη, 29 Μαρτίου 1453.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἐσβέσθησαν καὶ τὰ τελευταῖα πυρὰ ἐν τῷ τουρκικῷ στρατοπέδῳ, ὅπως ἀναπαυθῶσιν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐφόδου οἱ στρατιῶται (α). Ὁ αὐτοκράτωρ περιῆλθεν ἔφιππος μετὰ τοῦ οἰκείου αὐτῷ Φραντζῆ τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους ἵνα ἐπιθεωρήσῃ τὰς φυλακὰς καὶ βεβαιωθῇ ὅτι ἕκαστος ὡς γενναῖος στρατιώτης ἦν παρεσκευασμένος πρὸς τὸν ἀγῶνα. Καὶ τοὺς μὲν πύργους καὶ τὰ τείχη εὗρε φυλασσόμενα, τὰς δὲ πύλας πάσας κεκλεισμένας ἀσφαλέστατα. Ἐλθόντες δὲ καὶ ἐν τοῖς Καλλιγαρίοις καὶ πεζεύσαντες ἀνέβησαν εἰς τὸν πύργον, ὅθεν ἤκουσαν ὁμιλίας καὶ θόρυβον· καὶ ἐρωτήσαντες τοὺς φύλακας ἔμαθον ὅτι ὁ θόρυβος ἐξηκολούθει καθ' ὅλην τὴν νύκτα, διότι οἱ Τοῦρκοι μετεκόμιζον παρὰ τῇ τάφρῳ τὰ

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 51.

πρὸς τειχομαχίαν ἀναγκαῖα (α). Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἤρξατο νὰ προετοιμάζεται καὶ ὁ στόλος, τὰ πλοῖα ἐπλησίασαν πρὸς τὰ τείχη, ἡ προκατασκευασθεῖσα γέφυρα ἐζεύχθη, καὶ ἐν γένει περὶ τὴν δευτέραν ἀλεκτροφωνίαν ἄνευ συνθήματος ἤρξατο ἡ ἔφοδος (β). Ὁ Σουλτάνος διήρεσε τὸν στρατὸν αὐτοῦ εἰς τρία τάγματα· καὶ τὸ μὲν πρῶτον συνέκειτο ἐκ πρεσβυτῶν νεοσυλλέκτων καὶ ἀπομάχων (γ), τὸ δὲ δεύτερον, ἐκ τῶν ἀτάκτων, καὶ τὸ τρίτον ἐκ τῶν Γενιτσάρων. Πρῶτον ὥρμησε τὸ τάγμα τῶν πρεσβυτῶν, προτιθεμένου τοῦ Σουλτάνου ἢ νὰ ἐξασθενήσῃ οὕτω διὰ τοῦ κόπου τοὺς πολιορκουμένους, ἢ νὰ παρασύρῃ αὐτοὺς ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ὅτε καὶ ἤθελεν ἀποκρούσει τὴν ἔφοδον (δ). Κατὰ τὴν πρώτην ἔφοδον ἠνάγκασαν οἱ πολιορκούμενοι τοὺς ἐφορμήσαντας νὰ ὀπισθοχωρήσωσι, τὰς μὲν ἀναβάθρας ἀνατρέψαντες, αὐτοὺς δὲ φονεύοντες διὰ λίθων καὶ διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρός. Ὅσοι δὲ διασωθέντες ἐτρέποντο εἰς τὸ στρατόπεδον, ἐμαστιγοῦντο παρὰ τῶν ὄπισθεν αὐτῶν ἱσταμένων, ὥστε ἠναγκάζοντο καὶ αὖθις νὰ ἐφορμήσωσιν (ε). Ἀπεκρούσθη δὲ ὡσαύτως καὶ τὸ δεύτερον τάγμα ὅπερ εἶχεν ὁρμήσει, ἠχούντων τῶν τυμπάνων, κατὰ τῆς πύλης τοῦ Ἁγ. Ῥωμανοῦ ὅπου ἵστατο ὁ αὐτοκράτωρ. Οἱ πολιορκούμενοι προσέβαλον αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐπάλξεων καὶ ἐφόνευσαν πλείστους διὰ τῶν τηλεβόλων. Τότε προσέταξεν ὁ Σουλτάνος τοὺς Γενιτσάρους νὰ ἐφορμήσωσιν (ς). Ἐν ᾧ δὲ οἱ ἄνδρες ἠγωνίζοντο γενναίως κατὰ τῶν ἐχθρῶν ὑπὲρ ἑκάστης σπιθαμῆς γῆς, αἱ γυναῖκες συρρεύσασαι εἰς τὰς ἐκκλησίας κατεύθυνον γονυκλιτεῖς προσευχὰς ἱκετηρίους πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν Παναγίαν. Πανταχοῦ ἀντήχουν οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν. Καὶ ἐξηκολούθει μὲν μανιώδης ἡ πάλη ἀλλ' ἄνευ τινὸς ἐκβάσεως, μέχρις οὗ ἐγένετο ἡμέρα, πρὸ πάντων παρὰ τῇ πύλῃ τοῦ Ἁγ. Ῥωμανοῦ, ἐφ' ἧς ἐκυμάτιζεν εἰσέτι ἡ σημαία τοῦ αὐτοκράτορος. Περιεστοιχισμένος οὗτος ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν μεγιστάνων τῆς πόλεως ἐπάλαιε καρτερικῶς ὑπὲρ τοῦ τελευταίου ἀδάμαντος τοῦ διαδήματος αὐτοῦ (ζ). Ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ στρατηγοὶ ἐδείχθησαν ἀντάξιοι τῆς θέσεως ἣν ἐνεπιστεύθησαν ἑκάστῳ. Περὶ δὲ τὴν τρίτην ὥραν τῆς πρωΐας βόμβα καταπεσοῦσα εἰς τὴν θέσιν ἣν κατεῖχον οἱ Ἐνετοί, ἐκρήμνισε μέγα μέρος τοῦ ἀνορθωθέντος τείχους καὶ ἐνέπλησε τὸν ἀέρα καπνοῦ καὶ κονιορτοῦ. Καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐφώρμησεν ἓν τῶν ταγμάτων τῶν πολιορκητῶν ἐναντίον τῆς θέσεως ταύτης, καὶ 300 Τοῦρκοι ὑπερεπήδησαν τὸ προτείχισμα· οἱ Ἕλληνες ὅμως βοηθούμενοι παρὰ τῶν Ἐνετῶν πλείστους μὲν ἐφόνευσαν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπεδίωξαν (α). Ἀλλὰ καὶ διὰ θλάσσης ἐγένετο ἔφοδος παρὰ τοῦ ἐν Βεσιχτὰς στόλου, ὅστις ἀπάρας περὶ τὴν 3 ὥραν ἦλθε πρὸ τῆς ἁλύσεως. Μικρὸν δὲ διαμείνας ἐκεῖ καὶ μὴ τολμήσας νὰ προσβάλῃ τὰ παρ' αὐτὴν πλοῖα, ἀνήχθη ἐπὶ τὴν Προποντίδα καὶ προσωρμίσθη ἐν τῇ συνοικίᾳ τῶν Ἰουδαίων, ὅπου τὸ πλήρωμα ἀπέβη πρὸς λεῖαν (β).

Τὰ δὲ ἐντὸς τοῦ λιμένος πλοῖα, κυβερνώμενα ὑπὸ τοῦ Ζαγανὸς Πασᾶ, προσέβαλον τὴν συνοικίαν τοῦ νῦν Φαναρίου ἣν ὑπερασπίζετο ὁ Λουκᾶς Νοταρᾶς, ὅστις ἀπέκρουσεν αὐτούς (γ). Ἐν τοσούτῳ ὁ Σουλτάνος φέρων ῥάβδον σιδηρᾶν, σωζομένην καὶ νῦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἁγ. Εἰρήνης, παρώτρυνεν αὐτοπροσώπως τοὺς στρατιώτας ποτὲ μὲν κολακεύων ποτὲ δὲ ἀπειλῶν αὐτούς (δ). Νέα βόμβα ἐκσφενδονισθεῖσα ἐκ τοῦ μεγάλου τηλεβόλου ἐκρήμνισε πάλιν μέρη τινὰ τῶν τειχῶν, καὶ ἐν διαστήματι μόλις ἑνὸς τετάρτου τῆς ὥρας ἐνεπλήσθη ὁ περίβολος αὐτῶν ἐκ 30,000 Τούρκων, ὧν ὁ ἀριθμός, προσελθόντων καὶ ἑτέρων, ηὐξήθη εἰς 70,000. Οἱ πολιορκούμενοι προσέβαλλον αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ ἐνδοτέρου τείχους καὶ ἐκ τῶν ὀπῶν τῶν πύργων διὰ λίθων, πυροβολισμῶν καὶ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πυρὸς, καὶ ἐφόνευον πλείστους ὅσους, ὥστε, ὡς πολλαχοῦ λέγει ὁ Ν. Βάρβαρος, μάρτυς αὐτόπτης, μόλις ἐξήρκεσαν 20, 40 καὶ 80 φόρτοι καμήλων πρὸς μεταφορὰν τῶν νεκρῶν (ε). Οἱ Τοῦρκοι ἵνα ὑπερπηδήσωσι τὰ τείχη ἀνέβησαν πολλάκις ὁ εἷς ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ ἑτέρου, καὶ τρίτος ἄλλος ἐπὶ τῶν τοῦ δευτέρου· ἀλλὰ πᾶσαι αἱ ἀπόπειραι αὐτῶν ἐματαιώθησαν (ς).

Ἐν τοσούτῳ ἡ παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἁγ. Ῥωμανοῦ φρουρὰ ἤρξατο νὰ ὑποχωρῇ, ὅτε ἐπελθόντες Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος καὶ Δημήτριος ὁ Καντακουζηνὸς μετὰ νέας ἐπικουρίας, κατετρόπωσαν τοὺς Τούρκους καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγήν. Εὑρεθεὶς δ' ἐκεῖ ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς στρατιώτας ἀποδειλιάσαντας εἶπεν· «Ὦ συστρατιῶται καὶ ἀδελφοί, στῆτε ἀνδρείως, παρακαλῶ ἡμᾶς διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ θεοῦ, ὅτι τὰ νῦν θεωρῶ τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων ἀρχὴν λαμβάνειν συγκοπὴν ποιῆσαι, καὶ ὀλίγον διασκεδάζονται, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν αὐτῶν καὶ συνήθειαν ἔρχονται, καὶ ἡ νίκη ἐλπίζω εἰς θεὸν τοῦ εἶναι ἡμετέρα. Λοιπόν, ἀδελφοί, χαίρετε, ὅτι ὁ πολύτιμος στέφανος ὑμῖν ἔσεται, οὐχὶ μόνον φθαρτὸς καὶ γήϊνος, ἀλλὰ καὶ ἐπουράνιος. Ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμεῖ, δειλία κατέχει τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν » (δ).

Ἐν ᾧ δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἔλεγε ταῦτα ἐτραυματίσθη διὰ βέλους ὁ τῶν Γενουηνσίων ἀρχηγός, ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιανός, κατά τινας μὲν εἰς τὴν χεῖραν, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸν πόδα, καὶ οἱ πόνοι ἠ-

(α) Ἐπειδὴ παρὰ τῷ Ἐγρὶ Καποὺ δὲν ὑπῆρχε τάφρος, ἕπεται ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ παρὰ Φραντζῆ ἀναφερομένη Καλλιγαρεία καὶ ἄλλη ἡ παρὰ Βαρβάρου, ἣν πρέπει νὰ ζητήσωμεν ἀλλαχοῦ. Ἡ τάφρος ἄρχεται ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Ἑβδόμου.

(β) Φραντζ. σελ. 280.

(γ) Ὁ Ν. Βάρβαρος λέγει ἐκ Χριστιανῶν (Christiani), πλὴν εἰς τούτους δὲν ἦν συγκεχωρημένον νὰ ὑπηρετῶσιν ἐν τῷ τουρκικῷ στρατῷ.

(δ) Ν. Βάρβαρ. σελ. 52.

(ε) Ν. Βάρβαρ. 52. — Φραντζ. σελ. 282.

(ς) Ν. Βάρβαρ. σελ. 53.

(ζ) Αὐτόθ.

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 54.

(β) Ν. Βάρβαρ. 56.

(γ) Ν. Βάρβαρ. 56.—Φραντζ. 281.

(δ) Δούκ. σελ. 284.

(ε) Ν. Βάρβαρ. 54.—Δούκ. 285. —Φραντζ. 282.

(ς) Φραντζ. σελ. 283.

νάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν ἣν κατεῖχεν ὅπως ἐπιδέσῃ τὴν πληγήν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἰδὼν αὐτὸν φεύγοντα, ἠρώτησε τοῦ διευθύνετο· ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίνατο· « Ὅπου ὁ θεὸς ὁδηγεῖ τοὺς Τούρκους. » Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶπεν αὐτῷ· « Ἀδελφέ, τί τοῦτο πεποίηκας ; στρέψον ἐν τῷ διατεταγμένῳ σου τόπῳ, ἡ πληγὴ αὕτη ὀλίγον τι ἐστι, στρέψον ὅτι ταχὺν ἡ πλείων ἀνάγκη ἐστίν, ἡ πόλις εἰς χεῖράς σου κρέμαται ἵνα λυτρώσῃς αὐτήν. » Ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς οὐδὲν ἀποκρινόμενος ἐπορεύθη εἰς Γαλατᾶν (α).

Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔσπευσε πανταχοῦ παρὼν καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς στρατιώτας νὰ διασκεδάσῃ τὴν ἐκ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ προελθοῦσαν ἀποδειλίασιν· οὐχ ἧττον ὅμως οἱ Τοῦρκοι ἰδόντες τὴν ἐπικρατοῦσαν σύγχυσιν ἐφώρμησαν ἐναντίον τῶν πολιορκουμένων. Γιανίτσαρός τις Χασάνης τοὔνομα ἐξ Οὐλουπὰδ (Λουπαδίου), ἀνὴρ γιγαντώδης, παρακολουθούμενος ὑπὸ 30 ἄλλων, ὥρμησε κατὰ τὸ μέρος ὅπου ὑπῆρχεν ἔτι ἀταξία. Καὶ ἀπέκρουσαν μὲν αὐτοὺς οἱ πολιορκούμενοι διὰ βελῶν καὶ λίθων κατεκρημνίσαντες καὶ δεκαοκτώ, ὁ Χασάνης ὅμως δὲν ὑπεχώρησεν, ἀλλὰ τῶν πολιορκουμένων ὀλιγαρίθμων ὄντων πρὸς ἀντίστασιν, ἀνῆλθεν, ἐπὶ τῶν τειχῶν ὅπου παρηκολούθησαν αὐτὸν καὶ οἱ λοιποί. Ἐνταῦθα συνήφθη μάχη καθ' ἣν ἔπεσεν οὗτος λίθῳ βληθείς· οἱ πολιορκούμενοι ἰδόντες αὐτὸν κείμενον ἔρριπτον πανταχόθεν λίθους κατ' αὐτῶν· καὶ ὅμως ἀνηγέρθη ἐπὶ τῶν γονάτων μέχρις οὗ ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν τραυμάτων· ἐκ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ τινὲς μὲν ἐφονεύθησαν, τινὲς δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ ὀπισθοχωρήσωσιν (α). Οὐχ ἧττον ὅμως πεισματώδης ἦν ὁ ἀγὼν κατὰ τὰ λοιπὰ μέρη τῶν τειχῶν, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθουν ἀπωθοῦντες τοὺς ἐφορμῶντας, ὅτε αἴφνης προσεβλήθησαν ἄνωθεν καὶ κατὰ τὰ νῶτα αὐτῶν, διότι πεντήκοντα περίπου Τοῦρκοι ἰδόντες τὴν Κερκόπορταν ἠνεωγμένην, εἰσεχώρησαν δι' αὐτῆς καὶ ἀναβάντες ἐπὶ τῶν τειχῶν διευθύνθησαν πρὸς τὴν πύλην τῆς Ἀδριανουπόλεως· τούτους δὲ ἠκολούθησαν καὶ ἕτεροι, πηγνύοντες τὰς ἀναβάθρας κατὰ τὰ διάφορα μέρη δι' ὧν διήρχοντο οἱ πρῶτοι, ὥστε οὕτω κατώρθωσαν νὰ ἐπιπέσωσιν ἐκ τῶν ὄπισθεν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος (α). Ἐν τῷ ἅμα διεδόθη ἐν τῇ πόλει ἡ εἴδησις ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐντὸς αὐτῆς, καὶ πάντες ἔσπευσαν πρὸς τὸν λιμένα ἵνα διασωθῶσιν ἐπὶ τῶν πλοίων. Οἱ φρουροὶ τῶν πυλῶν ἀπέτρεπον τοὺς φεύγοντας, πιστεύοντες εἴς τινα προφητείαν λέγουσαν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἔμελλον μὲν νὰ εἰσχωρήσωσιν ἐν τῇ πόλει μέχρι τοῦ Φόρου Ταύρου, ἐκεῖθεν ὅμως ἤθελον ἀποδιωχθῆ μέχρι Περσίας. Ἵνα δὲ ἀναγκάσωσι τοὺς φεύγοντας νὰ διαμείνωσιν, ἐκλείδωσαν τὰς πύλας καὶ ἔρριψαν τὰς κλεῖς ἐκ τῶν τειχῶν εἰς τὴν θάλασσαν (β).

Ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ πάλιν ἀπεπειράθη ἵνα ἀναχαιτίσῃ τοὺς εἰσελάσαντας ἐχθρούς, πλὴν ἀπολέσας πᾶσαν ἐλπίδα ἔδραμε κεντήσας τὸν ἵππον αὐτοῦ καὶ σύρας τὴν σπάθην πρὸς τὴν πύλην τοῦ Ἁγ. Ῥωμανοῦ, θάνατον καὶ φθορὰν φέρων τοῖς ἐναντίοις. Ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ ἐμάχετο ὡς ἀετὸς Δὸν Φραγκίσκος ὁ ἐκ Τωλήτου, καὶ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος ὅστις ἀνακράξας « θέλω θανεῖν μᾶλλον ἢ ζῆν », ἐφώρμησεν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν, διεσκόρπισεν αὐτοὺς καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγήν. Ὁ Καντακουζηνὸς ἐφονεύθη μαχόμενος πλησίον τοῦ Αὐτοκράτορος, Ἰωάννης δὲ ὁ Δαλμάτης ἐδείξεν ἀνδρίαν ἀξιοθαύμαστον. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθει πάντοτε πεισματώδης μεταξὺ τῆς πύλης τοῦ Ἁγ. Ῥωμανοῦ καὶ τῆς Χαρσίας. Τὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς ἑπομένης πύλης ἐκτεινόμενα τείχη εἶχε κατακρημνίσει τὸ μέγα τηλεβόλον. Οἱ Ἕλληνες ἀπεπειράθησαν νὰ εἰσέλθωσι διὰ τῆς Χαρσίας πύλης ἐκ τῶν προτειχισμάτων ἐντὸς τῶν ἐνδοτέρων τειχῶν, πλὴν οἱ Τοῦρκοι ἐπέκειντο αὐτοῖς, καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν ἐν τῇ τάφρῳ μεταξὺ τῶν Πύργων ἦν τοσοῦτος, ὥστε κατέστη ἀδύνατος ἡ δίοδος διὰ τῆς πύλης. Τότε καὶ Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ὥρμησαν ἵνα εἰσέλθωσι διὰ τῶν ἐρειπείων τῶν τειχῶν παρὰ τῇ πύλῃ, ὥστε ἡ πόλις ἐνεπλήσθη συγχρόνως ἐχ-

(γ) Φραντζ. 283. — Χαλκοκονδ. σελ. 453. — Λεονάρδ. Χῖος σελ. 98. Οἱ μεταγενέστεροι ἱστοριογράφοι ἐπαναλαμβάνουσιν ὅσα πρῶτος ὁ Φραντζῆς εἶπε μεμφόμενος τὸν Ἰουστινιανὸν ἕνεκα τῆς δειλίας αὐτοῦ. Δικαίως ὅμως ὁ Χάμμερος κατέδειξεν ὅτι αἱ κατηγορίαι εἶσιν ἀνυπόστατοι. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ ἀναχώρησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκ τοῦ τόπου τῆς μάχης ἐν ὥρᾳ κρισίμῳ ἐπέφερε νέαν τῶν πραγμάτων τροπήν, πλὴν μήπως δὲν ἤθελε συμβῆ τὸ αὐτὸ ἐὰν ἐφονεύετο ; Τὸ σφάλμα δὲν εἶναι ἄρα αὐτοῦ ἀλλ' ἐκείνων οἵτινες πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος δὲν προεῖδον τοιαύτην τινὰ περίπτωσιν. Ἐκ τῶν πόνων τῆς πληγῆς ἀπώλεσεν ἐπί τινας στιγμὰς πᾶσας τὰς αἰσθήσεις αὐτοῦ, δι' ὃ ἔπρεπεν ἐκ προοιμίων νὰ ὀνομασθῶσιν οἱ ἀντικαταστάται, ἀνάγκης τυχούσης, τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων φυλακῶν, ὅπερ ὅμως δὲν ἐγένετο. Μετὰ πολὺ πλείονος πικρίας ἢ ὁ Φραντζὴς ὡμίλεῖ περὶ αὐτοῦ ὁ Ἐνετὸς Βάρβαρος· « Vedando questo Zuan Zustignan Zenovese da Zenova, se delibera de abandonar la sua posta e corse a la sua nave, che iera stà messa a la cadena; e questo Zuan Zustignan l' imperator si l' avea fato capetanio da terra; e scapando questo che iera capetanio, vignando el dito per la tera criando: turchi son intradi dendro da la tera; e menteva per la gòla, che ancora i non iera intradi dentro. » Ἤτοι· « Ἰδὼν τοῦτο ὁ Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς Γενουήνσιος ἐκ Γενούης, ἀπιφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν ἣν κατεῖχε καὶ ἔσπευσε πρὸς τὸ πλοῖον αὐτοῦ προσωρμισμένον παρὰ τὴν ἅλυσιν. Τὸν Ἰωάννην Ἰουστινιανὸν εἶχεν ὀνομάσει ὁ αὐτοκράτωρ ἀρχηγὸν τῶν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων. Φεύγων καίτοι ἀρχηγὸς ὢν ἔκραζε διερχόμενος τὴν πόλιν ὅτι οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐν αὐτῇ. Πλὴν ἐψεύδετο ψεῦδος μέγα διότι οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον ἔτι εἰσέλθει. » Ὁ Βάρβαρος ὀλίγας τινὰς ὥρας διαμείνας μετὰ τὸ συμβεβηκὸς τοῦτο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀναμφιβόλως οὐδὲ τὸν ἀναγκαῖον χρόνον εὗδε κατάλληλον περίστασιν εὗρεν ἵνα πληροφορηθῇ ἀκριβέστερον. Μετὰ τετρακοσίων δὲ χρόνων παρέλευσιν νομίζομεν ὅλως περιττὸν νὰ ἀνιστορίσωμεν ἐν τοιαύταις ἀμφισβητήσεσι, ζητοῦντες ν' ἀποπλύνωμεν τὴν κηλίδα ταύτην δι' ἧς ἐθνικαὶ ἀντιζηλίαι ἐμόλυνον τὴν μνήμην τοῦ ἥρωος Ἰουστινιανοῦ. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀντιγραφεὺς τοῦ χειρογράφου τοῦ Βαρβάρου ἐπείσηγεῖ ἐν τῷ περιθωρίῳ τὰς λέξεις « la sua posta », διὰ τοῦ σχολίου « per essere ferito da freza, » διότι ἐτραυματίσθη ὑπὸ βέλους.

(α) Φραντζ. κτλ. 284, 285.

(β) Δούκας σελ. 285. 286.

(γ) Χαλκοκονδ. σελ. 454.

θρῶν καὶ φίλων (α). Μάτην ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ ἐμποδίσῃ τὸν χείμαῤῥον τοῦτον, ὅστις ἐπὶ τέλους παρέσυρε καὶ αὐτόν· τότε δὲ ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ αὐτοῦ εἶπεν· « Οὐκ ἐστι τις τῶν Χριστιανῶν τοῦ λαβεῖν τὴν κεφαλήν μου ἀπ' ἐμοῦ; » Μόλις δὲ ἀπήγγειλε τοὺς λόγους τούτους καὶ Ἀζάπης τις ἐτραυμάτισεν αὐτὸν κατὰ τὸ πρόσωπον· καὶ ἐφόνευσε μὲν αὐτὸν ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' ἕτερος δραμὼν ἐκ τῶν ὄπισθεν ἐφόνευσε τὸν αὐτοκράτορα, καὶ μὴ γνωρίζων ὅτι ἦτον ὁ αὐτοκράτωρ ἀφῆκε τὸ πτῶμα αὐτοῦ κείμενον σὺν τοῖς ἄλλοις ἐν τῷ Σανδυχαδὰρ Γιοκυσχοῦ. Οὕτω κατελύθη ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία, ὑπὲρ τῆς ὁποίας μαχόμενος ἐφονεύθη ὁ τελευταῖος τῶν αὐτοκρατόρων Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος τὸ 49 ἔτος τῆς ἡλικίας ἄγων (β).

Ἀπὸ τῆς ὥρας ταύτης οἱ Τοῦρκοι εἰσεχώρουν ἀκωλυτὶ ἐντὸς τῆς πόλεως διασκορπιζόμενοι καθ' ὅλα τὰ μέρη αὐτῆς, καὶ κατασφάζοντες πέντα τὸν προστυχόντα ἄνευ διακρίσεως φύλου, ἡλικίας ἢ καταγωγῆς. Ἀφαιρέσαντες δὲ ἐκ τῶν δημοσίων οἰκοδομῶν τὰ αὐτοκρατορικὰ ἐμβλήματα ἀνύψωσαν πανταχοῦ τὴν τουρκικὴν σημαίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ καθέκαστα τοιούτων ἀποτροπαίων πράξεων εἰσὶ τοῖς πᾶσι γνωστὰ ἐκ τῶν διηγήσεων περὶ τῆς τύχης τῶν ὑπὸ Τούρκων ἐκπορθουμένων πόλεων, νομίζομεν ὅλως περιττὸν νὰ ἐπικοσμήσωμεν τὴν ἐξιστόρησιν ταύτην διὰ ποιητικῶν εἰκόνων. Ἀς ἐξακολουθήσωμεν μᾶλλον τὴν διήγησιν τῆς ἁλώσεως καὶ τὴν περιγραφὴν τῆς τύχης τῆς γενναίας φρουρᾶς τῆς πόλεως κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν.

Ἀφοῦ κατεσφάγησαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως δύω ἔτι χιλιάδες ἀνδρῶν ἐκ τῆς φρουρᾶς, οἱ Τοῦρκοι ἐννοήσαντες τότε πρῶτον ὅτι αὕτη ἦν ὀλιγάριθμος καὶ ἀσθενής, ἀνέστειλαν τὴν αἱματοχυσίαν (γ).

Οὐδεμία ἀπαγόρευσις κατίσχυσεν ἵνα περιστείλῃ τὴν ἀκάθεκτον ὁρμὴν καὶ ἀπληστίαν τῶν Τούρκων πρὸς ἐξανδραποδισμὸν καὶ λεηλασίαν· ὁ μόνος αὐτῶν λογισμὸς ἦν τὸ ποιῆσαι ὅσον οἷόν τε πλείονας αἰχμαλώτους (δ).

Οἱ ἐν τῷ στόλῳ ἰδόντες τὰς τουρκικὰς σημαίας κυματιζούσας ἐπί τινων οἰκιῶν ἀπέβησαν, καὶ καταθέντες τὰ ὅπλα παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἵνα ἀφθονωτέραν λείαν μεθ' ἑαυτῶν κομίσωσιν, εἰσεχώρησαν ἐν τῇ πόλει. Οἱ Τοῦρκοι εἰσερχόμενοι ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ἐπήγνυον ἐπ' αὐτῶν σημαίαν τινα, ἐξασφαλίζοντες οὕτω τὴν λείαν ἐναντίον πάσης νέας ἐπιδρομῆς (α). Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰσῆλθον ἐν τῇ Μονῇ τῆς χώρας (τὸ νῦν Κααριὲ Τζαμὶ) ἔνθα εὑρίσκετο ἡ εἰκὼν τῆς Θεοτόκου τῆς ὁδηγητρίας. Ταύτην οἱ Γενίτσαροι διεῖλον εἰς τέσσαρα τμήματα, καὶ κλῆρον βαλόντες ἔλαβον ἕκαστος τὸ ἴδιον μερίδιον (β).

Ὁ Ἰουστινιανὸς ὅστις εὑρίσκετο ἐπὶ τοῦ πλοίου αὐτοῦ ἐν τῷ λιμένι ἵνα ἰαθῇ ἐκ τῆς πληγῆς, μαθὼν παρὰ τῶν φευγόντων τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως, ἀπέπλευσεν εἰς Χίον, ὅπου ἀπέθανεν ὑπὸ τῆς λύπης (γ).

Οἱ δὲ ἐκ Κρήτης ναῦται, οἵτινες ἐτάχθησαν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος πρὸς ὑπερασπίσιν τῶν πύργων τοῦ Βασιλείου Λέοντος καὶ τοῦ Ἀλεξίου, ἠρνήθησαν νὰ παραδοθῶσιν. Ὁ Σουλτάνος, πολλάκις ἀποδεικνύων ὅτι ἐτίμα τὴν ἀνδρείαν καὶ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ, ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ν' ἀπέλθωσι μετὰ τοῦ πλοίου, τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν, ὅπερ μόλις ἐπείσθησαν νὰ παραδεχθῶσιν (δ). Οἱ ἀδελφοὶ Παῦλος, Ἀντώνιος καὶ Τρωΐλος Βροχιάρδαι, οἵτινες ἐμάχοντο ἔτι παρὰ τῇ πύλῃ τῆς Ἀδριανουπόλεως κατὰ τῶν Τούρκων, ἰδόντες ἑαυτοὺς περικυκλωθέντας πανταχόθεν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, κατέπαυσαν τὸν ἀγῶνα ἵνα φροντίσωσιν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. « Ὦ ῥρίξον ἥλιε! εἶπεν ὁ Παῦλος, ὦ στέναξον γῆ! ἐάλω ἡ πόλις, ἡμᾶς δὲ τοῦ πολεμεῖν παρῆλθεν ἡ ὥρα, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς σωτηρίας ἡμῶν εἰ δυνατὸν φροντίσωμεν. » Καὶ διελθόντες διὰ τῶν πολεμίων μόλις κατώρθωσαν νὰ καταφύγωσιν εἰς Γαλατᾶν (ε). Ὁ δὲ Καρδινάλιος Ἰσίδωρος μεταμφιεσθεὶς ἐπωλήθη ὡς αἰχμάλωτος ἐν Γαλατᾷ, ὅθεν ἐδραπέτευσε μετὰ ταῦτα (ς).

Τὸν ἱστοριογράφον Φραντζῆν μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ αἰχμαλωτισθέντα, ἠγόρασεν ὁ ἀρχιϊποκόμος τοῦ Σουλτάνου· αἱ θυγατέρες αὐτοῦ, ὡραῖαι οὖσαι, ἀπήχθησαν εἰς τὸν γυναικωνῖτην τοῦ ἡγεμόνος, αὐτὸς δὲ καὶ ἡ σύζυγος φυγόντες μετὰ ταῦτα διεπεραιώθησαν ἐν Πελοποννήσῳ (ζ).

Ὁ λιμενάρχης Ἀλοῦς Διέδος ἐπορεύθη πρὸς τὸν ἐν Γαλατᾷ Ποδέσταν ἵνα συσκεφθῇ μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ καταλληλοτέρου τρόπου δι' οὗ ἠδύναντο νὰ διασώσωσιν ἐκ τῶν ἐχθρῶν τὰ πλοῖα. Καὶ ὑπεσχέθη μὲν οὗτος ὅτι ἀμέσως θέλει πέμψει πρεσβευτὴν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Σουλτάνου, παρέβη ὅμως τὴν ὑπόσχεσιν. Ὁ Διέδος καὶ οἱ συνοδεύσαντες αὐτὸν Βαρθολομαῖος Φιουριὰν πλοίαρχος, καὶ Νικόλαος Βάρβαρος ὁ συντάκτης τοῦ ἡμερολογίου, εὑρίσκοντο ἔτι ἐν Γαλατᾷ, ὅτε παρατηρήσαντες ὅτι τὰ ἐν τῷ λιμένι πλοῖα ἐζήτουν εὐκαιρίαν ἵνα διαφύγω-

(α) Δούκ. σελ. 286.

(β) Δουκ. σελ. 287.

(γ) Τοῦτο ἀποδεικνύει ἐναργῶς, ὅτι οὐδεὶς εὑρίσκετο ἐν τῇ πόλει προδότης, καὶ ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Ἰσμαὴλ Βέης δὶν κατώρθωσε νὰ πληροφορηθῇ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς φρουρᾶς. Οἱ σύγχρονοι ἱστορικοὶ οὐδένα περὶ προδοσίας τινος ποιοῦνται λόγον· ὅμως καὶ ἐὰν ἔλεγόν τι τοιοῦτο, ἤθελον εἶσθαι μᾶλλον ἄξιοι συγγνώμης ἢ οἱ νεώτεροι κριτικοὶ οἵτινες ἐν τῇ ἀγχινοίᾳ αὐτῶν παρεγνώρισαν τὸν γενναῖον χαρακτῆρα τοῦ Ἰωάννου Ἰουστινιανοῦ, Δουκᾶ Νοταρᾶ καὶ Γεωργίου Σχολαρίου, χαρακτῆρα τὸν ὁποῖον οἱ ἄνδρες οὗτοι καὶ τοι ὑποπεσόντες εἰς σφάλματα, διεφύλαξαν ὅμως πάντοτε ἀκέραιον καὶ οὐδέποτε παρεξετράπησαν εἰς προδοσίαν.

(δ) Δούκ. σελ. 287.

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 56. 57.

(β) Δούκ. σελ. 288.

(γ) Δούκ. σελ. 295, 296. — Σχολ. Βουλλιάλδ. εἰς Δουκ σελ. 620.

(δ) Φραντζ. σελ. 287.

(ε) Φραντζ. σελ. 288.

(ς) Χαλκοκονδ. σελ 455.

(ζ) Φραντζ. σελ. 399.

σιν ἔσπευσαν εἰς τὸν λιμένα καὶ ἐπέβησαν εἰς αὐτά· διαπρίσαντες δὲ τὴν ἅλυσιν ἔπλευσαν εἰς Βεσιχτὰς, ὅπου διέμεινον μέχρι μεσημβρίας. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς παρηκολούθησεν αὐτοὺς, πνέοντος βορείου ἀνέμου ἀπέπλευσαν ἐκεῖθεν, καὶ διαβάντες ἐγγὺς τοῦ τουρκικοῦ στόλου, οὗτινος τὰ πληρώματα ἠσχολοῦντο εἰς λεηλασίαν τῆς πόλεως, διεσώθησαν. Ἐν συνόλῳ δὲ διέφυγον τὰ ἑξῆς πλοῖα· ἡ τριήρης τοῦ Ἀλοῦ Διέδου, ἡ τοῦ Ἱερωνύμου Μορεζίνη, ἡ τοῦ Δολφὶν Δολφὶν ἐκ Τραπεζοῦντος, ἥτις μόλις καὶ μετὰ κόπου ἠδύνατο νὰ κινηθῇ, διότι 160 ἄνδρες ἐκ τοῦ πληρώματος εἶχον φονευθεῖ κατὰ τὰς διαφόρους συμπλοκὰς τοῦ Γαβριὴλ Τρεβιζάν, ὅστις ἀπελείφθη αἰχμάλωτος, ἡ ἐκ Κρήτης τοῦ ἱππότου Ζαχαρίου Γριόνη, ἥτις ὅμως κατεσχέθη μετέπειτα ὑπὸ τῶν Τούρκων, καὶ τρεῖς ἄλλαι τριήρεις ἐκ Κρήτης, ἡ τοῦ Ἰωάννου Βενιέρη, Ἀντωνίου Φιλαμάτη, καὶ ἀγνώστου τινος. Ἐν δὲ τῷ λιμένι ἔμεινον 15 πλοῖα, 5 αὐτοκρατορικά, 1 ἐξ Ἀγκῶνος, 9 ἐκ Γενούης, ἅτινα ὅπλα ὄντα κατέλαβον οἱ Τοῦρκοι· ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἑπτὰ ἐκ τῶν Γενουηνσίων πλοίων, ἅτινα ἦσαν προσωρμισμένα πλησίον τῆς ἁλύσεως, καὶ τὸ τοῦ Γενουηνσίου Γεωργίου Δόρια, ὅπερ εὑρίσκετο ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Γαλατᾶ, διέφυγον περὶ τὴν ἑσπέραν (α). Ἐκ δὲ τῶν Ἐνετῶν ἐμπόρων ὅσοι συνέδραμον εἰς ὑπερασπισιν τῆς πόλεως καὶ μὴ φονευθέντες ὅτε κατὰ πρῶτον εἰσεχώρησαν οἱ ἐχθροὶ ἐντὸς αὐτῆς, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φύγωσιν, ἐκρύβησαν ἐντὸς τῶν ὑπογείων, ὅπου ἀνεῦρον αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐπώλησαν ὡς αἰχμαλώτους (β). Ὁ Ὀρχάνης ἐνδυθεὶς τὰ ἱμάτια μοναχοῦ ἐπήδησεν ἐκ τῆς θυρίδος τοῦ πύργου αὐτοῦ εἰς τὸν αἰγιαλόν· Ἕλληνες δέ τινες καὶ τις πλοίαρχος τοῦρκος συνέλαβον αὐτόν. Εἷς δὲ ἐκ τῶν Ἑλλήνων τούτων ἐξηγόρασε τὴν ἰδίαν ἐλευθερίαν προδοὺς τὸν Ὀρχάνην, οὗτινος τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμεν ἀμέσως ὁ πλοίαρχος (γ). Ἠχμαλωτίσθησαν δὲ καὶ ὁ Ἱερώνυμος Μηνότος, καὶ ὁ Πέτρος Ἰουλιανός, ὁ μὲν πρόξενος τῆς Ἐνετίας, ὁ δὲ τῆς Ἱσπανίας. Τέλος ὁ Δουκᾶς Νοταρᾶς ἐγκαταλειφθεὶς παρὰ πάντων, ἐπορεύθη πρὸς τὸν πύργον ἐν ᾧ κατῴκουν ἡ ἀσθενὴς αὐτοῦ σύζυγος καὶ τὰ τέκνα, ἐνταῦθα δὲ συνελήφθη μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοῦτο μαθὼν ὁ Σουλτάνος προσέταξεν ἵνα φυλάττωσιν ἐντὸς τῆς κατοικίας αὐτοῦ (δ).

Ὁ Βάρβαρος λέγει ὅτι τῶν μὲν αἰχμαλώτων ὁ ἀριθμὸς συνεποσοῦτο εἰς 60,000, τὰ δὲ λάφυρα ἦσαν ἀξίας 300,000 δουκάτων· δι' ὃ οἱ Τοῦρκοι ἔτη πολλὰ μετὰ ταῦτα συνείθιζον ὁμιλοῦντες περί τινος πλουσίου νὰ λέγωσι παροιμιωδῶς πως, ὅτι συμμετέσχε καὶ αὐτὸς τῆς λεηλασίας τῆς πόλεως.

Μετὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ἐν τῇ πόλει καὶ ἐκτὸς αὐτῆς συμβεβηκότων περαιοῦντες τὴν τραγικὴν ταύτην διήγησιν, ἐπισυνάπτομεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν ἐν τῇ Ἁγ. Σοφίᾳ διαπραχθέντων στυγερῶν ἀνοσιουργημάτων, ἵνα ὡς ἐν κατόπτρῳ καταδείξωμεν τὴν φρικώδη εἰκόνα τῆς κτηνώδους τῶν Τούρκων καταστάσεως, ἀπαισίως προσωνιζομένην τὴν νίκην τοῦ ἰσλαμισμοῦ ἐπὶ τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὑπῆρχε προφητεία τις λέγουσα ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἔμελλον νὰ εἰσχωρήσωσιν ἐν τῇ πόλει μέχρι τοῦ κίονος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου· τότε δὲ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ καταβὰς καὶ φέρων ῥομφαίαν παραδώσει αὐτὴν ἀνωνύμῳ ἀνδρὶ παρὰ τὸν κίονα ἱσταμένῳ ἵνα καταδιώξῃ τοὺς Τούρκους μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Περσίας. Εἰς ταύτην πιστεύοντες οἱ κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔδραμον περὶ τὴν 6 ὥραν τῆς πρωΐας εἰς τὴν Ἁγ. Σοφίαν, ὥστε ἐν βραχεῖ ἐπλήσθη ὁ ναὸς ὑπὸ ἀναριθμήτου ὄχλου. Κλείσαντες δὲ τὰς θύρας τῆς ἐκκλησίας ἐπερίμενον τρέμοντες καὶ προσευχόμενοι τὸ ἀποβησόμενον. Οἱ Τοῦρκοι προέβησαν ἐντὸς ὀλίγου μέχρι τοῦ ναοῦ τούτου, συνέτριψαν τὰς πύλας διὰ πελέκεων, καὶ ἀμαχητὶ ἀπήγαγον αὐτοὺς ὡς πρόβατα αἰχμαλώτους συνδέσαντες ἀνὰ δύω, τοὺς μὲν ἄνδρας διὰ σχοινίων, τὰς δὲ γυναῖκας διὰ τῶν ἰδίων ζωστήρων ἄνευ διακρίσεως ἡλικίας ἢ τάξεως κοινωνικῆς. Ἔπραξαν δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τὰ φρικωδέστερα ἀθεμιτουργήματα, καὶ ἠρήμωσαν αὐτὸν ἐντελῶς, συντρίψαντες τὰ τίμια καὶ ἱερὰ σκεύη, καὶ τὰς λυχνίας, καὶ τοὺς σταυροὺς, καὶ τὰς εἰκόνας, καὶ ἁρπάσαντες τὰ καλύμματα τῆς ἁγίας τραπέζης, ὧν ἄλλα μὲν καταστρώσαντες ἐκάθηντο ἐπ' αὐτῶν εὐωχούμενοι καὶ ἀσελγαίνοντες, ἄλλα δὲ ἀπεκόμιζον ἵνα χρησιμεύσωσιν ὡς ἐπικαλύμματα τῶν ἵππων αὐτῶν (α). Ἡ Κωνσταντινούπολις ἐμπεσοῦσα εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν ἐκλήθη Ἰσταμπούλ, καὶ πρωτεύουσα ἀνεδείχθη τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

(Ἕπεται συνέχεια.)

(α) Ν. Βάρβαρ. σελ. 58. 59.

(β) Ν. Βάρβαρ. σελ. 55.

(γ) Δούκ. σελ. 301. Χαλκοκονδ. σελ. 455.

(δ) Δούκας σελ. 25. Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐξιστορεῖ διαφόρως τὰ περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ Δουκᾶ Νοταρᾶ λέγων ἐν σελ. 301 ὅτι ὁ Νοταρᾶς ἐπορεύθη εἰς τὸν πύργον ἐν ᾧ ἐτάχθη ὁ Ὀρχάνης. Νομίζω ἐντελῶς περιττὴν τὴν διασαφήνισιν τῆς μικρᾶς ταύτης ἀντιφάσεως, ἥτις ἐξηγεῖται ἐὰν τις ὑποθέσῃ ὅτι ἡ οἰκογένεια τοῦ μεγάλου Δουκὸς κατῴκει ἐν τῷ αὐτῷ πύργῳ, ὅστις ἐδόθη τῷ Ὀρχάνῃ καὶ πρὸς ὑπερασπισιν. Τοῦτο ἔχων ὑπ' ὄψιν εἶπον ἀλλαχοῦ τῆς συγγραφῆς ταύτης ὅτι ὁ Ὀρχάνης ἐτάχθη ἐγγὺς τοῦ Σαραγίου, ὅπου καὶ ἀνεῦρον τὴν οἰκίαν τοῦ μεγάλου Δουκός. Ἐπὶ τῶν πρὸς τὴν Προποντίδα τειχῶν τῆς πόλεως παρὰ τὸν Βουκολέοντα, μεταξὺ τῶν πυλῶν Τζατλαδὺ καπού καὶ Ἀχὺρ Καπού, κάτωθεν ξυλίνης τουρκικῆς οἰκίας σώζεται ἡ ἐπιγραφή·

ΔΟΥΚ. (Τὸ ἐλλεῖπον καλύπτεται ὑπὸ ξυλίνου πήγματος).
ΝΟΤΑΡΑΣ
ΔΙΕΡΜΗΝΕΥΤΟΥ. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης μανθάνομεν οὐ μόνον τὴν θέσιν τῆς οἰκίας τοῦ πολιτικοῦ τούτου ἀνδρὸς, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὑπηρέτησέ ποτε ὡς διερμηνεύς. Ταύτην μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτον ἀνεῦρεν ὁ ἐμὸς ὑπηρέτης Γεώργιος Φιλιππίδης ἐξ Ἀνδρου, ὅστις πολλὰς παρέσχε μοι ἀξιεπαίνους ὑπηρεσίας διὰ τῆς ἐπιδεξιότητος αὐτοῦ καὶ τοῦ ζήλου πρὸς ἐξερεύνησιν τῶν μνημείων τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς. Πολλάκις αὐτὸς ἀπὸ μετεώρου ὕψους μοὶ ὑπηγόρευσεν ἐπιγραφὰς ἀπροσίτους μοι.

(α) Δούκας σελ. 289—293. — Φραντζ. σελ. 290. Χαλκοκονδ. σελ. 455.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Βιβλιοθήκη τῶν παίδων. — Ταξείδια τοῦ Γύλλιβερ ἢ τὰ περιεργότερα τῶν συμβάντων αὐτοῦ, μετὰ εἰκονογραφιῶν. Ἐν Ἀθήναις, 1859.

Ἀντὶ πάσης ἄλλης κρίσεως δημοσιεύομεν τὸν πρόλογον τοῦ βιβλίου τούτου.

«*Πολλὰ γράφονται καὶ ἐκδίδονται εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ὀλίγα, ὀλίγιστα, ἀποτείνονται εἰς τὴν νεαρὰν ἡλικίαν· καὶ ὅμως αὕτη πρὸ πάντων ἔχει ἀνάγκην βοηθείας, οὐ μόνον διότι στερεῖται εἰσέτι τῆς ἱκανότητος ν' ἀναγινώσκῃ τὴν ἀρχαίαν ἢ καὶ ξένας γλώσσας καὶ νὰ πορίζεται ὅ,τι καλὸν δὲν εὑρίσκει εἰς τὴν καθομιλουμένην, ἀλλὰ καὶ διότι (καὶ τοῦτο εἶναι τὸ σπουδαιότερον), ἵνα αἰσθανθῇ ζωηρὸν τὸν ἔρωτα τῆς ἀναγνώσεως, πρέπει νὰ ἔχῃ πρὸ ὀφθαλμῶν βιβλία τὰ ὁποῖα νὰ ἐρεθίζωσι τὴν περιέργειαν, χωρὶς νὰ σκοτίζωσι τὸν νοῦν ἢ νὰ βλάπτωσι τὰ ἤθη, καὶ νὰ καθιστάνωσιν αὐτὴν συντονωτέραν. Τότε, ἀλλὰ μόνον τότε, ἔχομεν τὴν βεβαιότητα ὅτι ὁ νέος μαθητὴς θέλει ζητεῖ οἴκοθεν, καὶ προθύμως, καὶ παίζων οὕτως εἰπεῖν νὰ ἀναγινώσκῃ, ἐνῷ ἀλλοίου ὄντος τοῦ βιβλίου ἀποτροπιάζεται, καὶ μισεῖ, ὡς συνεχῶς βλέπομεν, τὰ γράμματα, καὶ δυσανασχετεῖ, ἢ καὶ ἀρρωστεῖ ἐνίοτε βιαζόμενος.*

»*Ἰδοὺ διὰ τί εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἀμερικήν, ἀεράως δημοσιεύονται χάριν τῶν παίδων βιβλία περιέχοντα ἱστορίας, διηγήσεις, περιγραφὰς τερπνάς, τὰς ὁποίας μάλιστα, ἵνα ἐξεγείρωσιν ἔτι μᾶλλον τὸν πόθον πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν, ἀποδεικνύουσι τερπνοτέρας παραθέτοντες καὶ εἰκονογραφίας. Καὶ παρατηρητέον ὅτι αἱ εἰκόνες δὲν θέλουσιν ἀπλῶς τὴν ὅρασιν, ἀλλὰ καὶ καταληπτοτέραν καθιστάνουσι τὴν διήγησιν, ἑρμηνεύουσαι διὰ ψηλαφητῆς περιγραφῆς τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ τοιαύτη εἰκονικὴ παράστασις οὐ μόνον πρὸς τοὺς παῖδας ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄνδρας καὶ πρὸς τοὺς ἔτι ἀνωτέραν ἡλικίαν ἔχοντας εἶναι πολλάκις ἀναγκαία· διότι ὁ νοῦς ὅλων δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἱκανότητα περὶ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι. Ἐγώ, φέρ' εἰπεῖν, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐννοήσω δεόντως ἀρχιτεκτονικόν τι σχέδιον, ὅσον σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ἐξηγηθῇ, ἐὰν δὲν ἔχω ὑπ' ὄψιν καὶ τὸ διάγραμμα αὐτοῦ.*

»*Πλὴν τούτου ἀπὸ τῶν βιβλίων αὐτῶν, τῶν περιεχόντων, ὡς εἶπον, διηγήσεις, ἱστορίας καὶ περιγραφάς, καὶ δι' εἰκόνων συνοδευομένων, δὲν ὠφελοῦνται μόνον οἱ μαθηταί, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ἐκεῖνοι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, οἵτινες ἢ ζῶντες μακρὰν σχολείων, ἢ μὴ ἔχοντες πόρους ἵνα φοιτήσωσιν εἰς αὐτά, ἐντυγχάνουσι τοιούτων· ἡ ὑπόθεσις, ἡ παρακειμένη εἰκών, ἡ ἐξωτερικὴ κομψότης καὶ τὸ σχῆμα αὐτὸ τοῦ βιβλίου, παρακινοῦσιν εἰς ἀνάγνωσιν· διό, ἡ ἀπὸ τῶν σχολείων, τῶν γυμνασίων καὶ τῶν πανεπιστημίων ὠφέλεια δὲν εἶναι τόσον κοινὴ ὅσον ἡ ἀπὸ τοῦ τύπου. Ὁ τύπος δὲν προσκαλεῖ πρὸς ἑαυτὸν ὡς τὰ ἐκπαιδευτήρια, ἀλλ' ὡς ἄλλος ἀπόστολος τοῦ Ἰησοῦ ἐπισκέπτεται καὶ τὰς καλύβας αὐτάς, καὶ κρούει τὰς θύρας, καὶ εἰσέρχεται κομίζων δωρεὰν τροφὴν ψυχῆς καὶ καρδίας, παιδείαν, λέγω, καὶ πολιτισμόν, καὶ γνῶσιν τοῦ καθήκοντος πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.*

»*Ἰδοὺ διὰ τί ἐξέδωκα πρὸ δύο ἐτῶν τὸν βίον τοῦ Οὐασιγκτῶνος σύντομον καὶ μετὰ εἰκόνων, καὶ ἰδοὺ διὰ τί ἐκδίδω σήμερον τὴν βιβλιοθήκην ταύτην τῶν παίδων, οὐχὶ καινόν τι ἐπινοῶν, ἀλλὰ μιμούμενος τοὺς τελειοποιήσαντας τὰ τῆς παιδείας, καὶ ἀπὸ τῶν πόνων αὐτῶν ἐρανιζόμενος τὰ χρήσιμα.*

»*Τὴν βιβλιοθήκην ταύτην τῶν παίδων θέλουσι συγκροτήσει πολλὰ τομίδια, ὅλως ἀσυνάρτητα πρὸς ἄλληλα, ἵνα προμηθεύεται ἕκαστος ὅποιον ἐπιθυμεῖ, καὶ ἐστολισμένα μετὰ εἰκόνων. Ὅλα δὲ θέλουσι περιέχει ὑποθέσεις τερπνὰς καὶ ἠθικάς, προϊόντος δὲ τοῦ ἔργου καὶ διδακτικὰς τῶν στοιχειωδεστέρων ἐπιστημονικῶν ἢ τεχνικῶν γνώσεων, λίαν εὐστόχως συντελούσας εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ μου, τὴν ἐξέγερσιν, λέγω, τοῦ ἔρωτος πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν. Ἄρχομαι δὲ ἀπὸ τῶν κυριωτέρων συμβάντων τοῦ περιωνύμου Γύλλιβερ.*

»*Ὁ Γύλλιβερ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἀγγλιστὶ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος καὶ μετεφράσθη, πολλάκις ἀνατυπωθείς, εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς γλώσσας τῆς Εὐρώπης. Ὁ συγγραφεὺς Ἰωνάθαν* Swift, *κατ' ἐξοχὴν ἔχων τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς ἀστειότητος τὸ ὁποῖον οἱ Ἄγγλοι ὀνομάζουσι* humour, *ἔγραψε τὴν ἀλληγορίαν αὐτὴν αἰνιττόμενος πρόσωπα καὶ περιστάσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· ἀλλὰ τοιαύτη ἡ χάρις τῆς ἐκθέσεως καὶ τὸ ἀττικὸν ἅλας μεθ' οὗ ἐπισπείρει ἀδιακόπως αὐτήν, ὥστε οὐδέποτε ἔπαυσαν καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀναγινώσκοντες τὸ σύγγραμμα.*

»*Καὶ τοῦτο μὲν εἶναι διεξοδικόν· ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὸν σκοπόν μου δὲν συνέτεινεν ὁλοκλήρου αὐτοῦ ἡ μετάφρασις, ἀπήνθισα τὰ κυριώτερα τῶν συμβεβηκότων, καὶ ταῦτα δημοσιεύω σήμερον. Ἴσως τις μ' ἐπιπλήξῃ ὅτι εἰς ἐλάχιστα καταναλίσκομαι· ἀλλὰ δὲν παίω ἐγώ, παίει ὁ Πλάτων, οὗ τινος τὸ ἐξῆς παράγγελμα ὡς ἄλλην εὐαγγελικὴν ἐντολὴν ἐλάτρευσα ἀνέκαθεν· «Γυναικῶν δὲ τῶν ἡμετέρων καὶ παίδων ἐπιμελούμεροι, καὶ τρέφοντες, καὶ ἐνταῦθα τὸν νοῦν τρέποντες, τῆς τε τύχης μάλιστα ἂν εἶεν ἐν λήθῃ καὶ ζῶεν κάλλιον καὶ ὀρθότερον καὶ ἡμῖν προσφιλέστερον».*

Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ.